

**PUHETTA VANHEMMUUDESTA – DISKURSSIANALYYSI HELSINGIN SANOMIEN
ARTIKKELEISTA VUOSIEN 2018-2019 VAIHTEESSA**

Erityispedagogiikka

pro gradu -tutkielma

Laatija:

Ringa Prauda-Rydgren

Ohjaaja:

Arto Jauhiainen

18.5.2022 Turku

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck-järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Erityispedagogiikka

Tekijä: Ringa Prauda-Rydgren

Otsikko: Puhetta vanhemmuudesta – diskurssianalyysi Helsingin Sanomien artikkeleista vuosien 2019-2018 vaihteessa

Ohjaaja: Arto Jauhiainen

Sivumäärä: 117 sivua

Päivämäärä: 27.4.20

Vanhemmuudesta puhutaan enemmän kuin koskaan aiemmin länsimaisen perheen historiassa. Yhteiskunnallinen kiinnostus vanhemmuutta kohtaan on kiihtynyt varsinkin tultaessa 2000-luvulle. Vanhemmuuteen liitetään aikaisemmassa tutkimuksessa monia negatiivisia termejä, kuten vanhemman ja lapsen välisen suhteen deterministisyys, hukassa oleva vanhemmuus, intensiivinen äitiys sekä uupuminen. Tässä tutkimuksessa mielenkiinto kohdistui merkittävän päivälehdessä uutisointiin vanhemmuudesta eduskuntavaalien alla. Alun perin oli tarkoituksena tutkia Helsingin Sanomien artikkeleita, joissa jollain tapaa mainitaan vanhemmat ja vanhemmuus. Yhteiskunnan, median ja kansalaisten huomiosta kertoo jotakin, että jo ensimmäisen kolmen kuukauden aineiston keruun perusteella näytti siltä, että aineisto tulisi tällä menetelmällä paisumaan monituhatsivuisiksi. Kiinnostus vanhemmuutta ja perheitä kohtaan oli valtavaa.

Tutkimuksen aineisto ja mielenkiinnon kohde rajattiinkin yhteen vanhemmuuteen kuuluvaan ilmiöön, syntyvyyteen. Vuoden 2018 marraskuussa Tilastokeskus julkaisi tiedotteen, jonka mukaan suomalaisten syntyvyys jäisi alhaisimmalle tasolle sitten nälkävuosien. Tämä avasi mielenkiintoisen ikkunan siihen, minkälaisia vanhemmuuden teemoja ja näkökulmia lehden artikkeleissa oli esillä liittyen syntyvyyteen. Tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ollut tarkastella syntyvyyden syitä, mutta samalla, kun keskusteluissa nousi esille syitä hankkia, olla hankkimatta tai viivyttää lasten hankintaa, muodostui myös diskursseja vanhemmuudesta. Näissä diskursseissa näkyi vahvasti erilaiset vanhemmuuden sosiaaliset normit ja sekä yksilön että yhteiskunnan odotukset, arvot, oletukset ja mahdollisuudet, joita vanhemmuudelle asetettiin.

Tutkimuksen menetelmäksi valikoituivat sisällönanalyysi ja diskurssianalyysi. Sisällönanalyysi aloitettiin teemoittelemalla tekstiä erilaisiin vanhemmuutta käsitteleviin teemoihin. Analyysiä jatkettiin kriittisen diskurssianalyysin avulla. Aineistosta löytyi kuusi diskurssia, jotka olivat seuraavat: 1) harkittu vanhemmuus, 2) individualistinen vanhemmuus, 3) sukupuolittunut (äiti)vanhemmuus, 4) yhteiskunnallisesti tuettava vanhemmuus, 5) intensiivinen vanhemmuus ja 6) rikastuttava vanhemmuus. Näistä neljällä ensimmäisellä päädiskurssilla oli myös aladiskursseja. Näistä diskursseista yhteiskunnallisesti tuettava vanhemmuus, sukupuolittunut (äiti)vanhemmuus ja harkittu vanhemmuus olivat sidoksissa vanhemmuuden yhteiskunnalliseen tasoon. Myös intensiivisessä vanhemmuudessa oli yhteiskunnallinen leima, jota kuitenkin pyrittiin häivyttämään ja samalla tuottamaan puhetta vanhemmuudesta yksilöpsykologian tasolla. Individualistinen vanhemmuus sekä rikastuttava vanhemmuus puolestaan painottivat vanhemmuuden individualistista näkemystä sekä vanhemmuuden ihmisoikeuspuhetta.

Tämän tutkimuksen valossa monet kansainväliset ilmiöt ja vanhemmuuspuheen tyylit ovat tulleet osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Vanhemmuus näyttäytyy tarkkaan harkittuna ilmiönä, jota nuoret aikuiset lähestyvät uhkien ja mahdollisuuksien kautta. Suomalainen vanhemmuus koettiin edelleen pitkälti ydinperheen äitivanhemmuutena, mutta tätä myytiä haluttiin rikkoa erilaisten vanhempien puheenvuoroilla. Äitien asema ensisijaisena huoltajana ei tämän näyttänyt kuitenkaan murtuneen. Rikastuttavaa vanhemmuuspuhetta, vanhemmuuden hyviä puolia, ja isien ääntä keskustelussa kuului vain hyvin vähän. Yhteiskunnallisesti vanhemmuus nähtiin merkittävä asiana, mutta merkitys perustui usein valtion talouden, palveluiden sekä eläkkeiden turvaamiseen. Jonkin verran huolta kuitenkin kannettiin myös vanhemmista, lapsista ja perheistä itseisarvona. Lapset ja lapsilähtöisyys olivat hyvin vähän esillä testeissä. Perhepolitiikka eduskuntavaalien alla syntyvyyskeskustelun yhteydessä näyttikin painottuvan aikuisten, työpaikkojen ja yhteiskunnan tarpeisiin. Ehkä tässä itsessään löytyy syitä sille, miksi lapsia syntyy Suomeen entistä vähemmän.

Avainsanat: vanhemmuus, perheet, äitiys, perhepolitiikka, lapsettomuus

1.	JOHDANTO.....	1
2.	PERHEKÄSITYKSET JA PERHE LÄNSIMAISSA	4
2.1.	Syntyvyys Suomessa ja syitä syntyvyyden alenemiselle	4
2.2.	Länsimainen perhe, perheen lähihistoria ja perhekäsitysten muuttuminen	7
3.	PERHEPOLITIIKKA OSANA PERHEIDEN ELÄMÄÄ.....	13
3.1.	Perhepolitiikka ja perhepoliittiset toimijat Suomessa.....	13
3.2.	Käännös kohti vanhemmuutta - perhepolitiikan muutos länsimaissa.....	17
3.3.	Perheiden odotuksia yhteiskunnalle 2020-luvun Suomessa	19
4.	HYVÄ VANHEMMUUS JA ITSENÄINEN LAPSUUS	22
4.1.	Hyvän vanhemmuuden kriteerit	22
4.2.	Länsimainen lapsuus – kurittomasta kasvatettavasta itsenäiseksi toimijaksi	26
4.3.	Huoli kadonneesta nykyvanhemmuudesta ja intensiivisestä äitiydestä	29
5.	TUTKIMUKSEN METODOLOGIA.....	33
2.1.	Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset	33
5.1.	Helsingin Sanomien artikkelit tutkimuksen kohteena.....	34
5.2.	Tutkimuksen aineisto	37
5.3.	Tutkimusasetelma ja -menetelmä.....	40
5.4.	Laadullinen sisällönanalyysi tutkimusmenetelmänä	42
5.5.	Kriittinen diskurssianalyysi tutkimusmenetelmänä.....	44
5.6.	Tutkimuksen luotettavuus.....	45
5.7.	Tutkimusprosessin eteneminen – koodaus, teemoittelu ja diskurssien muodostaminen 47	
5.8.	Tutkimuksen teemat ja diskurssien jakautuminen teemoittain	49
6.	TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	54
6.1.	Harkittu vanhemmuus	54
6.1.1.	<i>Rationaalinen vanhemmuus</i>	54
6.1.2.	<i>Riskienhallintavanhemmuus</i>	56

6.2.	Individualistinen vanhemmuus	60
6.2.1.	<i>Vapaaehtoinen ei-vanhemmuus</i>	61
6.2.2.	<i>Monimuotoinen vanhemmuus</i>	64
6.2.3.	<i>Ydinperhevanhemmuus</i>	67
6.2.4.	<i>Geneettinen luovuttajavanhemmuus</i>	70
6.2.5.	<i>Todellinen sosiaalinen vanhemmuus</i>	73
6.3.	Sukupuolittunut (äiti)vanhemmuus.....	75
6.3.1.	<i>Äitivanhemmuus</i>	76
6.3.2.	<i>Pakoilevat isät</i>	80
6.3.3.	<i>Tasa-arvoinen yhteisvanhemmuus.....</i>	83
6.4.	Yhteiskunnallisesti tuettava vanhemmuus	85
6.4.1.	<i>Yhteiskunnallinen huoli ja vanhemmuus lisääntymisenä</i>	86
6.4.2.	<i>Tuettava vanhemmuus</i>	88
6.5.	Intensiivinen vanhemmuus	94
6.6.	Rikastuttava vanhemmuus.....	101
7.	JOHTOPÄÄTÖKSET	106
7.1.	Työelämä ja vanhemmuuden paineet lisäävät perheellistymisen harkintaa	106
7.2.	Intensiivisen äitivanhemmuuden taakka ja hiljaiset isät	109
7.3.	Vanhemmuutta kaikissa sateenkaaren väreissä.....	113
7.4.	Lahjasoluvanhemmuuden kipeä keskustelu vasta aluillaan	116
7.5.	Lopuksi.....	117
LÄHTEET		122

1. JOHDANTO

Tämän pro-gradu-tutkielman tavoitteena on tarkastella vanhemmuudesta tuotettua puhetta. Tutkimuksen mielenkiinnon kohteena on ketkä puhuvat vanhemmuudesta, mitä vanhemmuudesta puhutaan ja eroavatko vanhempien itsensä sekä viranomaisten puheenvuorot toisistaan. Vanhemmuus on aiheena yksi tunteita herättävimmistä, sillä se koskettaa yhteiskunnan yksityisintä osa-aluetta, perhettä (Tervola 2019, 88). Samalla vanhemmuus on kuitenkin myös kasvavan yhteiskunnallisen mielenkiinnon, tarkkailun, arvottamisen ja toimenpiteiden kohteena.

Vanhemmuus on herättänyt kiihtyvää mielenkiintoa sekä kansalaisten että poliitikkojen keskuudessa. Suomessa yksi suurimmista syistä tähän on syntyvyyden raju lasku, jolla voi olla merkittäviä seurauksia hyvinvointivaltion rahoitukseen. Tutkimuksen ajankohtana, vuonna 2018, vauvoja syntyi vähemmän kuin historiallisena nälkävuonna 1868, jota on pidetty Suomessa syntyvyyden pohjanoteerausena. Myös kokonaishedelmällisyys luku jäi vuonna 2019 koko mittaushistorian alhaisimmaksi: 1,35. (Tilastokeskus 2020)

Sekä kansalaiset että poliitikot ovat kuumeisesti etsineet syytä vauvakadolle ja vanhemmuuden houkuttelemattomuudelle. Useissa puheenvuoroissa, mutta myös tutkimuksissa, on viitattu median rooliin, kun on ruodittu nuorten haluttomuutta ryhtyä vanhemmiksi. Vanhemmuudesta ja perhe-elämästä annettu kuva on koettu negatiivisena, yhteen muottiin tunkevana, ongelmapainotteisena ja vanhemman valinnanmahdollisuuksia rajaavana. (Sihvonen 2016) Viertola (2008, 466) huomauttaakin hieman humoristisesti, että erityisesti ydinperheellä tuntuu nykyään olevan runsaasti ongelmia:

”Äiti ei jaksa, isä ei viitsi ja lapset ovat liian myöhään ulkona. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijat syyttelevät. Työnantajat moittivat ja syrjivät. Kuntapäätäjät kiroilevat harmaisiin partoihinsa, kun nuoria perheitä on kunnassa joko liian vähän tai päivähoitoa tarvitsevia lapsia liian paljon. Vaikuttaa siltä, kuin perhe yrittäisi roikkua mukana sellaisessa yhteiskunnassa, jossa sillä ei ole enää olemisen tilaa tai oikeutta”.

Vanhemman ja lapsen välistä suhdetta on toisaalta puitu vuosituhansien ajan eikä aikaisempien sukupolvien huoli lapsia kasvattavasta sukupolvesta ole teemana uusi. Sangen yleisesti kautta vuosituhansien on oltu huolissaan nuorison turmiosta. (Lahtinen 2016, 108) Uutta nykyisessä huolikeskustelussa on kuitenkin puheen kiihtyvä tahti ja voimakas kiinnittyminen vanhempaan yksilönä (Sihvonen 2016, 72). Myös poliittinen kiinnostus vanhemmuutta kohtaan on lisääntynyt kiihtyvällä vauhdilla viimeisen 20 vuoden aikana (Sihvonen 2016, 72; Gillies 2005, 70). Vanhemmuuden yhteiskunnallinen tehtävä, tulevien kansalaisten kasvattaminen, tuottaakin vanhemmuuteen voimakkaan poliittisen ja yhteiskunnallisen ulottuvuuden. (Kaarakainen & Lehto 2019; Tervola 2019, 88; Vornanen toim. 2006, 123-124; Eerola-Pennanen 2013, 22.)

Huolikeskustelussa lapsen kasvuun ja kehitykseen vaikuttavat tekijät näyttävät supistuneen vanhemmuuteen: lapsi ikään kuin kasvaa vanhemmuudesta eikä ympäristöstä käsin. Vanhemmuus näyttää jopa käsitteenä korvanneen kasvatuksen, erityisesti asiantuntijoiden puheessa. Näin ollen yhteiskunnan ja asiantuntijoiden tuki, samoin kuin arvostelu ja arviointi, kohdistuu erityisesti vanhemmuuteen. Vanhemmuudesta muodostuu tässä puheessa deterministinen lapsen kehitystä linjaava tekijä, jolloin esimerkiksi köyhyydelle ei anneta sijaa perhepolitiikassa. (esim. Kaarakainen & Lehto 2019, 7-8; Sihvonen 2016, 75; Ketokivi 2002, 118.)

Tämä on johtanut siihen, että ratkaisuksi perheen moninaiisiin ongelmiin on tarjottu vanhemmuuden tukemista. Kunhan vanhempia vain ohjeistetaan, koulutetaan ja ohjataan sekä lapsen kasvatuksessa että erityisesti omassa elämänhallinnassaan kaikki perheen ongelmat häviävät ja vanhempi voi yltää hyvään vanhemmuuteen. (Sihvonen 2016, 73-74; Mustomäki & Sihvo 2019; Berg 2009, 173-174.)

Hyvää vanhemmuutta on totuttu Suomessa määrittelemään Kaarakaisen ja Lehdon (2018, 3) mukaan terveydenhuollon, kasvatuksen ja sosiaalitoimen instituutioiden ja ammattilaisten asettamien tavoitteiden mukaisesti. Asiantuntijapuhe mahdollistaa vanhempien kontrolloimisen ja ohjaamisen sosiaalisten normien kautta. Erityisesti äitiys on valtiovallan ja sosiaali- ja terveysalojen asiantuntijoiden mielenkiinnon, tarkkailun ja säätelyn kohteena, sillä äidit kantavat edelleen suurimman vastuun tulevien kansalaisten kasvattamisesta. Näin ollen on esitetty, että puhuttaessa hyvästä vanhemmuudesta puhutaan todellisuudessa hyvästä äitiydestä (Kaarakainen & Lehto 2018, 8; Berg 2009, 173).

Hyvä isyys puolestaan määritellään yksittäisinä tekoina, osallistumisena arjen pyörittämiseen ja kodinhoitoon. Hyvä äitiys on täten kokonaisvaltaisempaa ja moraalisesti sekä yhteiskunnallisesti

velvoittavampaa. Erilaiset vanhemmuuden sukupuoli oletukset näkyvät esimerkiksi lastensuojelun toimenpiteissä: emotionaalisesti kannattelevaa isyyttä ei tunnisteta ja äitejä syyllistetään epäoikeudenmukaisesti ja tarpeettomasti. (Berg 2009, 174.)

Yhteiskunnan tasolla voidaan nähdä myös sellaisia muutoksia perhe-elämässä, jotka heikentävät asiantuntijatahojen ja poliittisten päättäjien mahdollisuuksia hallita perheitä ja vanhemmuutta. Individualismia painottava länsimainen kulttuuri antaa perheille entistä suuremmat mahdollisuudet toteuttaa omanlaista perhe-elämää. (Sihvonen 2009; Daly 2003a; Jallinoja 2006) Esimerkiksi blogiäidit ja lattepat, kiintymyssuhdevanhemmat, sateenkaariperheet ja totaaliyksinhuoltajat kertovat siitä, että perheet ja vanhemmat pyrkivät aktiivisesti elämään omanlaista perhe-elämää.

Aikaisemmissa tutkimuksissa on todettu, että vanhemmuuden mediakuva vastaa pitkälti valtaapitävien käsityksiä vanhemmuudesta. Kuten asiantuntijakeskustelua, myös mediakeskustelua leimaa vanhemmuuden onnistumisen käsittely vanhemman yksilöllisten valintojen ja henkilökohtaisten ominaisuuksien kautta. (Rotkirch, Tammissalo, Miettinen & Berg 2017, 114; Kelhä 2009,14; Berg 2009, 173-174) Vanhemmuudesta annetun mediakuvan negatiivinen värityminen korostuu esimerkiksi nuorten aikuisten ajatuksissa perheen perustamisesta ja vanhemmuuden arjesta.

Koska media on Suomessa merkittävä vallankäyttävä, on tärkeää seurata, tutkia ja arvioida, minkälaisia asioita eri mediavälineissä esitetään yleisinä totuuksina. Poliittisessa puheessa on aina voimakas arvolataus, jota nykyisessä vanhemmuuskeskustelussa joko tietoisesti tai tiedostamatta peitellään. Asiantuntijapuheella voidaan esittää näennäisesti perheen ja vanhempien etua ajavia toimenpiteitä ja toimintamalleja, mutta todellisuudessa luodaan väylä kontrolloida ja arvottaa perheitä (Gillies 2005, 71.)

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella vanhemmuudesta tuotettua yhteiskunnallista puhetta. Tutkimuksessa selvitetään, minkälaisia määritelmiä, arvotuksia, ihanteita ja totuuksia vanhemmuuteen liitetään. Lisäksi tarkastellaan, kenellä on lupa puhua vanhemmuudesta ja toisaalta eroavatko eri puhujien puheenvuorot toisistaan. Erityisen mielenkiinnon kohteena on, eroavatko vanhempien itsensä tuottamat puheenvuorot viranomaisasiantuntijoiden puheenvuoroista. Lopuksi pohditaan vielä, minkälaisena lapsuus ja lapsi näyttäytyvät näiden puheenvuorojen valossa. Tutkimuksen aineiston muodostavat Helsingin Sanomien artikkelit vuodelta 2019.

2. PERHEKÄSITYKSET JA PERHE LÄNSIMAISSA

2.1. Syntyvyys Suomessa ja syitä syntyvyyden alenemiselle

Suomessa, kuten muissakin länsimaissa, on nähty viime aikoina voimakas syntyvyyden aleneminen, jolle ei ole löytynyt yksiselitteistä syytä. Koska väestönkasvun haaste on yhteinen monille länsimaille, alhaisesta syntyvyydestä on olemassa useita teorioita.

Rotkich, Tammissalo, Miettinen ja Berg (2017, 21-24) ovat summanneet syitä alhaiselle syntyvyydelle viiden keskeisen teorian avulla. Vaikka alhainen syntyvyys Suomessa, ja muissa länsimaissa, on edelleen mysteeri, uskovat he näiden teorioiden osaltaan selittävän ilmiötä toisiaan täydentäen. *Toinen väestötransitio ja yksilöllistyminen* -teoria korostaa perinteisten sosiaalisten instituutioiden ja arvojen heikentymistä kehittyneissä maissa – toisin sanoen kulttuurimuutosta. Yksilöllisyys ja materialistiset arvot tuovat mukanaan avioliitot, avioliittojen ja lastensaannin erkaantumisen toisistaan, lapsettoman elämäntavan valinnan sekä syntyvyyden jäämisen alle uusiutumistason. Esimerkiksi materialismin ja luksuksen arvostuksen on nähty olevan yhteydessä vähäisempiin avioliitto- ja lapsitoiveisiin.

Toiseksi klassiseksi teoriaksi Rotkirch ym. (2017, 22) nostavat *lasten kustannukset ja sosiaalinen status* -teorian. Vanhemmat panostavat lapsiinsa vahvasti ja toivovat heidän pärjäävän yhteiskuntansa avioliitto- ja työmarkkinoilla. Myös kulttuurisen ja taloudellisen perinnön siirtäminen seuraavalle sukupolvelle nähdään osana lasten kustannuksia, mikä vähentää erityisesti varakkaiden perheiden lapsilukua. Lapsille myös toivotaan parempaa koulutusta ja heihin panostetaan yhä enemmän aikaa ja resursseja, mikä lisää muiden vanhempien tarvetta satsata lapsiinsa. Selitysmallia lähellä oleva *sosiaalisen statuksen* -teoria painottaa sosiaalisen kilpailun merkitystä lastenhankinnassa. Vanhemmat panostavat jatkuvasti enemmän myös lastensa sosiaaliseen pääomaan ja hyvään sosiaaliseen statukseen verrattuna muihin.

Rotkirch ym. (2017, 23) toteavat, että kuten *taloudelliset syklit ja taantumien vaikutus* -teoriassa painotetaan, näyttäisi yhteiskunnallisella ja taloudellisella tilanteella olevan vaikutusta myös Suomen syntyvyyteen. Näköalat työllistymiseen ja uralla etenemiseen vaikuttavat ihmisten halukkuuteen hankkia lapsia. Esimerkiksi vuonna 2008 alkanut talouskriisi vaikuttaisi aiheuttaneen syntyvyyden alenemista erityisesti niissä Euroopan maissa, joissa oli eniten työttömyyttä. Aikaisempien

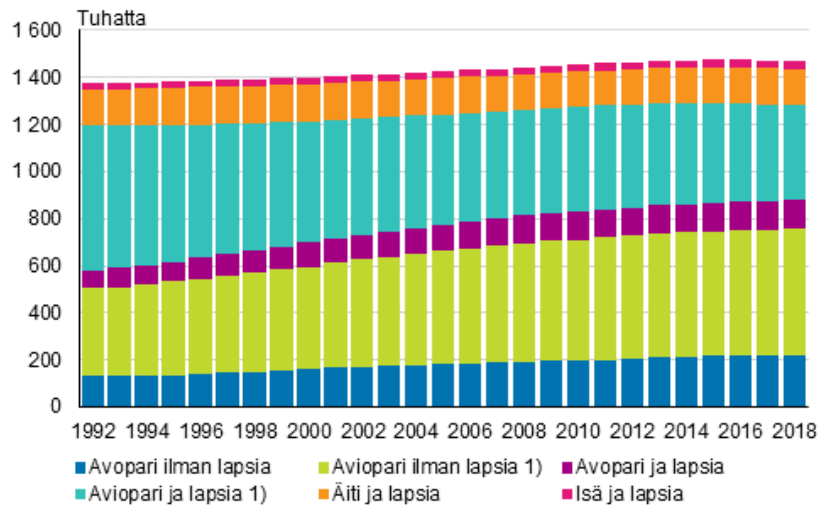
talouskriisien jälkeen on yleensä alkanut vauvabuumi, jota nykyään ei kuitenkaan ole näkyvissä. Suomessa erityisesti työllisyyden ja perhetukien tason on nähty vaikuttavan lastenhankintaan.

Neljänneksi tutkijat ovat puhuneet *alhaisen syntyvyyden ansasta*. Globaali työvoimakilpailu, epävarma työllistyminen ja taloudelliset kriisit aiheuttavat sen, että nuoret suhteutuvat vanhemmuuteen varautuneesti ja lykkäävät lastensaantia. Samalla sosiaalinen ympäristö alkaa muokata nuorten ihanteita ja käyttäytymistä – kun ympärillä ei näy lapsia, nuoret eivät myöskään kaipa heitä itselleen. Samalla myös iäkkäämmät vanhemmat ja pienikokoiset lapsiperheet muuttuvat heille normiksi. Alhaisen syntyvyyden kierre vahvistuu, kun lapsiluvun aleneminen ja vanhemmuuden myöhentyminen muuttuvat itseään vahvistaviksi trendeiksi. (Rotkirch ym. 2017, 23-24.)

Viimeiseksi teoriaksi Rotkirch ym. (2017, 24) nostavat *keskeneräisen tasa-arvokehityksen*. Liberaaleissa ja yksilöllistyneissä yhteiskunnissa, joissa sukupuolten välinen tasa-arvo ja naisten aseman paraneminen on ollut vahvaa, on havaittu, että syntyvyys on matalampaa. Toisaalta syyksi on myös mainittu tasa-arvokehityksen keskeneräisyys: sukupuolten välinen tasa-arvo on edennyt pidemmälle koulutuksessa ja työelämässä kuin perheiden arjessa. Näin ollen naisille jää ”palkkatyön ja kodin- ja lastenhoidon tuplataakka”, mikä vaikuttaa alentavasti lapsilukuun. Samankaltaista näyttöä naisten uupumisesta kodin ja työelämän puristuksissa on näyttöä myös viimeaikaisista tutkimuksista (ks. esim. Roskam 2021).

Suomessa Tilastokeskus seuraa lapsiperheiden määrän, syntyvyyden sekä kokonaishedelmällisyyden kehitystä. Perhetilastot muodostetaan samassa asunnossa asuvista henkilöistä väestötietojärjestelmän tietojen mukaisesti. Tilastoissa on kuitenkin puutteita sen suhteen, että samaa sukupuolta olevat avopariperheet ennen vuotta 2002, saman sukupuolen avioparit ennen vuotta 2017 sekä eri osoitteissa vakituudessa parisuhteessa elävät henkilöt eivät näy tilastoissa.

Vuoden 2018 lopussa Suomessa oli 1 469 000 perhettä, joista lapsiperheitä oli 562 000. Kuten perheiden kokonaismäärä, lapsiperheiden määrä väheni verrattuna vuotta 2018 edeltäviin vuosiin. Lapsiperheiden vuosittainen väheneminen on kiihtynyt viimeisen reilun kymmenen vuoden aikana ja verrattuna edellisten vuosien keskiarvoon väheneminen on ollut yli kaksinkertainen. (Tilastokeskus 2020.)

1) Sisältää rekisteröidyt parisuhteet vuodesta 2002 lähtien ja saman sukupuolen avioparit vuodesta 2017 lähtien.

Kuvio 1: Perheet tyypeittäin 1992–2018 (Tilastokeskus 2020).

Lapsiperheeksi Tilastokeskus määrittelee perheen, johon kuuluu vähintään yksi alle 18-vuotias lapsi. Lapsiperheisiin kuului 38 prosenttia suomalaisista vuonna 2018. Suurin osan lapsiperheistä muodostui edelleen eri sukupuolta olevasta avioparista ja heidän lapsistaan (58 prosenttia). Viidennes lapsiperheistä oli avoparin perheitä ja lähes yhtä suuren osan perheistä muodostivat äiti ja lapsiperheet (19 prosenttia). Isä ja lapsia -perheitä oli ainoastaan kolme prosenttia kaikista perheistä. Sateenkaarivanhempien perheitä oli yhteensä 785.

Perheiden keskimääräinen lapsiluku pysyi edelleen 1,85 lapsessa. Yksilapsisia perheitä oli 43 prosenttia, kaksilapsisia 38 prosenttia ja kolmilapsisia 13 prosenttia perheistä. Vähintään neljälapsisia perheitä oli 5 prosenttia kaikista lapsiperheistä. (Tilastokeskuksen internetsivut, luettu 13.5.2020).

Rotkirch ym. (2017, 110-) selvittivät tutkimuksessaan, mitkä asiat vaikuttavat suomalaisten halukkuuteen hankkia lapsia. Nuorten aikuisten puheissa nousi esiin ensinnäkin lasten saannin empiminen: vanhemmuus näyttäytyi samaan aikaan sekä kamalana että kiinnostavana. Erityisesti median koettiin levittävän kuvaa ”lapsiperhekamaluudesta”. Monet viettivät vilkasta, matkustelun ja harrastusten täyteistä arkea, jossa ei ollut tilaa lapsille. Myös työelämän vaatimuksen sekä ansiotulojen ja uran kehitys näyttivät vaikuttavan lastenhankinnan viivyttämiseen. Nuorten aikuisten toiveissa oli saada ensin opinnot suoritettua, vakiintunut parisuhde, oma asunto sekä muutamia vuosia aikaa luoda työuraa ennen kuin he olisivat valmiita hankkimaan lapsia. Vanhemmuus nähtiin ensisijaisesti vastuun kautta.

Useille nuorille aikuisille myös tieto ihmisen hedelmällisyyden kehityksestä oli heikkoa. Lasten saamisen lykkääminen nähtiin näin ollen mahdollisuutena pitkittää nuoruutta ja siirtää perheenperustamista myöhemmäksi. (Rotkirch ym. 2017, 114) Selkeää selitystä lastensaannin viivyttämiseksi tai vapaaehtoiselle lapsettomuudelle ei kuitenkaan ole löydetty. Aleneva syntyvyys onkin tutkijoiden intensiivisen mielenkiinnon kohteena.

2.2. Länsimainen perhe, perheen lähihistoria ja perhekäsitysten muuttuminen

Vornasen (toim. 2006, 123) mukaan perhe on monelle hyvin henkilökohtainen kokemus. Samalla käsitys perheestä yhdistyy voimakkaasti kulttuuriseen kontekstiin, aikaan ja paikkaan, minkä takia kaiken kattavaa määritelmää perheestä on mahdotonta muodostaa. Onnismaa (2012, 59) huomauttaa, että perhe on osoittautunut ihmiskunnan historiassa sitkeäksi ja sopeutuvaksi yhteisömuodoksi. Vaikka osa tutkijoista puhuu perheen muutoksesta tai jopa häviämisestä, toiset ennustavat perheen merkityksen kasvua.

Perhettä on määritelty sosiaalisesti yhteisöksi, jonka jäsenet ovat kahta eri sukupolvea ja jotka kokevat kuuluvansa yhteen sekä useimmiten myös asuvat yhdessä. Perheen voivat muodostaa myös lapsettomat avo- tai aviopuolisot, jolloin sukupolvina on vain yksi. Toisaalta perhettä voidaan lähestyä funktionaalista näkökulmasta: tietyn yhteisön jäsenillä on omia määriteltyjä tehtäviä sekä keskinäisiä suhteita. Esimerkkinä tällaisesta tehtävästä on vanhempien kasvatusvastuu lapsistaan. (Vornanen toim. 2006, 123-124.)

Lahtinen (2016, 108) kuvailee kulloisenkin yhteiskunnan, kulttuurin ja lainsäädännön vaikuttavan siihen, minkälaisia mahdollisuuksia ja rajoituksia perhepiiri luo yksilön elämälle. Myös Väänänen (2013, 54-55) huomauttaa, että perheen merkitys ympäröivälle yhteiskunnalle tiivistyy sen välittävään asemaan lapsen kehitys- ja sosialisatiotapahtumassa. Näin ollen yhteiskunta pyrkii vaikuttamaan perheen rakenneominaisuuksiin, kuten kokoon, koostumukseen, roolijakoon ja elintason sekä laajemmin perheen elämäntapaan.

Yhteiskunta säätelee perhettä taloudellisten ja poliittisten instituutioiden kautta, jolloin vaikutus perheen ja yhteiskunnan välillä on kahdensuuntainen. Yhteiskunta muokkaa perheen rakenneominaisuuksia, kuten kokoa, koostumusta, roolijakoa, elintasona sekä laajemmin perheen

elämäntapaa. Näin ollen se vaikuttaa myös lapsen merkittävimpään kasvuympäristöön, perheen sisäiseen vuorovaikutukseen. (Väänänen 2013, 54.)

Myös Hujala, Puroila, Parrila-Haapakoski ja Nivala (1998, 15) ovat lähestyneet perhettä yhteiskunnallisesta näkökulmasta, painottaen erityisesti Bronfenbrennerin ekologista teoriaa. Lapsen kasvuun ja kehitykseen vaikuttavat monet yhteiskunnalliset, sosiaaliset ja kulttuuriset sekä lapseen itseensä liittyvät tekijät, kuten varhaiskasvatus, vanhemman työ, sukulaiset ja lapsen harrastukset. Lapsi on näissä eri kasvuympäristöissä myös itse aktiivinen tekijä, ei ainoastaan tekemisen kohde. Käsitys lapsesta ja lapsuudesta vaikuttaa käsitykseen perheestä ja erityisesti vanhemmuudesta.

Lahtisen (2016, 109) mukaan nykyisen kaltainen perhe on käsitteenä uusi, eikä sitä tunnettu esimerkiksi vielä Ruotsin vallan aikana, jolloin perheet muodostuivat esimerkiksi tilan tai talon koko väestä, eivätkä pelkästään ydinperheen jäsenistä. Perhettä ohjaavat rakenteet, lainsäädäntö sekä sosiaaliset normit olivat kuitenkin jo olemassa. Erityisesti elatusvelvollisuus ja perintöoikeus yhdistivät lähisuhteita. Toisaalta tunnustettiin vanhempien ja lasten välinen erityinen tunneside, mikä poikkesi muista lähisuhteista. Verisukulaisuus koettiin tärkeänä paitsi kiintymyksen myös tunnesiteiden vuoksi sekä vanhempien että sisarusten välillä. Myös aviopuolisoiden välinen hierarkkinen suhde koettiin tärkeäksi, unohtamatta kuitenkaan rakkautta, joka syntyi tästä hierarkiasta.

Käynnissä olevassa perhepoliittisessa keskustelussa voidaan usein kuulla puheenvuoroja, jotka sisältävät kaipuuta menneeseen ja ”vanhoihin hyviin aikoihin”. Perheeseen liitetään näissä puheenvuoroissa hyveitä, kuten turvallisuus, vastuullisuus, eheys ja pysyvyys (Lahtinen 2016, 108; Vornanen 2006). Vastinpariksi tälle historialliselle, harmoniselle perheelle nostetaan usein nykyperhe – sen moraalikriisi ja problematisoituminen (Lahtinen 2016, 108; Sihvonen 2016; Onnismaa 2012, 248-249.)

Kasvatusthistoriallisessa tutkimuksessa perheen monimuotoisuus on kuitenkin tunnettu jo pitkään (Onnismaa 2012, 59). Perheet ovat kautta aikojen syntyneet, hajonneet ja muovautuneet jäsentensä elämäntilanteiden mukaisesti. Lahtinen (2016, 108) huomauttaa, että vanhemmat sukupolvet ovat aina olleet huolestuneita nuorempien sukupolvien rappiosta. Esimerkiksi 1800-1900-luvuilla perheen nähtiin jatkuvasti heikentyneen ja tästä todisteena pidettiin kasvavia avioerolukuja sekä vanhempien auktoriteetin vähenemistä (Rahikainen 2005, 38-39). Lahtinen (2016, 108-109) kuvaakin nykyistä (perhe)poliittista huolikeskustelua seuraavasti:

”Entisajan perhe ja perhesuhteet jäävät ... pikemminkin nykypäivän politikoinnin ja maailmankuvan peiliksi, jonne heijastetaan oman ajan toiveita ja pelkoja. Tällaisissa keskusteluissa perhe on näkökulmasta riippuen yhteiskunnan tukipilari, menneen maailman jäännös, turvasatama tai kriisipesäke – ja jotakin, joka on aiemmin ollut pysyvä, mutta viime vuosikymmeninä muuttunut”.

Historiallinen perhe ei Lahtisen (2016, 109-110) mukaan kuitenkaan eronnut merkittävästi nykyajan perheestä. Myös aikaisempien aikojen perheet saattoivat olla ydinperheitä, uusioperheitä tai yksinhuoltajaperheitä. Lapsia kasvattivat myös muut kuin heidän vanhempansa, kuten isovanhemmat, vanhempien sisarukset ja lasten omat isosisarukset. Perhettä tulisikin käsitellä instituutiona, joka sekä oli että on alati muutoksessa.

Myös Aalto, Ilmakunnas ja Korpiola (2016, 4) painottavat perheiden historiallista moninaisuutta eivätkä allekirjoita perinteisen perheen käsitettä, jonka avulla voidaan perustella poliittisia päämääriä ja vaikuttaa kansalaisten asenteisiin. He huomauttavat Stephanie Coontzia lainaten, että perinteisessä perheen ideaalissa on kyse ”epähistoriallisesta sekoituksesta rakenteita, arvoja ja käyttäytymistä, jotka eivät koskaan olleet yhtä aikaa olemassa samaan aikaan ja samassa paikassa”.

Berg (2012) on tarkastellut erilaisia länsimaisessa lähihistoriassa vaikuttaneita perhekäsityksiä. Eri ajankohtina on painotettu perheiden familistisia (perhekeskeisiä), individualistisia (yksilökeskeisiä) ja funktionalistisia (toiminnallisia) piirteitä. Perhekäsitykset ovat olleet sidoksissa historialliseen ja kulttuuriseen ympäristöön ja mukailleet yhteiskunnallista kehitystä.

Bergin (2012) mukaan 1800-luvulle asti perheiden elinpiiri oli suppea ja arjessa painottui omavarais- ja luontaistalous. Koska perhe huolehti itse toimentulostaan ja sosiaaliturvastaan, puolison valinnassa painottui työkyky sekä omaisuus. Kristilliset arvot sekä kirkon valta vaikuttivat voimakkaasti avioliittoon. Avioliiton ja perheen välillä nähtiin ykseys ja tätä pyrittiin vahvistamaan korkealla moraalikäsitteellä. Valtio tuki myös näkemystä, jonka mukaan vakaat perheet loivat vakaan yhteiskunnan.

Taulukko 1: Erilaisia perhekäsityksiä ja perheelle annettuja merkityksiä Bergiä (2012) mukailten.

Perhekäsityksen suuntaus	Ajankohta	Perheelle annetut merkitykset
Familiistinen perhekäsitys	Juuret 1500-luvulla	Perheen ja avioliiton ykseys, pyrkimys korkeaan moraaliin.
		Vakaat perheet edistävät yhteiskunnan vakautta.
		Valtion tuki käsitykselle.
Individualistinen perhekäsitys	1800-luvulta alkaen	Yksilö tunteineen ja tarpeineen ensi sijalla.
		Avioliitto kahlitsee, rakkaus pitää koossa.
Funktionalistinen perhekäsitys	1950-luvulla	Perheen perustehtävät: 1) lasten sosiaalistaminen yhteiskunnan jäseniksi ja 2) aikuisten vakauttaminen hyödyllisiksi yhteiskunnan jäseniksi.
		Vanhemmat toimivat perheen auktoriteettina, sisarukset vertaisryhmänä.
Individualistinen perheen radikaaliliike	1960-luvulla	Rakkauden painottaminen
		Avioliitto kahlitsee.
Modernisaatio perheessä	2000-luku	Alentunut syntyvyys
		Synnytyksiän nousu
		Avioliittojen vähentyminen
		Avioerojen lisääntyminen
		Avoliittojen yleistymisen
		Avioliiton ulkopuolella syntyneiden määrän nousu
		Avoliitossa syntyneiden määrän nousu
		Rekisteröityjen parisuhteiden yleistymisen
		Kansainvälisten perheiden yleistymisen
		Uusperheiden yleistymisen
Yksin asuvien yleistymisen		

Modernisaation myötä näiden tekijöiden vaikutus perheeseen heikkeni ja tilalle nousivat muun muassa käsitykset rakkaudesta avioliiton kantavana voimana sekä yksilön oikeudet ja valinnanvapaus. Käsitys perheestä alkoi muuttua familistisesta individualistiseksi. (Berg 2012) Lapsuuden tutkimuksen pioneeri Philippe Ariés'n mukaan 1800-luvulta alkaen moderneissa teollistuneissa yhteiskunnissa perheellä olikin valtavan suuri merkitys ja tunteet, jotka perheeseen kohdistuivat, toimivat modernin yhteiskunnan keskeisinä voimavaroina. Ariés esitti, ettei perheellä ollut koskaan aiemmin ollut suurempaa osaa ihmisen elämässä. (Rahikainen 2005, 39) Yksilön oikeuksien vahvistamisella haluttiin tukea erityisesti sukupuolten välistä tasa-arvoa sekä valtauttaa naisia ja tukea heidän vapauttaan ja oikeuksiaan perheen sisällä. Vaikutukset jäivät kuitenkin naisen ja miehen väliseen aviosuhteeseen, eivätkä koskeneet naimattomia naisia. (Häggman 1994, 220–221.)

1950-luvulla maailmansotien jälkeen Berg (2012) paikallistaa muutoksen individualistisesta perhekäsityksestä funktionaaliseen käsitykseen. Perheen perustehtäväksi nähtiin aikuisten vakauttaminen hyödyllisiksi yhteiskunnan jäseniksi ja lasten sosiaalistamiseen yhteiskunnan jäseniksi. Vanhemmat nähtiin perheen auktoriteetteina ja sisarukset lasten vertaisryhmänä.

Onnismaa (2012, 248-249) tutki väitöskirjassaan asiantuntijapuhetta varhaiskasvatuksen asiakirjoissa 1970-2000-luvuilla. Asiakirjoissa näkyi voimakas perhemyönteinen familistinen diskurssi koko tutkimusjakson ajan. Familistinen, hyvä vanhemmuus näyttäytyi asiakirjoissa saavuttamattomana ihannetilana, jota kohti perheitä tuli kuitenkin kaikin keinoin tukea. Familistisen perhediskurssin ääripäiksi määrittäivät komponentti perhe ja heikko perhe. Asiakirjoissa perhekäsitys näyttäytyi lähes koko aineiston osalta heikkona eikä aineistosta löytynyt yksiselitteisesti perheen kompetenssiin luottavaa tekstiä.

Myös Jallinoja on jäljittänyt perhekäsitteen nykyisen ideologisen muutoksen 2000-luvun alkuun tutkimalla päivälehtien kirjoituksia. Jallinoja kutsuu murrosvaihetta uudeksi familistiseksi käännteeksi, jolla hän viittaa perhekeskeisyyden ja -myönteisyyden paluuseen modernissa muodossa. Suurin muutos modernin ja aiemman perhekeskeisyyden välillä liittyi kotiäitiyteen: moderni kotiäitiys oli naiselle vapaa valintaista, ei välttämättömyys perheen hyvinvoinnin kannalta. (Onnismaa 2012, 65-66.) Vaikka puhe perheistä oli 2000-luvun alussa familistisia, päivälehtien tekstien aiheet kuitenkin painoutuivat ongelmiin. Kielenkäyttö kirjoituksissa oli politisoitunutta ja nosti perheen julkiseen keskusteluun. Hyvän vanhemmuuden vastinpariksi luotiin ”hukassa oleva vanhemmuus”. Näitä vanhempia syytettiin lasten ja nuorten pahoinvoinnista, joka syntyi muun muassa kasvatustavoihin siirtämisestä yhteiskunnalle. (Onnismaa 2012, 65-66.)

Berg (2012) paikantaa 2000-luvulle tultaessa perhekäsityksen muutoksen, jota hän kutsuu perheen modernisaatioksi. Modernisaatioon liittyviksi piirteiksi hän nimeää muun muassa syntyvyyden alentumisen ja synnytyksiän nousun, avioerojen lisääntymisen, avoliittojen yleistymisen sekä erilaisten perheiden, kuten yksinhuoltaja-, sateenkaari- ja uusioperheiden, määrän nousu. Rotkirch (2000, 192; 197) puolestaan kuvaa vanhemmuutta 1900-luvun pakkomielteeksi, joka muodostui, kun vanhemmuuden itsestänselvyys katosi syntyvyyden säännöstelyn myötä. Vanhemmuudesta tuli 2000-luvulla toisaalta pirstoutuneempaa ja toisaalta totaaliseempaa. Totaalisella suhteella Rotkirch viittaa kokonaisvaltaiseen vanhemmuuteen, jossa vietetään kaikki mahdollinen aika lapsen kanssa ja omistaudutaan täysin hänen kasvulleen ja kasvatukselleen.

Myös vanhempien tasavertainen osallistuminen lastenhoitoon, jaettu vanhemmuus, on noussut ilmiöksi 2000-luvulla. Rotkirch nimeää mallin positiivisen, ihanteellisen muodon sharing-jakamiseksi, joka eroaa negatiivisesta dividing-jakamisesta. Diving-jakamisessa vanhemmuus pyritään jakamaan minuutilleen siten, että kumpikin vanhempi käyttää työhön, omiin harrastuksiinsa ja lastenhoitoon täsmälleen yhtä paljon aikaa. (Onnismaa 2012, 63-64.)

Toisaalta samaan aikaan, kun vanhemmuutta on pyritty jakamaan tasaisemmin äitien ja isien välillä, uudenlainen äitiyden ihanne on saanut jalansijaa erityisesti Yhdysvalloissa. ”Intensiivinen äitiys” on vahvasti lapsikeskeistä, asiantuntijavetoista, tunnepitoista ja työntäyteistä äitiyttä. Lapsen parhaalla perustellaan sekä kotiäitiyttä että työssäkäyntiä ja hänen terveydenhuoltoonsa, koulutukseensa ja harrastuksiinsa pyritään valjastamaan parhaat asiantuntijat. Intensiivinen äitiys voi saada jopa totaalisen suhteen piirteitä, jolloin vanhemmuutta ohjaa kokonaisvaltaisuus sekä täydellisen ja totaalisen ihmissuhteen ihanne. (Onnismaa 2012, 64.)

3. PERHEPOLITIikka OSANA PERHEIDEN ELÄMÄÄ

Tässä luvussa käydään läpi vanhemmuuden ja yhteiskunnan välistä suhdetta. Perhepolitiikka on väline, jonka avulla yhteiskunnalliset toimijat pyrkivät saavuttamaan perhettä koskevia tavoitteitaan vaikuttamalla esimerkiksi lainsäädäntöön, moraalikäsitteeseen tai levittämällä perhettä koskevia käsityksiä. Suomessa perhepolitiikkaan osallistuu laaja kirjo eri toimijoita: yksittäisistä kansalaisista kansalaisjärjestöihin, poliittisista puolueista työmarkkinajärjestöihin ja valtion virkamiehistä tutkijoihin. Perhepolitiikka mahdollistaa yhteiskunnallisten ja poliittisten toimijoiden kontrollin vanhemmuuteen. Perhepoliittiset toimet voidaan nähdä myös osana väestöpolitiikkaa, jolla pyritään vaikuttamaan väestön kehitykseen, esimerkiksi syntyvyyteen (Kontula, 2018, 8.)

3.1. Perhepolitiikka ja perhepoliittiset toimijat Suomessa

Tervolan (2019, 88) mukaan perhepolitiikka on hyvin tunteita herättävä aihe. Perhe muodostaa yksityisimmän ja eksklusiivisimman sosiaalisen yksikön yhteiskunnassamme ja pitää sisällään vanhemman ja lapsen välisen suhteen, joka on usein yksi läheisimmistä ihmissuhteista. Kun perhepolitiikka, osana sosiaalipolitiikkaa, toimii koko yhteiskunnan tasolla, ristiriita ”äärimmäisen yksityisyyden ja julkisen välillä” on valmis.

Hyvinvointivaltioiden ovat jo pitkään halunneet edistää perheiden ja lasten asemaa poliittisin keinoin. Aikaisemmin toimenpiteiden tavoitteena on ollut erityisesti perheiden taloudellisen hyvinvoinnin lisääminen. Näitä keinoja ovat olleet muun muassa varhaiskasvatuksen järjestäminen sekä erilaiset tulonsiirrot ja verohelpotukset perheille. (Daly 2013a) Suomessa perhepoliittisten tulonsiirtojen tavoitteena on tasoittaa lapsista aiheutuvia kustannuksia ja korostaa näin ollen yhteiskunnan vastuuta lapsista ja heidän hyvinvoinnistaan (Tervola 2019, 88; Kontula 2018, 8-9). Eniten tukea lapsiperheille myönnetään lapsilisien ja päivähoidon muodossa (STM 2013, 6.)

Tervola (2019, 89) huomauttaa, että perhepolitiikalle on vuosien saatossa annettu huomattavan suuri määrä erilaisia tavoitteita. Näihin tavoitteisiin lukeutuvat muun muassa perheiden toimeentulon turvaaminen, lasten hankintaan kannustaminen, naisten työssäkäynnin edistäminen, miesten osallistaminen lastenhoitoon sekä työn ja perheen joustava yhteensovittaminen. Lisäksi perhepolitiikalla on tavoiteltu lasten kokeman köyhyyden poistamista, lasten kehityksen tukemista korkealaatuisilla palveluilla sekä perheiden valinnan vapauden tukemista lastenhoidon eri

vaihtoehtojen suhteen. Useat näistä tavoitteista voivat olla ristiriitaisia ja niiden yhteensovittaminen on Tervolan mukaan hankalaa.

Taulukko 2: Valtion tuki lapsiperheille Suomessa (STM 2013, 6).

VALTION TUKI PERHEILLE	
Lapsiperheiden taloudelliset tuet	Äitiysavustus Lapsilisä Asumisen tukeminen Toimeentulotuki Elatustuki Verotus
Perhevapaajärjestelmä	Äitiysvapaa ja äitiysraha Vanhempainvapaa ja vanhempainraha Isyyysvapaa ja isyyusraha Hoitovapaat
Varhaiskasvatuksen vaihtoehdot	Päivähoito ja esiopetus Yksityisen hoidon tuki Lasten kotihoidon tuki Osittainen hoitoraha Aamu- ja iltapäivätoiminta Kouluruokailu
Lastensuojelu	Avohuollon tukitoimet Huostaanotto ja sijaishuolto
Lapsiperheiden terveydenholtopalvelut	Äitiysneuvolat Lastenneuvolat Kouluterveydenhuolto Lasten sairaanhoito Lasten mielenterveyspalvelut Kasvatus- ja perheneuvonta Lasten suun terveydenhuolto
Vammaisen lapsen ja perheen palvelut	Lääkinnällinen kuntoutus Apuvälineet, tukitoimet Kelan vammaisetuudet
Adoptio	Adoptioneuvonta Pidentetty vanhempainraha Adoptiotuki

Kontulan (2018, 7) mukaan Suomessa on ministeriöiden lisäksi myös useita erilaisia intressiryhmiä, kuten kansalaisjärjestöjä ja työmarkkinoiden edustajia, jotka haluavat vaikuttaa perhepolitiikkaan. Esimerkiksi vuoden 2018 epäonnistuneessa yrityksessä uudistaa suomalaisia perhevapaita valmistelussa sovittiin yhteen ennen kaikkea valtiovallan ja työmarkkinaosapuolten pyrkimyksiä. Kansalaisjärjestöpuolella erityisesti lapsia ja perheitä edustavat järjestöt pyrkivät puolestaan linjaamaan perhepolitiikkaa.

Suomessa Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa perhepoliittisista linjauksista ja kehittämisestä yhdessä muiden ministeriöiden kanssa. (Kontula 2018, 7). Sosiaali- ja terveysministeriö (2013, 6) määrittelee perhepolitiikan tavoitteeksi ”luoda lapsille turvallinen kasvu ympäristö ja turvata vanhemmille aineelliset ja henkiset mahdollisuudet perheen perustamiseen ja lasten kasvattamiseen”. Viimeaikaisiksi perhepolitiikan painopisteiksi ministeriö määrittelee työn ja perheen yhteensovittamisen, isyyden vahvistamisen sekä lapsiperheiden toimeentulon turvaamisen. Sosiaali- ja terveysministeriö määrittelee perhepoliittiset tukitoimet kolmeen eri ryhmään:

1. taloudellinen tuki perheille,
2. perheille tarjottavat palvelut sekä
3. perhevapaat.

Sosiaali- ja terveysministeriön mukaan sen perhepoliittisissa toimissa painottuu erityisesti työn ja perheen yhteensovittaminen: tavoitteena on parantaa vanhempien mahdollisuuksia viettää aikaa lastensa kanssa, helpottaa vanhempien työssäkäyntiä ja kannustaa isiä käyttämään perhevapaita nykyistä enemmän. Myös asunto-, ympäristö-, koulutus- ja työllisyyspolitiikka vaikuttavat voimakkaasti lapsiperheisiin ja ovat osaltaan perhepolitiikkaa. (STM 2013, 6-7) Vuoden 2019 eduskuntavaalien osalta Kontula (2018, 7) ennusti perhevapaiden uudistamisen nousevan perhepoliittisen keskustelun kärkeen, sillä se oli mainittu suurten puolueiden vaalilupauksissa.

Ennen vuotta 2022 kunnat vastasivat sosiaali- ja terveystalouden järjestämisestä Suomessa. Tämä näkyi kuntakohtaisina eroina palveluissa. Keskeiset peruspalvelut, jotka kunnan oli järjestettävä, oli kuitenkin määritelty lainsäädännössä. Aluehallintovirastot valvoivat kuntien toimintaa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden osalta, kun taas terveysalan lupa- ja valvontavirasto (Valvira) vastasi näiden palveluiden valtakunnallisesta valvonnasta. Sosiaali- ja terveysministeriö määritteli puolestaan valtioneuvoston ja eduskunnan kanssa valtakunnalliset sosiaali- ja terveystalouden suuntaviivat sekä valmisteli lainsäädännön muutokset ja keskeiset uudistukset. Varhaiskasvatus puolestaan kuului opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnan alle. (STM 2013, 10) Huomattavaa on, että sosiaali- ja terveystalouden uudistus siirsi sosiaali- ja terveystaloudet kunnilta alueille. Tämän tutkimuksen aineisto kuitenkin kuuluu ajanjaksoon ennen sosiaali- ja terveystalouden uudistusta.

Taulukko 3: Perhepolitiikan järjestäminen Suomessa (STM 9/2013).

Ohjaus	Tutkimus ja kehittäminen	Luvat ja valvonta	Järjestäminen
<p>Sosiaali- ja terveysministeriö</p> <ul style="list-style-type: none"> • valmistelee lainsäädännön ja ohjaa sen toteutumista • johtaa ja ohjaa sosiaaliturvan sekä sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kehittämistä ja toimintapolitiikkaa • määrittelee sosiaali- ja terveyspolitiikan suunta-aviivat, valmistelee keskeiset uudistukset ja ohjaa niiden toteuttamista ja yhteensovittamista • vastaa yhteyksistä poliittiseen päätöksentekoon 	<p>STM:n hallinnonalan virastot ja laitokset vastaavat tutkimus- ja kehittämistehtävistä hallinnonalalla, mm.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Terveyden ja hyvinvoinnin laitos • Lääkealan turvallisuus- ja kehittämiskeskus Fimea • Säteilyturvakeskus • Työterveyslaitos 	<p>Aluehallintovirastot ohjaavat ja valvovat kunnallista ja yksityistä sosiaali- ja terveydenhuoltoa toimialoillaan ja arvioivat kuntien peruspalveluiden saatavuutta ja laatua. Ne myöntävät toimiluvat alueen yksityisille palveluntuottajille.</p> <p>Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira ohjaa, valvoo ja hoitaa lupahallintoa sosiaali- ja terveydenhuollossa, alkoholihallinnossa ja ympäristöterveydenhuollossa.</p>	<p>Kunnat, yksityiset palveluntuottajat ja järjestöt Kunnat vastaavat sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä. Ne voivat tuottaa sosiaali- ja perusterveydenhuollon palvelut yksin tai muodostaa keskenään kuntayhtymiä. Kunta voi myös ostaa sosiaali- ja terveyspalveluja muilta kunnilta, järjestöiltä tai yksityisiltä palveluntuottajilta.</p> <p>Sairaanhoidopiirit järjestävät erikoissairaanhoidon. Jotkut erikoissairaanhoidon palvelut järjestetään yliopistosairaaloiden erityisvastuualueiden eli ns. miljoonapiiriin pohjalta.</p>

Lukuisat vapaaehtoisjärjestöt täydentävät julkisia palveluja Suomessa. Nämä perhepoliittiset ja lasten hyvinvointia edustavat järjestöt toimivat lapsiperheiden etujärjestöinä, vaikuttavat perheiden asemaan Suomessa ja tarjoavat erilaisia palveluja lapsiperheille. (STM 2013, 10-11) Esimerkiksi Väestöliitto on julkaissut perhepoliittisen ohjelman, jonka avulla se pyrkii parantamaan suomalaisten lapsiperheiden asemaa (2007, 3-4) ja muistuttaa, että perhepolitiikkaa toteuttavat myös muut kuin julkinen valta. Väestöliitto kertoo tavoittelevansa perhepolitiikallaan perheellistymisen edistämistä ja hyvää vanhemmuutta, vanhempien tukemista kasvatustehtävässään sekä myötävaikuttamista parisuhteen hyvinvointiin ja pysyvyyteen.

Väestöliiton (2007, 4) mukaan perhepolitiikkaa tarvitaan, jotta lasten saaminen on perheelle turvallista, eikä lapsen saamisesta tai kasvattamisesta synny perheelle kohtuuttomia kustannuksia. Lisäksi kummankin vanhemman mahdollisuutta osallistua lapsen hoitoon ja kasvatukseen tulee suojella, samalla kun naisten tasa-arvoista asemaa työmarkkinoilla vahvistetaan. Myös perheen merkitys yksilön hyvinvoinnin lähteenä tulee tunnistaa ja sitä tulee myös edistää. Perhepolitiikkaa tarvitaan myös siihen, että lapsiperheet saavat tarvitsemansa tuen ja lapsille varmistetaan mahdollisuudet turvalliseen kasvamiseen ja olla osallisena yhteiskunnassa.

Perhepolitiikka on myös perheellistymispolitiikkaa, kuten Kontula (2018, 5) huomauttaa. Sekä Suomessa että muualla Euroopassa on havaittu, että sosiaalinen eriarvoistuminen näkyy yhä selvemmin edellytyksissä perheellistyä. Koulutus on yhteydessä sekä lapsien saamiseen ylipäätään että saatujen lasten määrään. Erityisesti miehillä korkeammat tulot ja koulutustaso ennustavat lasten saamista ja määrää. Sosiaalinen eriarvoisuus perheellistymisessä asettaakin suuria haasteita perhepolitiikalle.

3.2. Käännös kohti vanhemmuutta - perhepolitiikan muutos länsimaissa

Viimeaikaiset yhteiskunnan rakenteelliset murrokset ovat Niemen (2012,18) mukaan heikentäneet lapsiperheiden suhteellista asemaa. Näitä murroksia ovat olleen muun muassa taloudellinen lama, polarisaatio ja perheiden palvelujen niukentuminen. Tästä on seurannut esimerkiksi lasten erityisen tuen tarpeen, syrjäytymisen ja huostaanottojen kasvua. Keskeisintä nykyisessä tilanteessa olisikin selvittää niitä välittäviä tekijöitä, joiden kautta yhteiskunnan muutokset vaikuttavat lasten mielen sisältöihin, toimintaan ja elinoloihin.

Yhteiskunnallisten tekijöiden sijaan perhepoliittisessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa on kuitenkin keskitytty ensisijaisesti vanhemmuuteen (Sihvonen 2009, KS sivu; Gillies 2005, 70-71). Sekä valtiollisten että kansalaisyhteiskunnan toimien ytimeen on noussut tuki vanhemmuudelle sekä vanhempien ja lasten välisille suhteille (Daly 2013a). Tutkijayhteisö kuvaa tätä muutosta käsitteellä ”käännös kohti vanhemmuutta” (Sihvonen 2016, 75; Ketokivi 2002, 118).

Sihvonen (2016, 74-75) on kuvannut muutosta perhepolitiikassa ja perheiden käyttäytymisessä 1970-2000-lukujen aikana. Vielä 1970-luvulla perheet tukeutuivat vanhemmuudessaan voimakkaasti asiantuntijoihin, jotka myös johtivat perhepoliittista keskustelua. Siirryttäessä 2000-luvulle asiantuntijoiden mahdollisuudet hallita perhepoliittistakeskustelua heikentyivät ja perhepolitiikan keskiöön nousivat perheet itse. Jallinoja (2006) kutsuu tätä muutosta familistiseksi käännteeksi. Tämä käänne tarkoitti käytännössä sitä, että ydinperhe alkoi tehdä entistä itsenäisempiä ratkaisuja. Modernisaatio sekä neoliberaali politiikka tukivat tätä kehitystä ja antoivat perheille entistä laajemman valinnan vapauden sekä mahdollisuuden toimia individualistisista lähtökohdista.

Yhteiskunnallisen hallintajärjestelmän kannalta tämä tarkoitti kuitenkin vallan murenemistä, mikä puolestaan ruokki huolen sävyttämää riskinhallintapolitiikka (Sihvonen 2016, 75). Tänä aikana, 1970-2000-luvuilla, syntyivät myös nykypolitiikassa usein käytettävät termit, kuten vanhemmuuden

tukeminen, hyvä vanhemmuus, heikko vanhemmuus ja syrjäytymisen periytyminen. Gillies (2005) on tutkinut laajasti nykyisen perhepolitiikan juuria. Seuraavissa kappaleissa käydään läpi hänen tutkimustuloksiaan.

Vanhemmuuden tukemisen ilmaantuminen poliittiseen puheeseen voidaan sijoittaa Gilliesin (2005, 71-72) mukaan 1970-luvulle, jolloin termi ”syrjäytymisen periytyminen” otettiin käyttöön Iso-Britannian poliittisessa oikeistossa. Syrjäytymisen ja köyhyyden nähtiin periytyvän perheissä, koska lapset oppivat vanhemmiltaan köyhyyteen johtavat arvot ja elämäntavat. Teorian tueksi tehty tutkimus osoitti voimakkaasti, että köyhyyden ja syrjäytymisen periytymiseen vaikuttivat monet rakenteelliset seikat, eikä suinkaan vanhempien arvot ja asenteet. Tästä huolimatta oikeisto jatkoi teorian kehittämistä 1980-luvulla ja muokkasi politiikan painopistettä pois valtion tarjoamasta konkreettisesta tuesta kohti vanhempien ja perheiden moraalista kontrollia, jonka kohteeksi muodostuivat erityisesti köyhät perheet ja yksinhuoltajaäidit.

Valtion harjoittama uusi perhepolitiikka ja individualismia korostavan eetoksen välille syntyi kuitenkin jatkuvasti vahvistuva jännite 1980-1990-luvuilla. Oikeiston korostamat ”perinteiset perhearvot” ja valtion syvenevä kontrolli perheisiin aiheutti kiusallisen tilanteen. Näin ollen kontrollin suuntaa piti muuttaa: kohteeksi valittiin ”yhteiskunnalle kalliit” yksinhuoltajaäidit ja poissaolevat isät. Samalla luotiin käsite ”heikosta vanhemmuudesta”. Lähestyttäessä 2000-lukua avioerot lisääntyivät huomattavasti, mikä aiheutti jälleen uuden poliittisen ongelman. Yksinhuoltajuuden koskettaessa yhä useampia, ongelmalähtöisyydestä tuli luopua ja yksinhuoltajuudesta piti muokata ”valittu elämäntapa”. Perhemuotojen monimuotoistuessaalettiinkin jälleen painottaa valtion tukea kaikille perheille sekä hyvää vanhemmuutta. Näin perhepolitiikasta muodostui ”käytännöllinen myslä moralismia, huolenpitoa, kontrollia, universalismia ja valikoivuutta”. (Gillies 2005, 72-73)

Samankaltaisia tutkimustuloksia perhepolitiikasta on havaittu myös muualla maailmassa, kuten Suomessa. Vanhemmuuden tukea painottava asiantuntijapuhe ohjaa perhepoliittisten toimenpiteiden kohdentumista perheen sijaan vanhemmuuteen, erityisesti vanhemman psyykeen. On jopa esitetty, että vanhemmuus on käsitteellisesti korvannut kasvatuksen. Lapsi ikään kuin kasvaa vanhemmuudesta, ei ympäristöstä käsin. (Sihvonen 2016, 74) Tämän käänteen myötä vanhemmuudesta on tehty ensisijaisesti moraalinen kysymys (De Benedictis 2012; Sihvonen 2016; Gillies 2005, 70).

Muutos on merkittävä, sillä vanhemmuuden tarkastelu moraalisenä kysymyksenä häivyttää muita lapsen kasvuun, kehitykseen ja kasvatukseen liittyviä tekijöitä, kuten lapsiperheköyhyyttä (Sihvonen 2016). Lisäksi on arvioitu, että vanhemmuuden huolipuhe on vahvasti sukupuolittunutta, jolloin puheella kontrolloidaan erityisesti äitiyttä ja naiseutta (Daly 2013a; De Benedictis 2012). Myös media osallistuu tämänkaltaisen vanhemmuuskuvan luomiseen ja ylläpitämiseen (esim. Kelhä 2009, Berg 2009, Kaarakainen & Lehto 2018).

Väänänen (2013, 55-56) esittääkin kysymyksen, ovatko perheet muuttuneet vai ovatko käsitykset perheestä muuttuneet? Hän pohjaa ajatuksensa konstruktivistisiin perhenäkökulmiin, joissa painottuu staattisen perheajattelun purkaminen. Perhettä tulisi Väänäsen mukaan tarkastella prosessina ja adjektiivina sen sijaan, että se nähtäisiin systeeminä ja substantiivina.

3.3. Perheiden odotuksia yhteiskunnalle 2020-luvun Suomessa

Väestöliiton vuoden 2018 Perhebarometrissa tutkittiin laajasti perheiden odotuksia ja toiveita Suomessa tehtävälle perhepolitiikalle. Sekä naiset että miehet painottivat selkeästi tärkeimmäksi perhepoliittiseksi toimeksi joustavan työajan pienten lasten vanhemmille sekä aiheeseen liittyen enemmän ja parempia osa-aikatyön mahdollisuuksia. Lähes yhtä tärkeäksi koettiin erilaiset jaksotetut vapaat, joiden ajoitus olisi nykyistä joustavampi. Toiveena olisi, että vanhemmat voisivat olla vuorotellen töissä ja vapaalla useamman vuoden ajanjaksolla, vähintään siihen asti, kun lapsi on 4-5-vuotias, mutta mahdollisesti jopa kouluikään. Vapaita olisi mahdollista myös laittaa säästöön ja käyttää esimerkiksi tietyinä viikonpäivinä. Myös lasten hoitamista kotona osapäiväisesti haluttiin lisätä. (Kontula 2018, 110.)

Vanhemmat ovat vaatineet huomion kiinnittämistä lapsiin sekä lapsiperheisiin tulevaisuuden resursseina, ei ainoastaan yhteiskunnallisena kulueränä. Moni perhe on saanut vaikutelman, että markkinatalouden kehittäminen on kiilannut perheiden asioiden edelle. Vanhempien kokemuksen mukaan perheissä tehtävää työtä ei arvosteta, mikä näkyy erityisesti perhetuissa. Perheet ovat jopa kokeneet syyllistämistä lasten synnyttämisestä ja kotona hoitamisesta. Perhevapaakeskustelun sävy sekä poliittisten puolueiden ja työmarkkinajärjestöjen tavoitteet koettiin irrallisiksi perheiden intresseistä. (Kontula 2017, 119) Perälä-Littusen (2018, 214) tutkimuksessa perheet olivat esimerkiksi säästäneet rahaa, jotta vanhemmat voisivat olla kotona pidempään lapsiensa kanssa. Vanhemmat olivat käyttäneet sekä perhevapaita, työelämävapaita että lomiamme loma-ajaksi kotona lapsen kanssa.

Työelämän joustavuus, erityisesti joustava työaika, on ollut monia vuosia perhebarometrin tärkeimmäksi koettu toimenpide, johon perheet haluaisivat verorahoja kohdistaa. Tämä kertonee kasautuneesta tarpeesta ja toteutumattomista toiveista. Työelämän ja perhevapaiden joustavuuden lisäksi tärkeänä perhepoliittisena teemana perheet pitivät köyhien lapsiperheiden tukemista taloudellisin keinoin. Tähän kuuluivat köyhimpien perheiden lapsilisien ja asumistuen korotukset (sekä euromäärissä että tulorajoina), sosiaalietuuksien korotukset, äideille annettava toimeentulotuki ja erotapauksissa puolisoiden varallisuuden tasaus. Perheet esittivät myös toiveen lapsiperheiden tuloveroalennusten käyttöön ottamisesta. (Kontula 2018, 112-113.)

Perhe ei koostu ainoastaan kahta sukupuolta olevasta ja samassa taloudessa asuvasta vanhemmasta biologisine lapsineen, vaan perheitä on erilaisia ja näin ollen niillä on myös erilaisia tilanteita ja tarpeita perhepolitiikan suhteen (Salmi & Närvi 2017, 25). Myös Onnismaa (2010, 60) painottaa, ettei ole olemassa yhtä universalistista tyyppiperhettä, vaan suuri määrä erilaisia perheitä ja perhetilanteita. Kuitenkin perhepoliittisissa asiakirjoissa, kuten varhaiskasvatusteksteissä, perheet on nähty enimmäkseen yhtenäisenä joukkona, jolle luodaan yhdenmukaisia määritelmiä ja palveluita. Tähän myös perheet ja heitä edustavat järjestöt ovat toistuvasti pyrkineet ottamaan kantaa sekä edistämään erilaisten perheiden asemaa perhepolitiikassa.

Esimerkiksi sateenkaariperheiden näkökulmasta lain normatiivisessa järjestelmässä ei-heteronormatiiviset perhemuodot jäävät lainsäädännön kannalta näkymättömiksi. Ei-heteronormatiivisten perhemuotojen voidaankin nähdä saavan merkityksen ainoastaan suhteessa aiempiin perhemuotoihin, jolloin esimerkiksi erilaiset vanhemmuuden muodot ja määrät jäävät lainsäädännön kannalta näkymättömiksi. (Moring 2007, 31) Muutokset lainsäädäntöön ovatkin olleet jo pidemmän aikaa sateenkaariperheiden toiveissa.

Kontula (2018, 113-116) huomauttaa, että perheiden toiveita ei ole kuunneltu esimerkiksi vuonna 2018 käydyssä perhevapaakeskustelussa. Selkeästi suurin osa Perhebarometriin vastanneista vanhemmista kannatti nykyistä perhevapaamallia, jossa vanhemmat saavat itse päättää perhevapaiden jakamisesta 1-6-vuotiaille ilman minkäänlaisia kiintiöitä. Lastenhoidon järjestäminen nähtiin osaksi perheiden valinnan vapautta, mutta siihen vaikutti myös voimakkaasti se, mikä nähtiin lapselle parhaaksi. Perheet kokivat esitetyn perhevapaauudistuksen jopa ”sukupuolia tasapäistäväenä aatteellisena pakkopaitana” sekä hulluutena. Kiintiöiden sijaan toivottiin joustavuutta.

Perheillä oli sängen kriittinen kuva perhepolitiikan onnistumisesta vuonna 2018. Ongelmaksi perheet nostivat erityisesti hyvä- ja huono-osaisiin perheisiin kohdistuvan kahtiajaon voimistumisen. Perheet odottivat parannuksia erilaisiin perheille soveltuviin palveluihin, kuten tukipalveluihin, perhetyöhön, kotiapupalveluihin sekä hoitoapuun. Arjen tueksi toivottiin erityisesti ennaltaehkäiseviä ja matalankynnyksen palveluja. (Kontula 2018, 118.)

Kontula (2018, 119) huomauttaakin, että julkisessa keskustelussa lähes ainoana perhepoliittisena teemana esiintynyt perhevapaaudistus ei kata kuin pienen osan perhepolitiikkaa. Vanhemmat myös toivoivat päivittäisiä toimia kuin perhepoliittisessa keskustelussa esitettiin: pienten lasten kanssa haluttiin viettää pidempi aika kotona ja yhdessä vietetty aika nähtiin rahaa tärkeämpänä. Erityisesti äidit kokivat painostusta siirtyä nopeasti työelämään. Myös varhaiskasvatuksen aikataulut koettiin joustamattomiksi ja hankaloittavan arkipäivän aikatauluja. Joustavuutta kaivattiinkin läpileikkaavasti perhetuki- ja palvelujärjestelmään. Vanhempien erilaiset elämänvaiheet (kuten opiskelu) ja työtilanteet (kuten yrittäjyys) sekä kotivanhemmuus sopivat huonosti yhteen nykyisten mallien kanssa.

4. HYVÄ VANHEMMUUS JA ITSENÄINEN LAPSUUS

4.1. Hyvän vanhemmuuden kriteerit

Hyvää vanhemmuutta on totuttu Suomessa määrittelemään Kaarakaisen ja Lehdon (2018, 3) mukaan terveydenhuollon, kasvatuksen ja sosiaalitoimen instituutioiden ja ammattilaisten asettamien tavoitteiden mukaisesti. Asiantuntijapuhe mahdollistaa vanhempien kontrolloimisen ja ohjaamisen sosiaalisten normien kautta. Erityisesti äitiys on valtiovallan ja sosiaali- ja terveystalouden asiantuntijoiden mielenkiinnon, tarkkailun ja säätelyn kohteena, sillä äidit kantavat edelleen suurimman vastuun tulevien kansalaisten kasvattamisesta. Näin ollen on esitetty, että puhuttaessa hyvästä vanhemmuudesta puhutaan todellisuudessa hyvästä äitiydestä (Kaarakainen & Lehto 2018, 8; Berg 2009, 173).

Hyvä isyys puolestaan määritellään yksittäisinä tekoina, osallistumisena arjen pyörittämiseen ja kodinhoitoon. Hyvä äitiys on täten kokonaisvaltaisempaa ja moraalisesti sekä yhteiskunnallisesti velvoittavampaa. Erilaiset vanhemmuuden sukupuolioletukset näkyvät esimerkiksi lastensuojelun toimenpiteissä: emotionaalisesti kannattelevaa isyyttä ei tunnisteta ja äitejä syyllistetään epäoikeudenmukaisesti ja tarpeettomasti. (Berg 2009, 174.)

Suomessa hyvään äitiyteen liitettyjen mielikuvien mukaan tärkeintä oli rakkaus (sisältäen huolenpidon ja auttamisen). Tämän jälkeen tulivat lapsen kuunteleminen, kontrolli ja kuri, opettaminen ja neuvominen, kärsivällisyys, ajan antaminen, tukeminen, esimerkkinä toimiminen, rehellisyys ja oikeudenmukaisuus. Hyvän isyyden mielikuvista tärkein oli puolestaan ajan antaminen lapselle, jota seurasivat rakkaus, kuri ja kontrolli, opettaminen ja neuvominen, esimerkkinä toimiminen, elättäminen, auktoriteettina oleminen, kärsivällisyys sekä vastuu. Kunnan kansalaisten kasvattaminen nähtiin edelleen vanhempien tehtävänä. (Valkonen 2006, 65-67.)

Valkosen (2006, 65-67) mukaan suomalaisessa aineistossa annettujen hyvän vanhemmuuden kuvausten lisäksi virolaiset liittivät hyvään äitiyteen sen, että hän on naisellinen ja huolehtii itsestä ja ulkonäöstään. Hyvä isä puolestaan pyrkii kasvattamaan lapsestaan kunnan ihmisen eikä käytä liikaa alkoholia.

Taulukko 4: Hyvän vanhemmuuden osatekijät aikaisemmissa tutkimuksissa Valkosen (2006, 69) mukaan.

PSYKOLOGIAN TUTKIMUKSISSA LASTEN MYÖNTEISEEN KEHITYKSEEN LIITETYT VANHEMMUUDEN SISÄLLÖT	ERI ALOJEN TUTKIMUKSISSA AIKUISILTA KYSYTYT VANHEMMUUDEN SISÄLLÖT	ERI ALOJEN TUTKIMUKSISSA LAPSILTA JA NUORILTA KYSYTYT VANHEMMUUDEN SISÄLLÖT
-Lapsen tarpeiden huomaaminen ja niihin vastaaminen	- Lapsen tarpeisiin vastaaminen	-Lapsen tarpeiden huomaaminen ja niihin vastaaminen
-Rajojen asettaminen ja sääntöjen luominen -Auktoriteetti	-Rajojen asettaminen	-Rajojen asettaminen
-Demokraattisuus	-Auktoriteetti	- Auktoriteetti
-Lapsen itsenäisyyden tukeminen	-Demokraattisuus	-Demokraattisuus
-Lapsen myönteisen kehityksen edistäminen	-Lapsen itsenäistymisen tukeminen	-Lapsen yksityisyyden ja itsenäisyyden salliminen ja oman ajattelun tukeminen
-Hoivaaminen, huolehtiminen	-Lapsen myönteisen kehityksen edistäminen	- Kasvattaminen
-Keskusteleminen, neuvottelu, säännöistä sopiminen	-Kunnon kansalaiseksi kasvattaminen	-Rakkaus
-Auttaminen, neuvominen	-Huolenpito	-Kurinpito
-Valvonta, kontrollointi	-Rakkaus	-Lsänäolo
-Vaativuus	-Keskusteleminen, perusteleminen	-Yhteinen aika lapsen kanssa
-Hellyys	-Kuri	-Esimerkkinä olo
-Lapsikeskeisyys	-Auttaminen, neuvominen, opettaminen	- Vastuullisuus
-Usko lapseen, kannustaminen, rohkaiseminen	-Ajan antaminen, yhdessäolo	-Ostaminen, tarjoaminen
-Luottamus	-Lsänäolo	- Valvonta
-Myönteinen vahvistaminen	-Esimerkillisyys	-Vahvojen arvojen tarjoaminen - Sen osoittaminen, että lapsi on tärkeä
-Lapsen vastuullisuuden tukeminen	-Vastuullisuus	-Tunteiden näyttäminen
-Lapsen toveripiiriin hyväksyminen	-Ostaminen ja antaminen	- Lämpö
-Yhteisymmärrys vanhemman ja lapsen välillä	-Kuunteleminen	-Hyväksyntä
-Ristiriitojen myönteinen ratkaiseminen	-Rehellisyys	-”Kaverina” olo
-Lapsen myönteisten ihmissuhteiden edistäminen	-Turvallisuus	-Puhekaverina olo
-Tieto lapsen kehityksestä, ajattelu	-Ymmärtäminen	-Sitoutuminen lapsen koulunkäyntiin
-Vanhempien hyvä keskinäinen suhde	-Tukeminen	- Lapsen kunnioittaminen
	-Kärsivällisyys	-Rutiinien ja tapojen luominen
	-Oikeudenmukaisuus	
	-Elättäminen	
	-Työteliäisyys	
	-Vanhemmuuden jakaminen puolison kanssa	
	-Omasta ulkonäöstä huolehtiminen	
	-Liian alkoholinkäytön välttäminen	
	-Lapsen ohjaaminen hyviin harrastuksiin	
	-Viihtyisän kodin tarjoaminen	

Perälä-Littusen (2004, 51-52) keräämissä eri maiden hyvään äitiyteen liittyvissä mielikuvissa oli yhteistä lapsen kehitykseen myötävaikuttaminen, huolenpito ja lapsen tarpeisiin vastaaminen. Lisäksi yksittäisissä tutkimuksissa mainittiin hyvän äidin ominaisuuksiksi rakkaus, vastuullisuus, ajan antaminen, lapsen kunnioittaminen, auktoriteettina toimiminen, demokraattisuus, lapsen itsenäistymisen tukeminen, psykologisesti läsnä oleminen, erilaisten asioiden ostaminen ja antaminen sekä vanhemmuuden tehtävien jakaminen isän kanssa.

Valkonen (2006, 94-100) on selvittänyt viides- ja kuudesluokkalaisten lasten käsityksiä vanhemmuudesta. Lasten vastauksissa korostui huolenpito, ajan antaminen lapselle, sopiva määrä kivuutta, päihteettömyys sekä vanhemman kyky tulla toimeen toisen vanhemman kanssa. Useat lasten antamat vastaukset olivat konkreettisia vanhemmuuden arkeen liittyviä asioita, kuten ruuan laittaminen ja pyykeistä huolehtiminen. Vanhemmalta vaadittiin ehdottomuutta kolmella kahdella sektorilla: lapsen rakastamisessa sekä ihmisiksi elämisessä. Jälkimmäinen sisälsi ajatuksen päihteettömyydestä sekä vanhemman vastuullisesta käyttäytymisestä parisuhteessaan. Lasten käsitykset erosivat

Huolenpito oli Valkosen (2006, 96-97) tutkimuksessa yleisin lasten kokema hyvää vanhemmuutta kuvaava käsite. Huolenpidolle oli annettu sisältöjä, kuten rakkaus, välittäminen, huolehtiminen, huolissaan olo, kotitöiden tekeminen, rajojen asettaminen, auttaminen ja elättäminen. Valkonen esittääkin kysymyksen, onko lasten tarve huolenpitoon unohdettu korostettaessa lasten itsenäisyyttä ja riippumattomuutta? Riippuvuuden hyväksyminen sisältyy huolenpidon käsitteeseen. Näin ollen korostettaessa lapsen itsenäisyyttä ja selviytymistä, voi tarve huolenpidolle jäädä huomaamatta.

Lapset näkevät vanhemmuuden ulottuvan myös vanhemman ja lapsen välisten tekojen ja tunteiden ulkopuolelle. Vanhemman muu aikuinen elämä, ”ihmisiksi eläminen” eli vastuullinen aikuisuus, nousi lasten mielestä tärkeäksi aikuisuuden osa-alueeksi. Aikuisten tulee asettaa lasten lisäksi rajoja myös itselleen. Huomioitavaa on, että aikuisten mielestä tämä elämän osa-alue voi näyttäytyä asioina, jotka eivät kuulu lapselle, eikä näin ollen osaksi vanhemmuutta. Vanhemmuutta on kuitenkin mahdotonta erottaa muusta aikuisen elämästä, joka vaikuttaa sekä vanhempiin että lapsiin. Erityisen tärkeäksi vanhemmuuteen kuuluviksi aikuisen piirteiksi lapset kokevat vastuullisen päihteiden käytön sekä kyvyn tulla toimeen parisuhteessa. (Valkonen 2006, 96-97).

Valkonen (2006, 99-100) esittääkin kysymyksen, riittääkö asiantuntijoiden tarjoama tieteellinen tieto lapsen kehityksestä tai suotuisan kehityksen tukemisesta hyvän vanhemmuuden rakennusaineeksi? Hän jatkaa pohtimalla, kuinka paljon vanhemmuutta ohjaa asiantuntijatiieto ja kuinka paljon vanhempien ja yhteiskunnan arvot? Samaan aikaan, kun vanhemmuudesta ja lapsista on enemmän tietoa kuin koskaan, vanhemmuuden katsotaan olevan hukassa tai vähintäänkin kriisissä ja osa lapsista ja nuorista voi yhä huonommin. Valkonen jatkaa pohdintaa kysymällä, auttaisiko sekä vanhempien että yhteiskunnan arvojen muuttuminen kohti lapsilähtöisempää suuntaa lääkkeenä vanhemmuuden ongelmiin. Samalla tarvitaan enemmän tutkimusta lasten kokemuksista

Perälä-Littusen (2018, 218-219) tutkimuksessa hyvä vanhemmuus näyttäytyi ensisijaisesti liittyvän moraalisiin oletuksiin hyvästä äitiydestä. Hänen tutkimukseensa osallistuneet vanhemmat olivat hyvin tietoisia sekä hyvän vanhemmuuden odotuksista että niiden kohdistumisesta erityisesti äitiin. Samalla haastateltavat tunnistivat ristiriitaisia odotuksia, jotka liittyivät äitiyteen: osalle äideistä kannattaa ideologisesti kotiäitiyttä, mutta yleisen mielipiteen mukaan äitien tulisi käydä töissä. Tästä aiheutui äideille syyllisyyttä sekä silloin, kun he hoitivat lapsiaan kotona, että silloin, kun he aloittivat työskentelyn. Yksikään tutkimuksen isistä ei kokenut syyllisyyttä työskentelystään tai päätöksestään jäädä kotiin hoitamaan lastaan. Lastenhoito voidaan näin ollen nähdä edelleen äidin velvollisuutena.

Äidit voivat kokea velvollisuudekseen hyödyntää hyvää koulutustaan työelämässä. Osalle äideistä syyllisyys työskentelystä tuntui myös ristiriitaiselta, sillä he kokivat nauttivansa työskentelystä ja olevansa sitä kautta myös parempia äitejä. Haastavimmaksi työskentelyn ja lastenhoidon yhdistämisestä tekivät muut äidit, joiden koettiin leimaavan kumman tahansa valinnan tehneet äidit huonoiksi äideiksi. (Perälä-Littunen 2018, 219-220).

Kysyttäessä suomalaisilta hyvän vanhemmuuden kuvauksia vastaajat eivät halunneet erotella äitien ja isien kuvauksia. Vastauksista näkyi kuitenkin voimakkaasti, että äitiä pidetään edelleen lapsen ensisijaisena vanhempana. Esimerkiksi myös ne isät, jotka olivat jääneet kotiin hoitamaan lapsiaan, painottivat äidin ensisijaisuutta vanhempana. Yhtenä syynä äidin vanhemmuuden ensisijaisuudelle on nähty imetyks. Miehet ovat kokeneet, että imetyksen kautta äidin ja lapsen suhde muotoutuu niin erityiseksi ja ainutlaatuiseksi, ettei isän koettu koskaan voivan korvata äitiä. (Perälä-Littunen 2018, 219-220).

Kangas, Lämsä ja Jyrkinen (2019, 1444) tutkivat johtavassa asemassa työskentelevistä isistä muodostettuja isyyden diskursseja kolmen suomalaisen päivälehdessä artikkelien kautta vuosina 1990-2005. Tutkijat löysivät artikkeleista kaksi diskurssi. Ensimmäinen diskurssi muodostui

maskuliinisesta, työorientoituneen miehen isyyskuvasta. Tämä diskurssi ylläpiti perinteisiä miehiä toimintamalleja, joissa miehen tehtävä oli ensisijaisesti toimia organisaationsa työntekijänä eikä mahdollistanut miesten osallistumista perhe-elämään tai perheen ja työelämän tasapainottamista yleisesti. Mielenkiintoista oli, että johtavissa asemissa työskentelevät miehet nähtiin tässä diskurssissa uhreina, jotka eivät voineet vaikuttaa työnsä organisointiin. Toisaalta Suomessa sekä miehillä että naisilla on todettu olevan vahvat mahdollisuudet kieltäytyä esimerkiksi ylitöistä ja varsinkin johtajiin on yleisesti liitetty valtaan ja itseohjautuvuuteen. Tarkoittaako tämä, että miesten oletetaan pitävän perheensä piilossa työelämältä vai pyrkivätkö miehet kenties piiloutumaan työhönsä perheeltään?

Tutkimusaineiston loppupuolella Kangas, Lämsä ja Jyrkinen (2019, 1444-1445) löysivät toisen voimistuvan diskurssin. Tässä diskurssissa perinteistä työskentelevän miehen (ja isän) mallia pyrittiin haastamaan yhdistämällä maskuliinisuuteen dynaamisuus, adaptiivisuus ja jatkuva miehisyyden muutos, mikä loi mahdollisuuksia isille osallistua tasavertaisemmin perhe-elämään. Kuvaukset isien osallistumisesta perhe-elämään mahdollistavat myös joustavampien sukupuoliroolien sekä hoivaavan isäkuvan muodostumisen. Rakastavan ja osallistuvan isän diskurssin vahvistuminen antaisi paiksi isille mahdollisuuden lähentyä lastensa ja perheidensä kanssa myös pienentäisi äideille lankeavaa kaksoistaakkaa työ- ja perhe-elämän vaatimusten puristuksessa.

4.2. Länsimainen lapsuus – kurittomasta kasvatettavasta itsenäiseksi toimijaksi

Käsitykset lapsuudesta ja lapsesta tuottavat osaltaan kriteerit hyvälle vanhemmuudelle. Länsimainen lapsuus on kokenut valtavan historiallisen muutoksen, jossa lapsen asema vanhempansa (isänsä) omaisuutena on muovautunut nykypäivän itsenäiseksi toimijaksi (Eerola-Pennanen 2013, 21; Onnismaa 2012, 58). Sekä teollinen että kehityspsykologinen vallankumous ovat osaltaan vaikuttaneet modernin lapsuuskäsityksen syntyyn. Modernissa lapsuudentutkimuksessa nähdään myös lapsuuden kulttuurisidonnaisuus: ei ole olemassa vain yhtä lapsuutta, vaan monia lapsuuksia. (Onnismaa 2012, 41-42, 58.)

Tieteellisessä kontekstissa lapsuutta on perinteisesti käsitelty kahdesta näkökulmasta: human becoming ja human being. Ensimmäisellä termillä viitataan lapsuuteen vaiheena, jonka päämääränä on aikuisuus. Becoming-lapsi nähdään keskeneräisenä ja kehittymättömänä ja aikuisen tehtävä on näin ollen lapsen ”valmiiksi kasvattaminen”. Tätä käsitystä on painotettu erityisesti psykologiassa ja kasvatustieteissä. Sosiologiassa on haluttu painottaa being-käsitettä. Being-lastat pidetään itsessään tärkeänä ”olevana” ja aktiivisena toimijana, jolloin myös lapsuus muodostuu merkittäväksi

elämänvaiheeksi eikä ainoastaan yksilön kasvuvaiheeksi. Tällöin lapsi nähdään kykenevänä riippumattomaan tulkintaan ja toimintaan. (Onnismaa 2012, 41; Eerola-Pennanen 2013, 24). Yhteiskuntatieteissä nämä kaksi näkemystä on yhdistetty, jolloin sekä lapset että aikuiset nähdään jatkuvasti kehittyvinä. Näin ollen nykyisyys ja tulevaisuus yhdistyvät lapsen elämässä ja ”tutkittaessa being-lastaa, tutkitaan samalla becoming-lastaa, tulevaisuuden aikuista”. (Eerola-Pennanen 2013, 24-25)

Vielä 1800-luvulla käsityksessä lapsesta ja lapsuudesta korostui lapsen heikkous, epätäydellisyys, oikullisuus ja arvaamattomuus. Lapsi oli kasvatuksen ja kontrolloinnin kohde, josta perisynti tuli kitkeä. Koska lapsi oli tietämätön säännöistä, rajoituksista ja seuraamuksista, kasvatuksen päämääränä pidettiin lapsen opettamista kontrolloimaan ja säätelemään toimintaansa. (Eerola-Pennanen 2013, 21). Agraariyhteiskunnassa yksinomaan äiti ei kasvattanut lasta, sillä hänen työpanoksensa elannon hankkimisessa oli välttämätön. Näin ollen lasten päivähoido oli isosisarusten tai työhön kelpaamattomien vanhusten vastuulla. Hoito oli usein puutteellista, ravinto sopimatonta ja hygienia huonoa. Lapsia jätettiin myös usein täysin vaille hoitoa vanhempien työssäkäynnin ajaksi, mikä herätti huolta ja johti lastentarhatoiminnan käynnistämiseen. (Onnismaa 2012, 44.)

1900-luvun alussa yhteiskuntapolitiikassa alettiin kuulla aikaisemmasta lapsuuskäsityksestä poikkeavia puheenvuoroja. Keyn (1900) ehdotus lapsikeskeisyyden huomioimisesta yhteiskunnassa sai kannatusta ympäri Eurooppaa, mikä realisoitui lapsia koskevan lainsäädännön kehityksenä. Lasten oikeuksissa tapahtuikin radikaali muutos 1900-luvulla. (Eerola-Pennanen 2013, 21; Alanen 2009, 13-16) Lapsikeskeisyydellä viitataan lapsen olemuksen ymmärtämiseen sekä lapsesta lähtevään pedagogiikkaan. Tuon ajan lapsikeskeisyydessä lapsi kuitenkin nähtiin edelleen heikkona ja pätemättömänä. Vielä 1970-luvulla lapsikeskeisyys erosi merkittävästi nykyajan lapsikeskeisyydestä. (Onnismaa 2012, 48) Valistuksen traditio sekä individualismin ja tasa-arvon nousu yhdessä lasten ihmisoikeusliikkeen kanssa kuitenkin vahvistivat lapsikeskeisyyden vaateita, joiden kehitys huipentui vuonna 1989 YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksena. Myöhäismodernin lapsuuden alku voidaan sijoittaa tämän sopimuksen solmimiseen. (Eerola-Pennanen 2013, 22.)

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen sisältö on usein jäsenetty seuraavasti: lasten oikeus suojeluun, lasten oikeus osuuteen yhteiskunnan voimavaroista ja lasten oikeus osallistumiseen. Ensimmäisessä ja toisessa vaiheessa lainsäädännössä on keskitytty turvaamaan lasten suojelu sekä lasten osuus yhteiskunnan voimavaroista. Tämä näkyy Suomessa esimerkiksi lasten subjektiivisena päivähoido-oikeutena ja maksuttomana lastenneuvolana, esiopetuksena ja peruskouluna. Nytemmin keskiöön on

nostettu lasten osallistumisen edistäminen, joka voidaan jakaa toimijuusoikeuksiin ja hyvinvointioikeuksiin. Hyvinvointioikeudet koskettavat kaikkia lapsia yhtäläisesti ja liittyvät tiettyihin hyvinvoinnin lähteisiin, kuten perusterveydenhuoltoon ja peruskoulutukseen. Hyvinvointioikeudet tukevat merkittävästi lasten toimijuusoikeuksia, sillä ne mahdollistavat lapsen vapauden toteuttaa omia mielenkiinnon kohteita. (Eerola-Pennanen 2013, 22.)

Nykyisessä lapsikeskustelussa on siirrytty painottamaan lasten oikeutta osallisuuteen. Lapset nähdään aktiivisina toimijoina, joilla on oikeus toteuttaa omia mielenkiinnon kohteitaan. (Eerola-Pennanen 2013, 22; Hujala, Puroila, Parrila-Haapakoski & Nivala 1998, 15). 2000-luvun vaihteessa alkoi Onnismaan (2012, 250) mukaan painottua käsitys komponentista lapsesta. Komponentti lapsi on sekä kykenevä ja aktiivinen että reipas ja itsenäinen. Onnismaa kuvaa lapsikäsityksen muutosta julkisessa puheessa myös työvoimapolitiittiseksi mahdollistajaksi: molempien vanhempien siirtyessä työelämään aikaisempi ikävöivän ja herkän lapsen käsitys ei soveltunut enää julkiseen puheeseen. Onnismaa (2012, 47) huomauttaa kuitenkin Kampmannia (2004) mukaillen, että komponentin lapsen käsitys vaikuttaisi olevan pikemminkin ihanne tai ideaali, kuin mitattuun tutkimukseen lapsen pärjäävyydestä perustuva tieto.

Erityisesti pohjoismaisessa hyvinvointiajattelussa modernia lapsuutta leimaa sen kytkeytyminen erilaisiin instituutioihin, keskeisimmin varhaiskasvatukseen ja peruskouluun. Osa modernia lapsuutta on niin ikään hoiva- ja kasvatustyön ammatillistuminen, lapsuutta tutkivien tieteenalojen kasvu, lasten erottaminen juridisesti aikuisista sekä lastensuojelun avulla toteutettava lasten pelastaminen ”hyvään lapsuuteen”. Modernia lapsuutta rakennetaan myös luokittelemalla lapsia normaaleihin, poikkeaviin, kurittomiin, turvattomiin ja niin edelleen. (Onnismaa 2012, 57.)

Lasten oikeuksien kehittyminen on heijastunut muutoksina perheeseen. Lasten asemaa itsenäisenä oikeussubjektina on tuettu sekä autonomiaa suhteessa vanhempiinsa lisätty. Samalla valtion ja kuntien vastuuta lapsista on kasvatettu ja lasten oikeutta yhteiskunnan suojeluun ja palveluihin vahvistettu, mikä näkyy valtion kontrollina lasten ja vanhempien suhteeseen. (Eerola-Pennanen 2012, 22; Onnismaa 2013, 58) Kun lasten ja vanhempien välinen suhde on muuttunut, myös perheen sisäiset sukupolvisuhteet ovat joutuneet murrokseen. Pitkäaikaistutkimuksessa on havaittu kolme tekijää, jotka ovat muuttaneet lasten ja vanhempien välistä suhdetta 1960-luvulta alkaen. Joukkotiedotus, kodin ulkopuolella tapahtuva lasten päivähoito sekä vanhempien yhä epävakaampi avioelämä ovat johdonmukaisesti vahvistaneet lasten ja vanhempien riippumattomuutta toisistaan sekä heikentäneet perheen yhteisöllisyyttä. (Eerola-Pennanen 2012, 22.)

Toisaalta myös vanhempien mahdollisuudet parisuhde- ja työelämässä ovat heikentäneet lasten ja vanhempien välisiä suhteita. Lapset voivat valita itselleen merkittävimmän äiti-, isä- tai isovanhempisuhteen monien vaihtoehtojen joukosta eikä valinta aina osu biologiseen vanhempaan tai isovanhempaan. Tosin erityisesti side biologiseen äitiin säilyy yleensä vahvana. Sekä naisilla että miehillä on nykyään myös mahdollisuus valita taloudellista menestystä tavoittelevan työuran. Tämä voi heijastua lapsen toimijuuteen tilanpuutteena, jolloin lapsi-vanhempi suhteessa painottuu riippuvuus, luottamus, kuuliaisuus, tottelevaisuus sekä alempi status suhteessa vanhempaan. Lapsista muotoutuu aikuisten projekteja, becoming-lapsia, joita jatkuvasti kehitetään ja he jäävät osaksi vanhemman omaa yksilöllistymisprosessia. (Eerola-Pennanen 2013, 22.)

Pohjoismaissa, kuten Suomessa, valtion rooli perheen ja lapsuuden konstruoijana on ollut verrattain suuri. Valtio on esimerkiksi järjestänyt lasten päivähoidon, mikä on voimakkaasti muokannut varhaislapsuutta. Varhaiskasvatus muun muassa organisoii lasten ajankäyttöä, arkea, sosiaalisia suhteita sekä päivittäistä toimintaa. Päivähoitojärjestelmän, ja tätä edeltäneen koulujärjestelmän, myötä valtio alkoi sekä kantaa vastuuta lapsista että kontrolloida lapsia. (Onnismaa 2013, 58; Eerola-Pennanen 2013, 22)

Eerola-Pennanen (2013, 228) vie ajatuksen yhteiskunnan vaikutuksesta lasten kasvuun vielä pidemmälle. Lasten oikeutta varhaiskasvatukseen korostetaan jatkuvasti ja varhaiskasvatuksen nähdään toteutuvan ainoastaan lapsiammattilaisten johdolla kasvatusinstituutioissa. Näin lapsia koitetaan ohjata kasvamaan kansalaisiksi, joita yhteiskunta tarvitsee. Myös työelämä kaipaa työntekijöitä, joilla ei ole liiaksi siteitä työelämän ulkopuolelle. Näin ollen yhteiskunnan voidaan katsoa kattavien päivähoitopalveluiden ja varhaiskasvatussuunnitelmien avulla ohjaamaan sekä lasten lapsuutta että sitä, minkälaisia aikuiskansalaisia kasvatetaan.

4.3. Huoli kadonneesta nykyvanhemmuudesta ja intensiivisestä äitiydestä

Sihvosen (2016, 72) mukaan suomalaisessa yhteiskunnassa on viimeisen viidentoista vuoden aikana herännyt huoli vanhemmuudesta, joka on nimetty usein kadonneeksi vanhemmuudeksi. Sama kehityskulku on nähtävissä myös kansainvälisissä tutkimuksissa: vanhemmuus näyttäytyy voimakkaasti problematisoituneena. Huoli on tuonut vanhemmuuden yhteiskunnallisen määrittelyn, keskustelun ja tuen kohteeksi. Samalla kun yhteiskunnallinen ja poliittinen huoli vanhemmuudesta on jatkuvasti kasvanut, vanhemmat itse kuitenkin kokevat onnistuvansa vanhemmuudessaan hyvin

(Perälä, Salonen, Halme & Nykänen 2011, 73). Tämä jättää ilmoille kysymyksen, kenellä on huoli vanhemmuudesta ja miksi?

Sukupolvien välinen huolipuhe itsessään ei ole uusi asia. Huolen kohdentuminen nimenomaan vanhempaan yksilönä sekä huolipuheen kiihtyminen viimeisten 25 vuoden aikana ovat kuitenkin nykykeskustelua vahvasti leimaavia piirteitä. Samalla, kun huoli vanhemmuudesta on kiihtynyt, kaipuu ”perinteiseen perhe-elämään” ja ”koko kylä kasvattaa” mentaliteetti on kasvanut. (Sihvonen 2016, 72-73) Perhe-elämästä käytävä keskustelu onkin hyvin arvolutautunutta, kuten Kaarakainen ja Lehto (2019, 8) huomauttavat. Vaikka kasvatuksesta puhutaan näennäisesti avoimesti ja asiantuntijalähtöisesti, on se todellisuudessa hyvin kapea-alaista ja sisältää piilotettuja arvoja ja moraalisia käsityksiä.

Riskinhallintapolitiikka on johtanut sekä yhteiskunnallisella että vanhemmuuden tasolla entistä kontrolloidumpaan kasvatuskäsitykseen (Mustomäki & Sihto 2019, 157-160; Ketokivi 2002, 118-119). Nykyajan vanhemmuutta sekä erityisesti äitiyden ihannetta onkin alettu kuvata termillä intensiivinen vanhemmuus (Sihvonen 2008; Mustomäki & Sihto 2019, 157-173.). Sihvosen (2018) mukaan intensiivisellä vanhemmuudella tarkoitetaan aikaa vievää, asiantuntijoihin tukeutuvaa ja lapsilähtöistä kasvatusta. Hänen mukaansa nykyvanhemmuus on muovautunut työlääksi ja intensiiviseksi suoritukseksi, jossa vanhemmat pyrkivät kontrolloimaan sekä kaikkea mitä vanhemmuudessaan tekevät että toisaalta kaikkea, mitä jättävät tekemättä. Vanhemmuutta leimaa näin ollen deterministisyys – vanhemmuus määrittää lopullisesti ja voimakkaasti lapsen kehitystä ja tulevaisuutta. Vanhemmuus koetaan voimakkaasti vastuun kautta (Ketokivi 2002, 114-116.)

Ketokivi (2002, 116) on kuvannut perheen perustamiseen ja vanhemmuuteen liittyvää inhimillistä riskinhallintaa. Nuoret aikuiset kokevat vanhemmuudessa piilevän kaksinkertaisen riskin: riskin sekä itselleen että tuleville lapsilleen. Henkilökohtaisella tasolla vanhemmuus aiheuttaa potentiaalisen riskin työuralle ja parisuhteelle sekä uhkaa nuorten aikuisten mielissä vapautta ja näin ollen vapaan elämän varaan rakennettua minuutta. Parisuhde muodostuu riskiksi väärän kumppaninvalinnan kautta. Jotta ero vältetään, potentiaalisen kumppanin kanssa tulee olla onnistuneita kokemuksia sekä yhteiselosta että kriisien selvittelystä. Epätasaisesti jakautuva hoitovastuu ja työelämän epävarmuus sekä työn ja lastenhoidon yhdistäminen huolettivat erityisesti nuoria naisia.

Myös Mustomäki ja Sihto (2019, 157-173) kuvaavat artikkelissaan intensiivistä vanhemmuutta äitiyden ja lapsilähtöisyyden kautta. Tutkijat näkevät intensiivisen vanhemmuuden koskettavan

erityisesti äitejä, jotka kantavat lapsista isää suuremman hoivavastuun. Intensiivinen vanhemmuus pakottaa äidit ääri rajoilleen, vaikka todellisuudessa äitiyden ristiriitaiseen ideaaliin on mahdotonta yltyä. Aiempaan vanhemmuuskäsitykseen verrattuna nykyvanhempien nähdään olevan kiihtyvällä tahdilla vastuussa lastensa taloudellisesta, sosiaalisesta ja koulutuksellisesta tulevaisuudesta. Lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvät asiat, jotka aikaisemmin saatettiin laittaa biologian tai sattuman piikkiin, nähdään nyt vanhempien kykynä riskinhallintaan. Nykyisessä vanhemmuuskeskustelussa voidaan jopa havaita, että vanhemmat eivät ainoastaan suojele lapsiaan jatkuvilta ulkoisilta riskeiltä, vaan muodostavat itse suurimman riskin lapsensa kehitykselle.

Sekä Sihvosen (2016) että Mustomäen ja Sihvon (2019) aineistossa vanhemmuuden ”epäonnistumisen” syyksi nähtiin vanhempi yksilönä, vaikka selitykset ”epäonnistumiselle” poikkesivatkin toisistaan. Intensiivinen vanhemmuus korostaakin voimakkaasti vanhemman psyykettä, patologisoi vanhemmuuden kiellettyjä tunteita sekä näin ollen ohjaa ajatteluamme kohti vanhemmuuden terapeutista ymmärrystä. Terapeutin ymmärryksen mukaan vanhemmuuden negatiiviset tunteet voidaan aina käsitellä, neuvotella ja korjata, jolloin ne muodostuvat vain väliaikaisiksi (Sihvonen 2016; Mustomäki & Sihvo 2019). Kun huomio kohdistuu yksilön parantamiseen, mahdollisuus kriittiseen keskusteluun vanhemmuuden, äitiyden ja lapsuuden ihanteista sosiaalisesti rakentuneina heikkenee huomattavasti. Tämä on johtanut siihen, että sosiaalisesti, taloudellisesti ja emotionaalisesti vaativaa intensiivisyyden ideaalia kritisoidaan avoimesti vain harvoin ja vanhemmat pyrkivät noudattamaan sitä keinolla millä hyvänsä (Mustomäki & Sihvo 2019, 155.)

Intensiivisen vanhemmuuden syynä on pidetty sekä lasten kehitykseen liittyvän tiedon määrän lisääntymistä että asiantuntijoiden tiedon painottamista. Samalla, kun vanhemmuuden merkitystä lapsen kehitykselle korostetaan, kasvatuksen merkitystä häivytetään. Näin ollen huomiota ei enää kohdisteta muihin lapsen kasvatukseen osallistuviin tahoihin, kuten päivähoitoon, kouluun, lasten läheisiin ja harrastuksiin, vaan katse on tiiviisti vanhemmissa. (Sihvonen 2008.)

Poikonen (2002, 31) selvitti, miten asiantuntijalähtöisellä neuvonnalla voidaan vaikuttaa vanhemmuuteen. Poikosen mielenkiinnon kohteena oli erityisesti kasvatustietoisuuden lisääminen, mikä toteutettiin Mannerheimin lastensuojeluliiton vanhempainkurssin avulla. Kurssille osallistui ainoastaan äitejä. Vanhempainkasvatuksella pyrittiin parantamaan vanhemmuutta, tukemaan perhettä kasvatustehtävässä ja antamaan kognitiivista valistusta lasten kehityksestä ja kasvatuksesta. Jopa yllättävänä tutkimustuloksena todettiin, etteivät äitien kasvatuskäsitykset juurikaan muuttuneet

kurssin aikana. Varsinkin nuoret, matalasti kouluttautuneet äidit nojasivat kasvatuksessaan mieluummin omiin äiteihinsä ja ”maalaisjärkeen” kuin asiantuntijoihin. Äitiys koettiin luonnollisena osana naiseutta, kun taas asiantuntijoiden tuottama kasvatuspuhe koettiin arjesta irralliseksi. Myös Kelhä (2009, 34-35) havaitsi väitöskirjassaan myös intensiivisen vanhemmuuden kritiikkiä: nuorena äidiksi tulleet painottivat puheessaan ”maalaisjärjen” käyttöä ja asiantuntijoiden sivuuttamista. Nuoret, työväenluokkaiset äidit kokivat useammin olevansa hyviä äitejä, joilta äitiys onnistui luonnollisesti ilman ”kirjatietoon” tukeutumista.

Perinteisesti kasvatus on nähty ensisijaisesti hoivana, sosialisointina ja kannustamisena. Kun huomio on keskitetty spekulatiivisiin uhkiin, muuttuu myös käsityksemme ja puhetapamme lapsuudesta. Nykyinen kasvatus onkin enemmän lasten toiminnan monitorointia ja sen laiminlyönti nähdään vastuuttomana. (Kaarakainen & Lehto 2018, 7.)

5. TUTKIMUKSEN METODOLOGIA

2.1. Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, minkälaista perhe- ja vanhemmuuspuhetta suomalaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa esiintyy. Tarkastelun kohteena on Helsingin Sanomien artikkelit vuosien 2008 ja 2009 vaihteessa liittyen keskusteluun Suomen alhaisesta syntyvyydestä. Tutkimuksen ajankohtana syntyvyys laski alimmilleen, vuoden 1868 nälkävuoden tasolle, suomalaisessa mittaushistoriassa. Myös kokonaishedelmällisyys luku jäi vuonna 2019 koko mittaushistorian alhaisimmaksi: 1,35. (Tilastokeskus 2020) Alhainen syntyvyyden taso sai aikaan laajan keskustelun vanhemmuudesta Suomessa: miksi osa hedelmällisessä iässä olevista aikuisista ei hanki lapsia ja miksi toiset taas hankkivat. Näistä keskusteluista avautui myös ikkuna vanhemmuuteen – minkälaisena vanhemmuus nähdään, minkälaisia sosiaalisia normeja siihen liitetään ja ketkä vanhemmuudesta puhuvat.

Ensimmäinen tutkimuskysymys kohdistui niihin teemoihin, joita kautta keskustelua suomalaisten syntyvyydestä käytiin. Mitä teemoja keskusteluissa näkyi ja minkälaisissa tekstityypeissä teemoja käsiteltiin? Teemoja tutkimalla haluttiin nähdä, mille elämän osa-alueille vanhemmuuden ja syntyvyyden katsottiin ulottuvan.

Aineiston teksteissä pohdittiin laajasti syitä syntyvyyden laskulle sekä toisaalta syitä lastenhankinnalle. Keskustelu läpäisi koko yhteiskunnan tason. Ääneen pääsivät niin ne, jotka olivat valinneet vapaaehtoisen lapsettomuuden kuin he, joille vanhemmuus oli hartain toive – ja monet muut tältä väliltä. Samalla, kun syntyvyyttä käsiteltiin vanhempien ja perheiden henkilökohtaisena valintana, käytiin myös keskustelua syntyvyyden vaikutuksista yhteiskuntaan ja toisaalta yhteiskunnan vaikutuksista syntyvyyteen. Tutkimuksen mielenkiinto kohdistuikin toisekseen siihen, ketkä puhuivat vanhemmuudesta ja millä tavalla.

Tutkimuskysymykset olivat seuraavat:

1. Minkälaisista näkökulmista ja teemoista syntyvyyttä käsiteltiin Helsingin Sanomien artikkeleissa vuoden 2019 eduskuntavaalien alla?
2. Minkälaisia vanhemmuuden diskursseja artikkeleista on löydettävissä?

Näitä tutkimuskysymyksiä lähdettiin selvittämään laadullisen sisällönanalyysin sekä kriittisen diskurssianalyysin avulla. Tutkimusasetelmaan ja -menetelmiin perehdytään seuraavassa luvussa.

5.1. Helsingin Sanomien artikkelit tutkimuksen kohteena

Tutkimuksen aineisto muodostui Helsingin Sanomien artikkeleista aikaväliltä 1.10.2018-31.4.2019. Tutkimuksen aineistoksi valikoitui ajankohtaisjulkaisu, jota voidaan pitää yhtenä merkittävimmistä suomalaisista toimijoista. Tutkimuksen mielenkiinto kohdistui vuoden 2019 eduskuntavaalien alla julkaistuihin teksteihin. Vaalit järjestettiin 13. huhtikuuta. Seurantajaksoa kuitenkin jatkettiin huhtikuun 2019 loppuun, jotta viimeisetkin eduskuntavaaleihin tähdänneet artikkelit tulivat käsitellyiksi.

Helsingin Sanomat tavoittaa päivittäin yli 2,2 miljoonaa lukijaa eri kanaviensa kautta (Sanoma Pro:n tiedote, luettu 12.5.2020). Lukijakuntaa voidaan näin ollen pitää merkittävänä. Autto (2015, 29) toteaaakin, että Helsingin Sanomat saavuttaa Suomessa suuremman lukijakunnan kuin yksikään toinen sanomalehti. Tämä vaikuttaa muun muassa siihen, että lehti joutuu argumentoimaan kantansa merkittävälle lukijakunnalle. Kuten aiemmassa luvussa todettiin, Helsingin Sanomat on yksi vaikutusvaltaisimmista suomalaisen ajankohtaisjournalismin julkaisuista.

Media on erityisesti Suomessa merkittävä resurssi vallankäyttäjille, sillä ”suomalaisen ajankohtaisjournalismin kova ydin” koostuu rajatusta joukosta pääkaupunkiseudun mediakonserneja: Yleisradiosta, Helsingin Sanomista sekä MTV3:n uutistoiminnoista (Kunelius, Noppari & Reunanen 2009, 450-451). Näin ollen on merkittävää, kuka saa äänensä kuuluviin näiden mediakonsernien julkaisuissa.

Median merkitystä yhteiskunnassa ovat tutkineet muun muassa Karppinen, Jääsaari ja Kivikuru (2010, 9-11). Heidän mukaansa media voidaan nähdä osana systeemistä vallankäyttöä, jonka avulla pyritään suuntaamaan yhteiskunnallisia toimintoja. Näin ollen media kietoutuu poliittiseen ja taloudelliseen järjestelmään sekä sosiaalisia suhteita määrittäviin instituutioihin ja kulttuurisiin rakenteisiin. Medialla on kautta aikojen ollut valtaa vaikuttaa sekä yksittäisten ihmisten ajatuksiin että yleiseen mielipiteeseen. Vaikka media vain harvoin kykenee suoraan muuttamaan ihmisten arvoja, toimintatapoja tai asenteita, sen valta on kiistaton julkisen asialistan muodostamisessa (Karppinen, Jääsaari & Kivikuru 2010, 9-11; Kunelius, Noppari & Reunanen 2009, 21-22). Media pitkälti määrittää, mitkä asiat nousevat julkiseen, yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Julkisessa keskustelussa on sekä kannettu huolta että iloittu sosiaalisen median mahdollisuuksista laajentaa ja vahvistaa kansalaiskeskustelua. Sosiaalinen media näyttääkin osaltaan vahvistaneen kansalaisten mahdollisuuksia kilpailla entisen mediaeliitin kanssa puheenvuoroista, informaation jakamisesta sekä mediasisältöjen tuottamisesta. Toisaalta internet ei edelleenkään tarjoa kaikille kansalaisille yhtäläisiä toimintamahdollisuuksia mediassa tai varmista tasavertaisesti kaikkien näkökulmien ja intressien pääsyä julkiseen keskusteluun. Pirstaleisempi media on pikemminkin hankaloittanut median, poliittisten päättäjien ja kansalaisten välisten valtasuhteiden hahmottamista. (Karppinen, Jääsaari & Kivikuru 2010, 11-12, 79-80.)

Toisaalta Karppisen, Jääsaaren ja Kivikurun (2010, 80) kyselytutkimuksessa kansalaiset itse painottivat julkisuuden valtarakenteiden pysyvyyttä. Media koettiin osaksi yhteiskunnan valtakoneistoa, jossa ”rahalla saa ja hevosella pääsee”. Tällöin tavallisille kansalaisille jää ”julkisuuden sivustakatsojan rooli”. Samankaltaiseen johtopäätökseen päätyivät myös Kunelius, Noppari ja Reunanen (2009, 21-22, 449) mediavaltaa koskevassa tutkimuksessaan. Heidän mukaansa mediaa tulisikin arvioida ja tutkia suhteessa instituutioihin, joihin mediavalta kasaantuu, ei niinkään suhteessa ”suureen yleisöön”. Instituutiot käyttävät mediajulkisuutta systemaattisesti osana toimintakäytäntöjään saavuttaakseen asettamansa tavoitteet. Näin ollen voidaan todeta, että mediavalta kuuluu yhtenä osa-alueena niihin resursseihin, joita valtaapitävät hallitsevat. Suomessa valtaeliitti on suhteellisen pieni ja, erityisesti poliittisessa, valmistelussa pyritään edelleen vahvaan konsensukseen, mikä lisää valtaapitävien vastustuskykyä mediassa esitetyille.

Myös Reunanen ja Kunelius (2021, 96) toteavat, että suomalaisessa poliittisessa järjestelmässä yhteistyö yli ideologisten rajojen sekä konsensushakuisuus ovat tyypillistä. Lisäksi talouspolitiikka on ratkaisuhakuista ja valmisteluprosessit korporatistissävyyisiä. Uutimediat tarjoavat tälle tukeaan, sillä eri mediaedustajat jakavat yhteisen arvomaailman ja pyrkivät vahvistamaan keskinäistä luottamustaan.

Median avulla on mahdollista arvioida eri toimijoiden vallan ”yleistä” määrää: kuka tai ketkä täyttävät mediatilan. Samalla voidaan kuvata, mallintaa ja mahdollisesti kyseenalaistaa valtaa käyttävien legitimitteettiä. (Kunelius, Noppari ja Reunanen 2009, 21-22) Joissakin tilanteissa media voi myös tuottaa totuuksia ja näin vaikuttaa valtaapitävien toimintaan. Kunelius, Noppari ja Reunanen (2009, 454-455) toteavat, että erityisesti ydinmedialla on ”valta ainakin väliaikaisesti luoda sellaisia ohittamattomia julkisia tosiasioita, joihin kaikkien päätöksentekijöiden on sopeuduttava tai

suhteutettava tekemisensä”. Nämä tilanteet liittyvät usein jonkinlaisiin päättäjiin liittyviin mediaskandaaleihin.

Suomessa poliittisten toimijoiden kannalta merkittävimmät ajankohtaisjournalismin tuottajat, Yleisradio, Helsingin Sanomat ja MTV3, noudattavat melko yhtenäistä mediajulkisuuden agendaa, mikä näkyy niiden päivittäisissä ajankohtais- ja uutissisällöissä. Mediavaltaa käyttävien päättäjien kannalta näiden medioiden seuraaminen on tärkeää ja siihen käytetään myös aikaa. (Kunelius, Noppari & Reunanen 2009, 450-451.)

Kunelius, Noppari ja Reunanen (2009, 456) toteavat, että vaikka mediatotuuksien syntymiseen liittyy medialle ominainen toiston logiikka, eivät ne kuitenkaan ole yleensä peräisin mediasta. Mediatotuuksien takaa löytyy usein eri intressitahojen pyrkimyksiä ja lobbaustyötä. Media kuitenkin luo ilmiöille julkisen huomion ja siihen liittyvän arvolutauksen, jonka kautta intressidonnaisista käsityksistä ja irrallisista faktoista muodostuu ainakin väliaikaisia totuuksia. Näin ollen mediatotuudet ovat enemmän kuin faktoja: ne on ladattu moraalilla näkökulmilla ja arvoilla, eikä niitä voida ohittaa arvolutauksen ja faktojen yhteisvaikutuksen takia.

Vaikka media jossain määrin osallistuu politiikan julkisen asialistan määrittelyyn, ei se kykene vaikuttamaan varsinaisiin päätösprosesseihin kuin vähäisellä tavalla. Poliitikot, viranomaiset ja intressiryhmien eliitti ovat politiikkaverkostojen päätoimijoita ja osallistuvat tätä kautta päätöksentekoon. Yleensä tämä työ ei päädy mediajulkisuuteen, sillä se noudattaa verkostojen sisäisiä pelisääntöjä. (Kunelius, Noppari & Reunanen 2009, 456.)

Rotkirchin, Tammissalon, Miettisen ja Bergin (2017, 114) tutkimuksessa media sai korostetun roolin nuorten aikuisten tiedonlähteenä lapsiperhe-elämästä. Useinkaan media ei tarjonnut ruusuista kuvaa vanhemmuudesta tai lasten saamisesta. Vastaajat kuvasivat median kertomuksia vanhemmuudesta muun muassa ”lapsiperhekamaluudeksi”.

Kelhä (2009,14) huomauttaa, että viimeaikaisessa mediakeskustelussa on painotettu nimenomaan yksilön vastuuta ja rationaalisuutta perheen ja vanhemmuuden kannalta. Tässä keskustelussa on sivuutettu perhettä eriarvoistavat kulttuuriset ja sosiaaliset rakenteet. Tämä vahvistaa entisestään vanhemmuudesta tuotettua determinististä puhetta (Sihvonen 2016). Myös Berg (2009, 173-174) on havainnut median ja ammattilaisten keskustelujen ylläpitävän käsitystä vanhemmuuden onnistumisesta tai epäonnistumisesta henkilökohtaisten valintojen tuloksena. Asiantuntijat ratkovat

ja tulkitsevat erityisesti äitiyden haastavia tilanteita äidin yksilöllisten piirteiden kautta. Näin ollen asiantuntijapuhe sivuuttaa sosiaaliset ja rakenteelliset tekijät, jotka vaikuttavat äitiyteen. Näin käy jopa silloin, kun äidit itse toivovat konkreettista apua arkeen erilaisten keskustelu- ja vuorovaikutusterapioiden sijaan. Tämä voi Bergin mukaan johtaa siihen, että ”yksilökeskeisyyttä korostavat arvot saattavat ohjata ongelmien psykologisoimiseen”

5.2. Tutkimuksen aineisto

Tutkimuksen aineistoksi rajattiin keskustelu Suomen syntyvyydestä puolivuotta ennen eduskuntavaaleja. Tilastokeskus julkaisi vuoden 2018 marraskuussa tiedotteen tutkimuksesta, jossa havaittiin suomalaisten syntyvyyden romahtaneen historiallisen matalalle, ”nälkävuosien”, tasolle. Tutkimus kiihdytti edelleen jo voimakasta julkista keskustelua alhaisen syntyvyyden ja lasten hankinnan syistä. Tässä yhteiskunnallisessa keskustelussa vanhemmuutta ja lapsiperhearkea käsiteltiin monesta eri näkökulmasta. Syntyvyyttä käsittelevissä artikkeleissa etsittiinkin joko syitä syntyvyyden laskulle tai lasten hankkimiselle sekä pohdittiin alhaisen syntyvyyden vaikutuksia yhteiskunnalle. Aineistossa toistui sekä kysymys siitä, miksi vanhemmuus ei kiinnosta nykynuoria että erilaiset vastaukset samaan kysymykseen. Keskustelu avasikin ikkunan sekä niihin ilmiöihin, jotka vaikuttavat nuorten aikuisten toiveisiin perheellistymisestä että siihen yhteiskunnalliseen ilmapiiriin, jossa syntyvyydestä, vanhemmuudesta ja lasten saamisesta keskustellaan.

Helsingin Sanomat julkaisee kaikki artikkelinsa sekä sähköisesti internetsivuillaan että painettuna versiona sanomalehtimuodossa. Helsingin Sanomat ilmestyy päivittäin ja lisäksi sillä on kuukausittain ilmestyviä erikoisliitteitä. Koska osa internetartikkeleista on saatavilla ainoastaan tilaajille, tutkimuksen suorittamiseksi oli välttämätöntä ostaa oikeudet Helsingin Sanomien sähköisiin sisältöihin. Tämä mahdollisti arkistojen tutkimisen, mutta lukuoikeuksien rajaaminen ainoastaan Helsingin Sanomien tilaajille heikentää osaltaan tämän tutkimuksen avoimuutta.

Yhteensä aineistoon valikoitui 94 artikkelia, jotka sisälsivät yhteensä yli 54 200 sanaa. Aineiston mittavuudesta johtuen aineiston kerääminen rajattiin aikavälille puoli vuotta ennen vaaleja. Myös toisenlainen rajaaminen olisi voinut tulla kyseeseen, esimerkiksi aineiston kerääminen ainoastaan joka toiselta viikolta, mutta tällöin aineistossa olisi menetetty ikkuna päivälehtien kautta käytyyn julkiseen keskusteluun. Erityisesti kirjoittajien vastaukset toistensa mielipidekirjoituksiin olisivat hävinneet tämänkaltaisen aineiston keräämisen myötä.

Aineisto kerättiin lukemalla seurantavälillä päivittäin ilmestyneet Helsingin Sanomien näköislehdet. Lähemmän tarkastelun kohteeksi valikoituivat ne tekstit, joissa viitattiin joko suoraan tai välillisesti syntyvyyteen. Teksti valikoitui tarkastelun kohteeksi, jos siinä mainittiin syntyvyys, lastenhankinta, perheellistyminen tai vastaava termi. Lehdet luettiin läpi useampaan kertaan, kuten myös tutkimuksen aineistoksi valikoidut artikkelit.

Suurimmassa osassa tekstejä syntyvyys oli niiden keskiössä. Näissä artikkeleissa joko uutisoitiin syntyvyyden laskusta toteavalla tavalla tai esitettiin varmoja syitä syntyvyyden alenemiselle ja nuorten aikuisten halulle hankkia lapsia. Osassa artikkeleita syntyvyys tai lasten hankkiminen nähtiin seurauksena jollekin toiselle kritiikin kohteena olevalle asialle. Tällöin syntyvyys nähtiin sekundäärisenä tai alisteisena ilmiönä jollekin toiselle ilmiölle, esimerkiksi parisuhdetaidoille. Kolmasvaihtoehto oli, että syntyvyyttä käytettiin keinona edistää jotakin toista asiaa, kuten päiväkotipaikkojen lisäämistä. Tällöin syntyvyyteen itsessään ei otettu kantaa, vaan tekstin tavoitteet liittyivät syntyvyyden seurauksiin. Tekstien pituudet vaihtelivat suuresti jopa kymmenestä rivistä lukuisia kappaleita sisältäneisiin laajoihin teksteihin.

Tutkimuksen aineisto muodostui useista erilaisista tekstityypeistä, kuten uutisista, pääkirjoituksista, kolumneista sekä mielipidekirjoituksista. Kaksi useimmin esiintynyttä tekstityyppiä olivat päivän lehden artikkelit sekä mielipidekirjoitukset. Nämä muodostivat selkeästi suurimman osan tutkimuksen aineistosta.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ollut keskittyä tekstitason tulkintaan, vaan päästä tekstien kautta kiinni niitä ohjaaviin sosiaalisiin konstruktioihin. Näin ollen tekstityyppiä, sanamuotoja sekä lauserakenteita ei ollut tarkoituksen mukaista analysoida tarkasti, vaan tulkinnessa tyydyttiin karkeaan jaotteluun. Näin ollen myöskään Helsingin Sanomien itse nimeämiä tekstityyppiä ei lähestytty kriittisesti, vaan niitä käytettiin suoraan tekstityyppien luokitteluun.

Yleisin tekstityyppi oli päivän lehdessä julkaistu artikkeli syntyvyysaiheisesta ilmiöstä. Artikkelien aiheet vaihtelivat laidasta laitaan. Osa artikkeleista oli tiedottavia, uutistyyllisiä tekstejä, joilla tarjottiin faktatietoa lukijoille. Toiselta tyylilaidalta löytyi tekstejä, jotka olivat life style -tyylisiä julkaisuja, joissa kerrottiin hyvinkin henkilökohtaisia tarinoita ja otettiin kantaa ajankohtaisiin ilmiöihin. Näiden tekstien tavoitteen oli vaikuttaa yhteiskunnallisiin mielipiteisiin ja lisätä tietoisuutta kansalaisten välillä. Tyypillistä päivän lehden artikkeleille oli, että niissä haastateltiin kansalaista tai kokemusasiantuntijaa ja hänen vastauksiaan tai elämäntilannettaan peilattiin tutkijan, asiantuntijan

tai järjestön edustajan kommenttien avulla. Joissakin artikkeleissa ei ollut kansalaista tai kokemusasiantuntijaa mukana ollenkaan. Tällöin artikkelin tyyli oli enemmän tiedottava kuin mielipiteisiin vaikuttava, vaikka osassa teksteistä ero olikin hiuksen hieno.

Taulukko 5. Aineistossa esiintyneet tekstityypit ja niiden puhujat.

Aineistossa esiintyneet tekstityypit ja niiden puhujat			
Teksti	Määrä	Puhuja	Määrä
Lukijan mielipide	28	Kansalainen	35
Pääkirjoitus	9	Järjestö	10
Päivän lehti, artikkeli	44	Asiantuntija	10
Kolumni	6	Viranhaltija	8
Gallup	2	Poliitikko	3
Kommentti	1	Tutkija	18
Haastattelu	2	Yritys	4
		Toimittaja	10

Toiseksi suurimman tekstiryhmän aineistossa muodostivat mielipidekirjoitukset. Niiden tehtävänä oli nimensä mukaisesti vaikuttaa ja muokata ihmisten mielipiteitä. Usein keskustelijat olivat tavallisia kansalaisia, jotka olivat mielestään kohdanneet vääryyttä tai halusivat muutoin tuoda mielipiteensä julkiseen keskusteluun. Joukossa oli kuitenkin myös asiantuntijoita sekä järjestöjen edustajia. Helsingin Sanomat tarkistaa kaikkien mielipidekirjoittajiensa taustat, joten keskustelu oli asiallista ja useimmiten tietoon perustuvaa myös silloin, kun kirjoittajat vetosivat tunteisiin.

Näiden kahden tekstiryhmän lisäksi aineistossa esiintyi pääkirjoituksia, kolumneja, gallupeja, kommentteja ja haastatteluja. Pääkirjoitukset noudattivat Helsingin Sanomien linjaa ja olivat luonteeltaan mielipidekirjoituksia. Myös kolumnit ja kommentit edustivat mielipidekirjoituksia. Aineiston haastattelut liittyivät puolueiden puheenjohtajien haastatteluihin ja myös ne olivat mielipidekirjoituksiin verrattavia. Näin ollen tutkimuksen aineistosta suuri osa perustui vaikuttamiseen eikä tiedottamiseen. Varsinaiset uutiset oli helppo tunnistaa aineistosta, mutta edes niiden erottelua mielipidekirjoituksista ei ollut tarpeen tehdä.

Yllä olevaan taulukkoon on määritelty puhujien roolit ja niiden jakautuminen aineistossa. Selkeästi enemmistö puhujista edusti tavallisia kansalaisia, jotka osallistuivat julkiseen keskusteluun usein mielipidekirjoitusten kautta, mutta myös haastateltuina päivän lehden artikkeliin, joka käsitteli jollakin tapaa vanhemmuutta. Näin ollen osassa artikkeleita kansalaisten rooli oli toimia kokemusasiantutijana. Toiseksi eniten puheenvuoroja annettiin tutkijoille. Varsinaisia tutkimusartikkeleista tehtyjä uutisia oli aineistossa hyvin vähän. Usein tutkijat kommentoivatkin ajankohtaista päivän lehden artikkelin esiin nostamaa ilmiötä. Tässä tutkimuksessa tutkijoilla olikin keskustelua ohjaava rooli. Seuraavaksi eniten puheenvuoroja käyttivät asiantuntijat, järjestön edustajat sekä Helsingin Sanomien toimittajat. Myös viranhaltijat käyttivät useampia puheenvuoroja. Huomioitavaa on, että usein myös järjestöjen edustajat ja viranhaltijat olivat asiantuntijoita. Asiantuntijat, jotka selkeästi edustivat jotakin järjestöä, kuntaa, valtiota tai virastoa, jaoteltiin kuitenkin vielä erikseen järjestön edustajiin ja viranhaltijoihin.

Aineistossa oli ainoastaan muutamia puheenvuoroja sekä poliitikoilta että yritysten edustajilta. Tämä oli mielenkiintoista, sillä suuressa osassa aineistoa käsiteltiin perhepoliittisia ja työelämään liittyviä teemoja. Aineisto myös kerättiin ennen vuoden 2019 eduskuntavaaleja, jolloin poliittista keskustelua käytiin.

5.3. Tutkimusasetelma ja -menetelmä

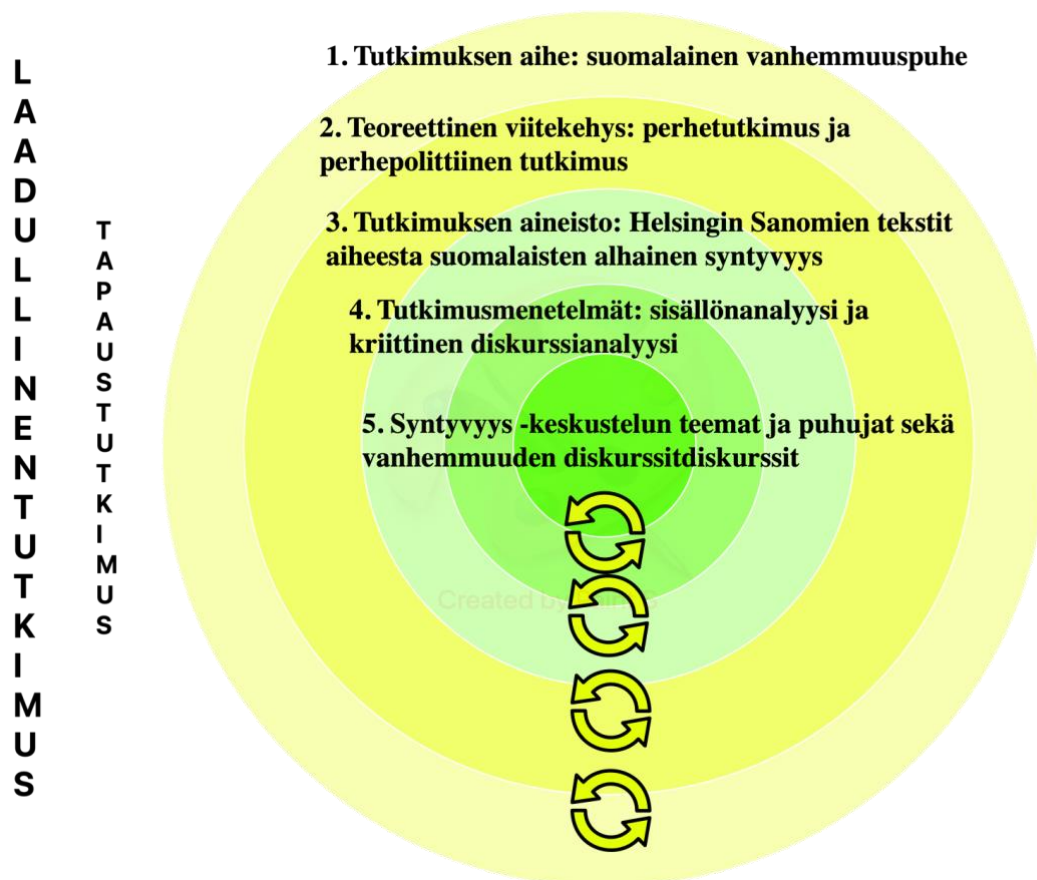
Jos tutkimuksessa käytetään laadullista aineistoa, kyseessä on ilmiöiden ymmärtämiseen ja kuvaamiseen keskittyvästä tutkimuksesta (Hirsjärvi ym. 2009, 160-161). Tämän tutkimuksen tavoitteena on tarkastella kirjoitetun tekstin sisältämiä sosiaalisia konstruktioita ja niiden takana piileviä oletuksia, totuuksia ja valtarakenteita. Tutkimusta voidaan kutsua laadulliseksi tapaustutkimukseksi, sillä sen aineisto muodostuu yhden julkaisijan teksteistä, keskittyy etukäteen määriteltyyn aiheeseen ja rajautuu tietylle aikavälille.

Tutkimuksen teoreettinen tausta on perhetutkimuksessa sekä perhepoliittisessa tutkimuksessa. Teoreettinen viitekehys ohjaa osittain tutkimuksen näkökulmaa sekä analyysitavan valinnassa että itse analyysissa. Tutkimusta voidaan kutsua teorialähtöiseksi (Pynnönen 2013, 38-39). Tulkintaa on ohjannut feministinen kasvatustiede.

Tutkimuksessa on tarkoitus testata sosiaalisia normeja ja tunnistaa niiden taustalla aktiivisesti vaikuttavia toimijoita. Tämän takia tutkimusmenetelmäksi valikoituivat sisällönanalyysi sekä

diskurssianalyysi. Sisällönanalyysin avulla voitiin tarkastella aineiston teemoja ja näkökulmia, kun taas diskurssianalyysin avulla analysoitiin teemojen taustalla vaikuttavia asenteita, tavoitteita ja arvostuksia. Huomioitavaa on, etteivät tulokset kuitenkaan ole sellaisenaan yleistettäviä, vaan niiden on tarkoitus ainoastaan kuvata tutkimuksen aineistoa (Hirsjärvi ym. 2009, 164).

Alapuolella on kuvattu tutkimuksen tutkimusasetelma. Tutkimus etenee numeroitujen tekstikohtien mukaisesti. Tutkimus lähtee liikkeelle tutkijan kiinnostuksen kohteesta ja etenee ulommilta ympyröiltä kohti kuvion keskustaa. Perehtymällä aikaisempaan teoriaan tutkimuksen teoreettinen viitekehys alkaa muotoutua ja tutkimuksen aineisto valikoitua. Kun aineisto on päätetty, voidaan päättää tutkimuskysymykset ja tutkimusmenetelmä aineiston ja tutkimuksen tavoitteiden mukaisesti. Tutkimusmenetelmät ohjaavat aineiston käsittelyä sekä analyysia. Valittujen tutkimusmenetelmien kautta syntyvät tutkimuksen teemat ja diskurssit. Keltaiset nuolet viittaavat tutkimusprosessin joustavuuteen: tutkimuksessa voidaan liikkua sekä uloimmilta kehiltä sisemmille että toisin päin.

Kuvio 2 : Tutkimusasetelma.

Seuraavissa alaluvuissa tutustutaan lähemmin tutkimusmenetelmiin. Ensin käsitellään laadullista sisällönanalyysia ja sen jälkeen kriittistä diskurssianalyysia.

5.4. Laadullinen sisällönanalyysi tutkimusmenetelmänä

Laadullinen sisällönanalyysi ei pohjaa tietylle teoreettis-metodologiselle ajattelulle eikä sille löydy yhteisiä sääntöjä. Analyysia eivät myöskään ohjaa erityiset menetelmälliset käsitteet. Laadullisessa sisällönanalyysissa keskitytään siihen, mistä asioista, aiheista ja teemoista jokin aineisto kertoo, kuten mitä asioita mediatekstissä käsitellään. Aineiston kielellistä tai muuta ilmaisun muotoa ei yleensä oteta analyysin kohteeksi. Laadullista sisällönanalyysia ja teemoittelua käytetään usein vaihtoehtoisina nimityksinä toisilleen, sillä ne ovat hyvin samankaltaisia. Laadullinen sisällönanalyysi eroaa määrällisestä sisällönanalyysista analyysitavaltaan: määrällisessä analyysissa käytetään jopa tilastollisia menetelmiä. (Kallinen & Kinnunen 2022, luettu 9.4.22.)

Sisällönanalyysille on määritelty kolme tapaa: aineistolähtöinen, teorialähtöinen ja teoriaohjaava. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi käynnistyy nimensä mukaisesti ilman ennakko-olettamuksia. Teoriaohjaavassa ja teorialähtöisessä sisällönanalyysissa puolestaan tukeudutaan enemmän aikaisempaan teoriaan ja siinä ilmeneviin malleihin ja käsitteisiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 121-122.)

Laadullinen sisällönanalyysi perustuu tutkijan aineistosta tunnistamiin ja nimeämiin sisällöllisiin elementteihin. Tätä kutsutaan koodaukseksi. Koodaus voi olla aineistolähtöistä tai teoriaan pohjautuvaa, mutta usein näitä kahta lähestymistapaa käytetään rinnakkain. Aineistolähtöisessä lähestymistavassa tutkija etsii aineistosta tutkittavaa ilmiötä kuvaavia kohtia. Nämä voivat olla hyvin erilaisia yksittäisestä ilmauksesta pitkiin katkelmiin. Teorialähtöisessä koodauksessa tutkija pohjaa havaintonsa teoreettisen ymmärryksensä varaan ja poimii tästä näkökulmasta itseään kiinnostavat seikat lähempään tarkasteluun. (Kallinen & Kinnunen 2022, luettu 9.4.22; Pynnönen 2013, 26-27).

Sisällönanalyysin tavoitteena on luoda sanallinen, tiivis ja selkeä kuva ilmiöstä, jota tutkitaan. Samalla huolehditaan siitä, ettei aineiston informaatiota kadoteta. Analyysissa voidaan käyttää asteittaista siirtymää aineiston tarjoamista konkreettisista ilmaisuista kohti abstraktimpia käsitteitä. Tulkinnan päätöksenä voidaan päästä koko aineistoa kuvaavaan yhteen yhteiseen käsitteelliseen ilmaukseen. Toisaalta sisällönanalyysia voidaan tehdä myös kartoittamalla erilaisia lähestymistapoja,

joilla jotakin asiaa kuvataan. Tällöin ei tavoitella yhtä abstraktia kuvausta tutkitusta ilmiöstä. (Kallinen & Kinnunen 2022, luettu 9.4.22.)

Ulla Graneheim, Britt-Marie Lindgren ja Berit Lundman erottelevat sisällönanalyysin tekemiseen kaksi ideaalityyppistä tapaa: kuvaavan ja tulkitsevan tavan. Kuvaavassa tavassa analyysi keskittyy kuvaamaan julkituotuja ilmeisiä (manifest) sisältöjä, kun taas tulkitsevassa tavassa analyysi luonnehtii piileviä (latent) sisältöjä. Näiden kahden taustalla vaikuttaa ero siinä, kuinka matala tai korkea on se abstraktiotaso, jolla analyysia tehdään. Toinen ero kuvaavan ja tulkitsevan tavan välillä liittyy tutkijan asemaan: ensimmäisessä tutkija pyrkii kuvaamaan aineistossa esiintyviä asioita sellaisenaan kuin ne ilmenevät, kun jälkimmäisessä on mukana enemmän tutkijan tulkintaa. (Kallinen & Kinnunen 2022, luettu 9.4.22.)

Millä tahansa tavalla sisällönanalyysia tehdäänkin, on sen pohjalla olevan koodauksen oltava systemaattista. Toimiva koodaustapa rakentuu käymällä aineistoa läpi useaan otteeseen. Konkreettinen aineiston käsittely voidaan tehdä yhtä hyvin käsityönomaisesti tai laadullisen aineiston analyysia varten kehitetyillä tietokoneohjelmilla. Koodaus on kuitenkin vain analyysin työvaihe eikä kelpaa itsestään aineiston analyysiksi. Tämän jälkeen aineiston sisällöistä pyritään tekemään johtopäätöksiä, jotka kertovat jostakin tutkimuksellisesti yleisemmin kiinnostavasta ilmiöstä. Tämä on usein myös vaihe, jossa tutkimuskysymykset täsmentyvät. (Kallinen & Kinnunen 2022, luettu 9.4.22.)

Tässä tutkimuksessa sisällönanalyysia käytettiin apuvälineenä diskurssianalyysille. Koodaus aloitettiin aineistolähtöisesti, mutta hyvin pian havaittiin, että aineistossa löytyi vahvoja viitteitä tutkimuksen teoreettiseen kehukseen. Näin ollen päädyttiin yhdistämään teorialähtöistä ja aineistolähtöistä lähestymistapaa. Sisällönanalyysin koodaus perustui kuvaavalle lähestymistavalle. Aineiston piileviä sisältöjä analysoitiin tarkemmin kriittisen diskurssianalyysin avulla.

Aineiston koodaus aloitettiin konkreettisesti tulostamalla aineisto, värikoodaamalla tekstiä sekä teemoittelemalla eri artikkelit sisällöltään samankaltaisten artikkeleiden kanssa samaan teemaan. Artikkelit sisälsivät yhdestä useampaan teemaan liittyviä sisältöjä. Tekstin abstraktiotason ollessa matala, aineistosta löytyneet ilmiöt ja kuvaukset hyväksyttiin sisällönanalyysin vaiheessa luonnollisina kuvauksina, eikä niiden taustalla vaikuttavia sosiaalisia konstruktioita tai totuuksia lähdetty vielä kriittisesti analysoimaan.

5.5. Kriittinen diskurssianalyysi tutkimusmenetelmänä

Kallio (2009, 118) mukaan diskursiivinen kritiikki on pohjimmiltaan tiedon tai vallan ja sen kautta rakentuvien totuuksien tutkimista. Näitä itsestään selvinä pidettyjä totuuksia tarkastellaan Foucaultlaisessa analyysissä konstruktionistisen linssin läpi, jolloin ne menettävät asemansa. Parhaimmillaan tietoa kyseenalaistava tutkimus voi keikauttaa todellisuuden pääläelleen.

Karjalainen ym. (2021, 8-9) kuvaavatkin kriittistä diskurssianalyysiä keinona paljastaa kielenkäytön ja vallankäytön suhteita, jotka muutoin voisivat jäädä huomaamatta arjen ”itsestään selvyyksinä”. He huomauttavat, että kielenkäytöllä rakennetaan todellisuutta, jossa jokin vaihtoehto näyttäytyy sosiaalisesti toista hyväksyttävämpänä. Näin ollen kielenkäyttö voi myös johtaa sosiaaliseen hyväksyntään tai hylkäämiseen. Diskurssit ovat tässä suhteessa osa sosiokulttuurisia käytäntöjä ja rakentavat osaltaan sosiaalista todellisuutta.

Fairclough (1992, 211-212) painottaa, että tekstit ovat tärkeä sosiaalisen toiminnan muoto. Teksteille tyypillistä on, että niissä piilee kätkeytyä sosiaalisia ja ideologisia representaatioita, sosiaalisia rakenteita sekä suhteita ja identiteettejä, jotka ohitetaan ilman tekstin tarkempaa tarkastelua. Diskurssianalyysin avulla voidaan tehdä näkyväksi niitä sosiaalisia ja ideologisia tarkoituksiperiä, joita kielellä pyritään luomaan. Tarkastelemalla historiallisia tekstejä voidaan saattaa näkyväksi myös sosiaalisissa muutoksissa. Tekstien avulla luodaan historiaa, tietoa, identiteettejä ja itseymmärrystä. Erityisesti poliittisessa puheessa tekstejä tulisi tarkastella kriittisesti, sillä niissä käydään jatkuvaa kamppailua sosiaalisesta kontrollista ja dominoinnista. Jotta diskurssianalyysi olisi tehokasta ja validia, siinä tulisi Fairclough'n mukaan huomioida kolme tasoa: kontekstianalyysi, tekstin tuottamisen prosessi sekä tekstianalyysi. Tämä auttaa tutkijaa liikkumaan mikrotasolta makrotasolle.

Pynnösen (2013, 23-24) mukaan diskurssianalyysi voidaan tehdä kolmen tieteenfilosofian mukaan: lähestymistapa diskurssianalyysiin voi olla empiristinen, rationalistinen ja pragmaattinen tai kriittinen. Empiristisessä lähestymistavassa huomio kiinnittyy puhuttuun tai muuten sosiaalisessa vuorovaikutuksessa esitettyyn (kielelliseen) materiaaliin. Aineistosta pyritään löytämään sen sisältämiä kielellisiä merkittävyyksiä ja näiden avulla kuvata, mitä diskurssi on ja miten se näkyy. Rationalistinen diskurssianalyysi voidaan valita, kun halutaan valita selittävä analyysimalli. Tässä tavassa merkittäviä kysymyksiä ovat ”millainen” ja ”miten vaikuttaa”, eli sen avulla selitetään diskurssin ilmenemistapoja. Rationalistinen diskurssianalyysi vaatii tutkijalta oman aineiston lisäksi oheisaineistoja, joiden avulla hän vertailee informaatio sisältöjä, kerää kulttuuria organisoivia lähteitä ja analysoi näiden yhteisvaikutusta.

Kriittinen diskurssianalyysi kuuluu saksalaiseen traditioon, jossa huomion kohteena on todellisuuden luonteen tarkastelussa ja siihen vaikuttamisessa syntyvissä diskursseissa. Diskurssi sisältää käsitteenä toimijoiden aktiivisen roolin todellisuuden luomisessa. Vaikuttamiseen pyrkivän diskurssianalyysin tavoitteena on olemassa olevan ja sen lainalaisuuksien määrittely sekä olemassa olevan muuttaminen (eli toivottujen diskurssien luominen), mikäli nykyinen ei tuota riittävän hyväksi koettua todellisuutta. (Remes 2006, 303-304.)

Tässä tutkimuksessa tekstin tasolla liikuttaessa diskurssianalyysin apuna käytetään sisällönanalyysia. Sisällönanalyysin tavoitteena diskurssianalyysissä on auttaa aineiston tiivistämisessä ja selkeyttämisessä ilman sen sisältämän informaation kadottamista. Pelkistämisen tavoitteena onkin lisätä aineiston informaatiota jäsentämällä siitä mielekäs, selkeä ja yhtenäistä informaatiota sisältävä kokonaisuus, jolloin myös johtopäätösten tekeminen tutkittavasta asiasta mahdollistuu. (Pynnönen 2013, 26-27.)

5.6. Tutkimuksen luotettavuus

Kuten todettua, laadullinen tutkimus ei ole koskaan yleistettävissä: sen tarkoitus on kuvata tutkimuksen aineistoa sekä tehdä siitä päätelmiä. Tutkija on myös aina osa tutkimusta ja näin ollen täysin objektiivista laadullista tutkimusta ei ole mahdollista, eikä edes tavoiteltavaa, pyrkiä tekemään.

Tämän tutkimus seurasi tieteen totuusteorian konstruktivismia. Konstruktivismi painottaa tutkimuksen olevan tulkintaa, asioiden hahmottamista sekä perspektiivin muutosta, mikä vaikuttaa tutkimuksen totuuskuvaan sekä siihen, miten luotettavuus nähdään. Kilpailevat totuudet voidaan nähdä keskustelua rikastavina eikä korrespondenssiteorian mukaisesti totuutta horjuttavana. Lyotard onkin kuvannut tietoa postmodernissa yhteiskunnassa ”antaa kaikkien kukkien kukkia”-mentaliteetilla. Totuuden pirstoutuminen on myös johtanut hänen mukaansa siihen, että objektin ja subjektin olemassaolo on kumoutunut. Oleminen voidaankin nähdä osana kaiken muuttumista ja moninaistumista.

Foucault (1984) on samaan aiheeseen liittyen painottanut, että joku valtaapitävä määrittää aina totuuden. Tutkimustieto on valikoitua ja tukee valtarakenteita. Näin ollen: ”jos joku asia on vaikea yhteiskunnallisesti, sitä ei tutkita”. Tämän ajatuksen ääneen lausuminen sekä julkinen kritiikki tiedeyhteisöä kohtaan on luonut uutta uskottavuutta ja avoimuutta tieteen tekemiseen. Tiede ei voi

koskaan olla täysin arvovapaata, sillä jokainen tieteen tekijä on myös osaltaan ”arvovärittynyt”. Myös tässä tutkimuksessa tutkijan rooli, näkemykset, kokemukset sekä asenne vaikuttavat väistämättä siihen, miten tutkimuksen aineistoa on käsitelty, analysoitu sekä konstruoitu. Pienten lasten äitinä vanhemmuus on kirjaimellisesti tutkijan iholla päivittäin.

Myös Pynnönen (2013, 35-36) painottaa, ettei diskurssianalyysiin perustuvassa tutkimuksessa tavoitella universaalien faktan statusta. Tutkimusprojekti on aina vajaa ja keskeneräinen ja sen luonteesta johtuen tavoitteena ei olekaan selittää kaikkea, vaan kuva, tulkita ja luoda tätä kautta käsitys siitä, miten ihmiset käyttävät kieltä. Tutkimusmenetelmänä diskurssianalyysi pyrkii aina jossain määrin olemaan olevan kritiikkiin: joko avartamaan ja paljastamaan totuuden luonteesta jotakin pimennossa olevaa, esittää kysymyksiä tai jopa pyrkiä muuttamaan.

Tämä tutkimus lähti liikkeelle arkisesta kokemuksesta vanhemmuuden ristiriitaisista odotuksista, asiantuntijatiedon painottamisesta sekä pyrkimyksestä vanhempien kontrolliin sekä yksilön että yhteiskunnan tasolla. Tämä on varmasti ohjannut aiheen teoreettista lähestymistä, jota pyrittiin vähentämään lähestymällä teoriaa monipuolisista lähtökohdista. Kuten Pynnönen (2013, 36) toteaa, diskurssianalyysia tekevä tutkija onkin aina muiden mukana alisteinen diskursseille, joten hänen tulee kertoa, miten on osallisena tutkimuksessa. Tutkijan rooli vaikuttaa muiden muassa siihen, millainen aineisto on, mistä positiosta sitä lähestyy ja millaisia rajoituksia tutkimuksessa tekee. Lisäksi pitää kysyä myös sitä, miten tutkijan henkilökohtainen elämänselitys kokemuksineen saa hänet näkemään tutkimuksen kohteena olevia asioita ja tulkitsemaan sitä tietyllä tavalla.

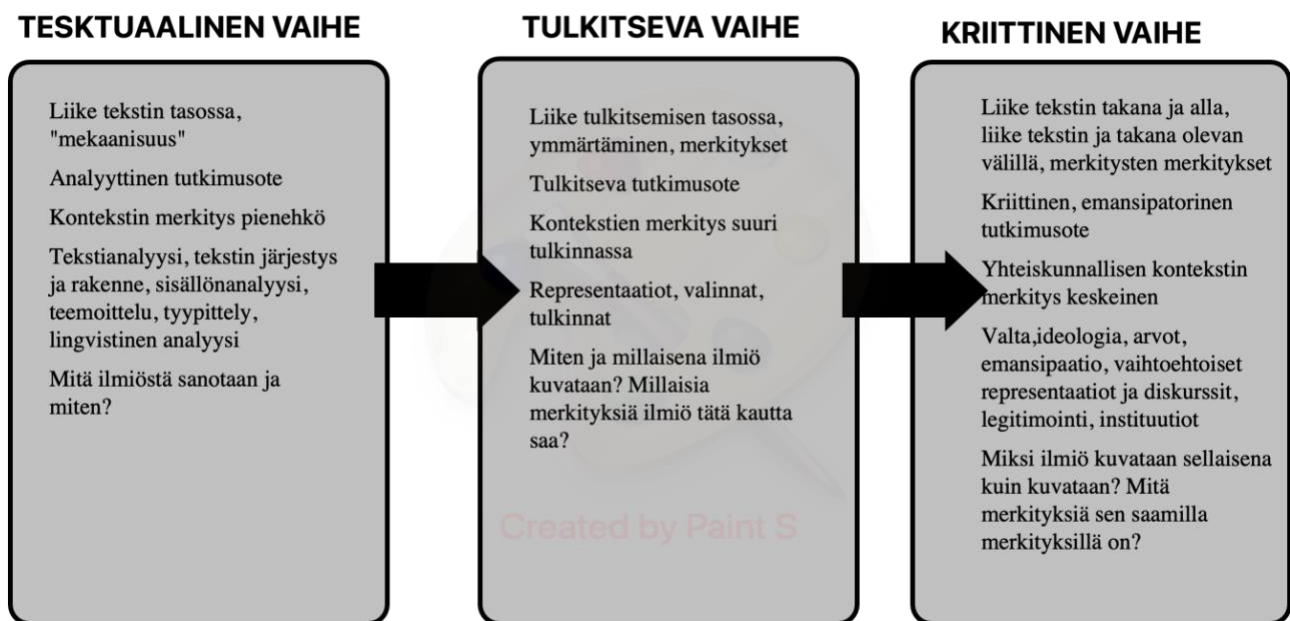
Toisaalta diskurssianalyttinen tutkimus voi havahduttaa ihmisiä huomaamaan itsestään selvyyksinä pidettyjä totuuksia, ymmärtämään yhteiskunnallisia ilmiöitä tai arvioimaan uudelleen niiden tarkoituksenmukaisuutta. Tutkijan asema voikin olla joko marginaalinen suhteessa niihin, jotka ovat suoraan osallisia tai toimijoita, mutta toisaalta se voi auttaa vastarinnassa ja tukea toimijoita. (Remes 2006, 313.)

Tämän tutkimuksen ajanjaksoa voidaan pitää lyhyenä ja se vaikuttaa osaltaan tutkimuksen laatuun ja luotettavuuteen. Aineistoa jouduttiin kuitenkin rajaamaan, sillä sitä oli valtavasti saatavilla. Toisena vaihtoehtona olisi ollut jokin satunnaistettu otanta, mutta tämä olisi hävittänyt aineiston keskustelemaan luonteen, jossa edelliseen tekstiin vastattiin toisen kirjoittajan toimesta. Koska analyysimenetelmänä oli kriittinen diskurssianalyysi, tutkimus olisi kärsinyt tämänkaltaisesta otannasta, joten rajaus päätettiin tehdä ajanjaksoa rajaamalla.

On myös hyvä kiinnittää huomiota tutkimuksen aineistoon, joka muodostui ainoastaan yhden päivälehdessä artikkelista. Jos keskustelu areenana olisi toiminut jokin muu kuin Helsingin Sanomat, olisiko se muuttanut keskustelussa esiin nousseita diskursseja? Helsingin Sanomilla on oma poliittinen linjansa, joka myös määrittää, minkälaisia keskustelun avauksia lehti julkaisee. Toisaalta myös lehden lukijakuntaan voidaan liittää tiettyjä oletuksia ja odotuksia, jotka varmasti ohjaavat keskustelua.

5.7. Tutkimusprosessin eteneminen – koodaus, teemoittelu ja diskurssien muodostaminen

Diskurssianalyysia voidaan lähestyä Pynnösen (2013, 31-32) mukaan lähestyä kolmevaiheisena prosessina. Hän huomauttaa, että koska diskurssianalyysille ei ole muodostunut vakiintuneita tekniikoita tai tapoja, tutkijan on ”kustomoitava” analyysinsä, perustella ja kuvata tutkimuksensa tarkasti. Pynnösen itse jakaa diskurssianalyysin seuraaviin vaiheisiin, joiden nimet ovat 1) tekstuaalinen, 2) tulkitseva ja 3) kriittinen. Hän määrittää oman prosessinsa eroksi perinteisiin kolmivaiheisiin malleihin sen sisältämän ihmiskäsityksen: tekstin tuottajalla on aktiivinen rooli eikä hän ole deterministisesti riippuvainen yhteiskunnallisista tai historiallisista rakenteista tai diskursseista.

Kuvio 3: Diskurssianalyysin vaiheet Pynnösen (2013, 32).

Tässä tutkimuksessa seurattiin Pynnösen mallin mukaista kolmivaiheista diskurssianalyysia. Tutkimuksen ensimmäisessä, tekstuaalisessa vaiheessa aineiston tekstit koodattiin ja niistä muodostettiin alustavia teemoja. Tulkitsevassa vaiheessa tarkennettiin teemoittelua ja muodostettiin diskurssit. Tämä tutkimuksen vaihe oli prosessi, jossa palattiin sekä aineiston teksteihin, koodaukseen, teemoihin että diskursseihin. Toisen vaiheen lopputuloksena muodostettiin lopulliset vanhemmuuden diskurssit. Kriittinen vaihe piti sisällään tutkimustulosten teorialähtöisen analysoinnin sekä aineiston tarkastelun tekstitasolla.

Koodauksen päätehtävänä on nostaa usein laajasta aineistosta tutkimuksen kannalta relevantein sisältö lähempään tarkasteluun. Tämän työn tarkoituksena on pohjustaa varsinaista analyysia ja helpottaa sitä. Koodausta ei voi erottaa analyysista, vaan se on koko tutkimuksen ajan jatkuva prosessi. Koodauksessa tutkijan kiinnostuksen kohteet kopioidaan erilliseen arkistoon, johon voidaan myös liittää alustavia merkintöjä havaintojen luonteesta ja kiinnostavuudesta. Aineistoa on tässä vaiheessa hyvä olla mieluummin liikaa kuin liian vähän: laajaa aineistoa on hankalampaa täydentää kuin karsia myöhemmässä vaiheessa. Analyysin alkuvaiheessa ei myöskään ole selvää, mitkä seikat ovat tutkimuksen kannalta lopulta kiinnostavimpia. (Potter 2004, 615-616).

Ennen koodauksen aloittamista aineisto numeroitiin. Aineiston koodaus aloitettiin tulostamalla aineiston artikkelit, numeroimalla ne ja alleviivaamalla eri värein kohdat, joissa viitattiin syntyvyyteen. Samalla hahmoteltiin alustavia teemoja. Koska tekstit oli luettu jo useampaan kertaan aineiston keräämisen yhteydessä, niistä alkoi muodostua alustava ymmärrys.

Varsinainen aineiston koodaus suoritettiin tietokoneella taulukko-ohjelman avulla. Työtä hankaloitti se, että useissa teksteissä syntyvyys oli tekstiä kokoava tekijä, jolloin teksti saattoi sisältää useita erilaisia teemoja, jotka liittyivät esimerkiksi sekä työelämään, vanhemman sukupuoleen että perhepolitiikkaan. Osa teksteistä, erityisesti mielipidekirjoitukset, olivat myös jo valmiiksi hyvin tiiviissä muodossa, jolloin lyhytkin teksti saattoi sisältää monia erilaisia vanhemmuuteen liittyviä teemoja. Toisaalta aineiston pitkät erikoisartikkelit käsittelivät usein sekä syntyvyyttä että vanhemmuutta laajasti, jolloin ne sisälsivät myös monia teemoja sekä erilaisia teemakokonaisuuksia. Jo koodauksen ensimmäisen kierroksen yhteydessä tekstikatkelmista tehtiin muistiinpanoja. Nämä katkelmat saattoivat olla muutamasta sanasta kokonaisuin tekstikappaleisiin.

Ensimmäisen teemoittelukierroksen jälkeen tekstit piti lukea vielä uudemman kerran läpi ja tarkentaa teemoittelua. Tässä vaiheessa teemoittelun tukena käytettiin tutkimuksen teoriaa. Teorian kautta

teemat selkeytyivät ja taustalta alkoi erottua myös alustavia diskursseja. Teemojen otsikot muuttuivatkin vielä toisella teemoittelukierroksella. Koska aineiston keräämisen yhteydessä artikkelit oli numeroitu, toisella teemoittelukierroksella ne oli helpompi löytää aineistosta.

Teemoittelun jälkeen tutkimuksessa siirryttiin hahmottelemaan diskursseja lisäämällä ensin taulukko-ohjelmaan diskurssisarake ja myöhemmin myös aladiskurssisarake. Teoriaosuus muodostui tässä vaiheessa merkittäväksi tueksi analyysille: diskurssit johdettiin osin teoreettisesta viitekehyksestä. Koska tässä tutkimuksessa diskurssianalyysin ote oli kriittinen, aikaisemmasta kriittisestä kasvatustieteellisestä tutkimuksesta sekä feministisestä kasvatustieteellisestä tutkimuksesta nousi myös tämän tutkimuksen kannalta tärkeitä näkökulmia, kysymyksenasetteluja ja aikaisempia tutkimustuloksia. Analyysia, ja myös koodausta, voidaankin tästä näkökulmasta pitää osin aineistolähtöisenä.

Osa tutkimuksen diskursseista löytyi kuitenkin myös teorian ulkopuolelta. Erityisen mielenkiintoiseksi teorian ulkopuoliseksi teemaksi muodostui lapsettomuushoidot ja erityisesti lahjasukusoluilla mahdollistettu vanhemmuus. Ylipäätään teemoissa korostuivat työelämä, vanhemmuuden sukupuolittuneisuus, yhteiskunnallinen (tuettava) vanhemmuus, yksilöllinen vanhemmuus, vapaaehtoinen lapsettomuus, perhepolitiikka sekä vanhemmuuden haasteet. Osa teemoista liittyi vahvasti toisiinsa, jolloin pääteemana saattoi esimerkiksi olla työelämä ja alateemana vanhemmuuden sukupuolittuneisuus. Toisena esimerkkinä pääteemana saattoi olla perhepolitiikka ja alateemana vanhemmuuden tukeminen, tai päinvastoin.

Kuten Potter (2004, 615-616) toteaa, tutkimuksessa koodaus ja analyysi muodostavat jatkuvan prosessin, jonka kulkua ei voi etukäteen suunnitella. Näin kävi myös tässä tutkimuksessa. Teemoittelun jälkeen tutkimuksessa oli laaja taulukko erilaisia teemoja, joista lähdettiin etsimään vanhemmuuden diskursseja. Sekä löydetyt diskurssit että jo aiemmin teemoitellut teemat elivät analyysin edetessä ja aineistoon palattiin useaan otteeseen. Analyysissa jouduttiin käymään läpi myös teemoiteltua aineistoa useampaan kertaan ja analysoimaan tekstin ja kielen merkitysjärjestelmiä niin kauan, että diskurssit lähtivät muodostumaan. Kuten Pirttilä (2006, 36-37) tutkimuksessaan huomasi, teemakokonaisuudet voivat esiintyä useassa diskurssissa, mikä kuvaa sekä niiden rakentumista sosiaalisesti että niiden kykyä rakentaa sosiaalista todellisuutta.

5.8. Tutkimuksen teemat ja diskurssien jakautuminen teemoittain

Tässä luvussa käsitellään aineistosta löytyneitä teemoja sekä diskurssien jakautumista niille. Tutkimuksen aikana eläneitä teemoja löydettiin yhteensä kymmenen. Näillä teemoilla oli myös monia alateemoja, joita käsitellään enemmän yleisimpien teemojen kohdalla.

Tämän tutkimuksen yhtenä tarkoituksena oli selvittää, minkälaisiin teemoihin keskustelu suomalaisten syntyvyydestä liittyy. Keskustelu alhaisesta syntyvyydestä valikoitui tutkimuksen kohteeksi siitä syystä, että tutkimuksella oli mahdollista selvittää sekä syitä hankkia tai olla hankkimatta lapsia. Näiden syiden oletettiin olevan moninaisia ja liittyvän erilaisiin vanhemmuutta käsitteleviin teemoihin. Näin olikin.

Taulukko 6. Diskurssien ilmeneminen suhteessa eri teemoihin.

TEEMAT	DISKURSSIT					
	Harkittu vanhemmuus	Individualistinen vanhemmuus	Sukupuolittunut (äiti)vanhemmuus	Yhteiskunnallisesti tuettava vanhemmuus	Intensiivinen vanhemmuus	Rikastuttava vanhemmuus
Vanhemmuuden arki	X	X	X	X	X	X
Työelämä	X	X	X	X	X	
Perhepolitiikka	X	X	X	X	X	
Lastenhankinta	X	X	X			X
Yksilöllinen vanhemmuus	X	X	X	X	X	X
Alhainen syntyvyys	X	X	X	X		
Lapsettomuus	X	X	X	X		
Sukupuolittunut vanhemmuus	X	X	X		X	X
Haastava vanhemmuus	X	X	X		X	
Lapsiystävällisyys tai lapsilähtöisyys			X	X	X	

Tutkimuksessa esiintyneet teemat näkyvät taulukossa 6. Teemoista kolme eniten esiintynyttä olivat yksilöllinen vanhemmuus, perhepolitiikka (tuet ja palvelut) sekä lapsettomuus ja työelämä jaetulla kolmannella sijalla. Yksilöllisen vanhemmuuden teemaan liittyvissä teksteissä puhuttiin usein vanhempien ja perheiden oikeudesta määritellä oma perheensä ja muistutettiin perheiden moninaisuudesta. Erilaisista perheistä kirjoitettiin normalisoivalla tavalla ja usein vanhemmat pääsivät itse ääneen. Suhtautuminen monimuotoisuuteen oli lähes kaikissa teemaan liittyvissä teksteissä positiivinen. Tekstit olivat usein kriittisiä esimerkiksi ydinperhemallia ja yhteiskunnallisia normeja kohtaan ja pyrkivätkin puuttumaan syrjintään tai yhteiskunnallisiin epäkohtiin.

Perhepolitiikan (tukien ja palvelujen) teemassa yhteiskunnallinen aspekti oli vahvasti läsnä. Tekstit käsittelivät aiheita, joissa vanhemmuus ja yhteiskunta jotenkin yhdistyivät. Teeman teksteissä käsiteltiin muun muassa perhepoliittisten tukien ja palveluiden saatavuutta, tason parantamista tai saavutettavuutta. Lisäksi teeman aiheet käsittelivät perheellistymistä, alhaisen syntyvyyden syitä, perhepoliittisia keinoja nostaa syntyvyyttä tai vanhempien tukemista.

Kolmanneksi eniten artikkeleita liittyi työelämään ja lapsettomuuteen. Työelämään liittyvät tekstit käsittelivät useimmiten perheen ja työelämän yhdistämistä, perhevapaita, naisten kokemaa työelämäsyryntää, isien kannustamista perhe-elämään, työelämän joustoja ja työelämän epävarmuutta. Työelämäkeskustelussa tiivistyi monia syitä sille, miksi joku ei halunnut tai uskaltanut hankkia lapsia. Tässä teemassa myös painottui erityisesti naisten kokema raskaus- ja perhevapaasyryntä.

Lapsettomuuden teemaa käsittelevät artikkelit muodostivat tämän aineiston kannalta yhden yllättävimmistä ja mielenkiintoisimmista teemoista. Erityisen mielenkiintoiseksi teeman teki keskustelu ”todellisesta vanhemmuudesta”, joka liittyi geneettisen vanhemmuuden olemassaoloon sekä sosiaalisten vanhempien loukkaantumiseen ja pelkoon asemastaan. Lapsettomuus teeman teksteihin kuului myös keskeisesti keskustelu siitä, kenen on oikeus saada hedelmöityshoitoja. Lapsettomuudesta käytiin myös yleisellä tasolla keskustelua: keitä lapsettomat ovat, miltä se tuntuu ja miten lapsettomuutta voidaan ehkäistä.

Muita tutkimuksessa ilmenneitä teemoja olivat vanhemmuuden arki, lastenhankinta, sukupuolittunut vanhemmuus, alhainen syntyvyys, haastava vanhemmuus ja lapsiystävällisyys. Osassa teksteistä teemoittelu oli hankalaa, sillä niissä viitattiin useampaan teemaan samanaikaisesti. Erityisen haastavaa oli erottaa työelämään ja sukupuolittuneeseen vanhemmuuteen liittyvät teemat toisistaan: usein työelämästä kertovissa teemoissa haasteeksi nostettiin vanhemmuuden ja työelämän yhteensovittaminen ja vanhemmuudella näissä teksteissä tarkoitettiin äitiyttä. Alhainen syntyvyys oli toinen hankalasti teemoiteltava aihe: usein teksteissä yhteydessä lastenhankintaan, työelämään tai haastavaan vanhemmuuteen. Tämän takia teemoittelu muuttui useaan otteeseen tutkimuksen aikana.

Teemoittelun haasteet saattoivat myös johtua itse aiheesta: koska kenelläkään ei ollut ratkaisuja tai vastauksia alhaiseen syntyvyyteen, siihen kytkeytyvät teemat olivat myös epämääräisiä, osin rajattomia ja tarkastelun alaisia.

Mielenkiintoista oli, että useat diskurssit liittyivät läpileikkaavasti lähes kaikkiin aineiston teemoihin. Erityisesti individualistinen vanhemmuus ja sukupuolittunut (äiti)vanhemmuus näkyivät diskursseina kaikissa tai lähes kaikissa teemoissa. Sukupuolittuneen (äiti)vanhemmuuden diskurssi löytyi jokaisesta aineistossa käsitellystä teemasta. Tämä johtui pitkälti siitä, että vanhemmuus näyttäytyi aineistossa ensisijaisesti äitiytenä niissäkin teksteissä, joissa äitien roolia vanhempana kritisoitiin. Jopa uutisissa syntyvyydestä äitiys oli osa alhaisen syntyvyyden teemaa kokonaishedelmällisyys lukuna tai synnyttäjänä.

Myös harkitun vanhemmuuden diskurssi näkyi läpileikkaavana kaikissa, paitsi lapsiystävällisyyden, teemoissa. Harkittu vanhemmuus liittyi usein teksteihin, joissa pohdittiin elämän eri osa-alueiden vaikutuksia nuorten aikuisten haluun hankkia lapsia. Koska tämänkaltainen keskustelu liittyi useimpaan teemaan, myös harkitun vanhemmuuden diskurssi löytyi laajasti aineistosta.

Individualistisen vanhemmuuden diskurssi jäi uupumaan ainoastaan lapsiystävällisyyteen liittyvissä teemoissa: tämä oli mielenkiintoinen havainto. Onko niin, että perheet nähdään nimenomaan vanhempien perheinä? Vaikka lapsia ja lapsilähtöisyyttä korostetaan muutoin yhteiskunnassa, eikö se näy perheiden toiminnassa? Vai onko suomalaisessa kulttuurissa niin vahva lapsilähtöisyyden oletus, että lapsi nähdään automaattisesta perheensä keskipisteenä? Muutoin individualistisen vanhemmuuden diskurssi samoin kuin harkitun vanhemmuuden diskurssi näkyi kaikissa muissa tutkimuksen teemoissa. Tämä tukee viimeaikaisissa tutkimuksissa tehtyä havaintoa, jonka mukaan nykyvanhemmuus on hyvin kokonaisvaltaista ja sillä on samaan aikaan sekä yksilöllinen että yhteiskunnallinen ulottuvuus. Individualistisen vanhemmuuden diskurssi kuitenkin painotti vanhemmuutta yksilön valintana ja yhteiskunnallinen ulottuvuus näkyi usein kritiikkinä sosiaalisille normeille.

Enemmän hajontaa teemojen suhteen löytyi yhteiskunnallisesti tuettavan vanhemmuuden ja intensiivisen vanhemmuuden diskurssien esiintymisessä. Yhteiskunnallisesti tuettavan vanhemmuuden diskurssi näkyi erityisesti teemoissa perhepolitiikka, alhainen syntyvyys ja lastenhankinta. Nämä teemat osuivat enemmän vanhemmuuden yhteiskunnalliselle kuin yksilölliselle tasolle. Teemoissa käsiteltiin aiheita, jotka useimmiten liittyivät jollakin tapaa yhteiskunnallisiin toimiin ja tuen muotoihin tai alenevan syntyvyyden seurauksiin yhteiskunnassa.

Intensiivinen vanhemmuus puolestaan löytyi teemoista, joissa vanhemmuus oli jo toteutunut eikä vasta harkinnassa. Näin ollen se ei näkynyt teemoissa lastenhankinta, lapsettomuus tai alhainen

syntyvyys. Vaikka syntyvyys liittyi tavalla tai toisella kaikkiin aineiston teksteihin, se ei ollut pääasiassa niissä teksteissä, joissa näkyi intensiivisen vanhemmuuden diskurssi. Intensiivisen vanhemmuuden diskurssi keskittyi näennäisesti yksilölliselle tasolle, mutta teemojen taustalta löytyi myös häivytettyjä yhteiskunnallisia ilmiöitä. Intensiivinen vanhemmuus saattoi esimerkiksi näkyä haastavan vanhemmuuden teemassa, jossa intensiivinen vanhemmuus näkyi vahvana diskurssina, vaikka perhepoliittiset syyt saattoivat olla haastavana koetun ilmiön, kuten uupumisen, taustalla.

Vähiten teemoissa nousi esille rikastuttavan vanhemmuuden diskurssi, joka näkyi ylipäätään heikkona diskurssina tutkimuksen aineistossa. Rikastuttavan vanhemmuuden diskurssi löytyi vain neljästä teemasta, joita olivat vanhemmuuden arki, yksilöllinen vanhemmuus, sukupuolittunut vanhemmuus ja lasten hankinta. Diskurssi näkyi teksteissä, joissa puhuttiin lastensaamisen hyvistä puolista, vanhemman arjen parantumisesta lasten saamisen myötä sekä vanhemmuudesta yksilöllisenä valintana ja hartaana henkilökohtaisena toiveena. Myös osassa äitiyttä käsittelevissä teksteissä äidit kertoivat lastensa tekevän heidän elämästään onnellista.

Kaiken kaikkiaan vanhemmuuden diskurssit näkyivät laajasti eri teemoissa. Seuraavaksi siirrytään käsittelemään tutkimuksessa löytyneitä vanhemmuuden diskursseja.

6. TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tässä luvussa kuvataan tutkimuksen keskeisiä tuloksia. Aineistosta oli löydettävissä kuusi päädiskurssia, jotka olivat 1) harkitun vanhemmuuden, 2) individualistisen vanhemmuuden, 3) sukupuolittuneen (äiti)vanhemmuuden, 4) yhteiskunnallisesti tuettavan vanhemmuuden, 5) intensiivisen vanhemmuuden ja 6) rikastuttavan vanhemmuuden diskurssit. Jokaiseen päädiskurssiin liittyi myös aladiskursseja, joihin perehdytään tarkemmin tämän luvun alaluvuissa. Kaiken kaikkiaan aineiston keskustelu alhaisesta syntyvyydestä kytkeytyi lopulta kysymykseen: miksi joku hankkii lapsia ja miksi toinen taas ei? Näin ollen useat tekstit myös lähestyivät syntyvyyskeskustelua näistä näkökulmista: miksi haluan olla vanhempi tai miksi en halua olla vanhempi (useammalle lapselle).

Seuravaksi siirrytään kuvaamaan diskursseja ja niiden aladiskursseja tarkemmin sekä etsitään kysymyksiä siihen, mistä aiheista diskursseista puhutaan ja miten asioista puhutaan.

6.1. Harkittu vanhemmuus

Harkitun vanhemmuuden diskurssissa oli nähtävissä kaksi aladiskurssia, joista toinen nimettiin *Rationaalisen vanhemmuuden diskurssiksi* ja *Riskienhallintavanhemmuuden diskurssiksi*. Kummassakin diskurssissa vanhemmuus nähtiin vanhempien harkittuna päätöksenä joko lisääntyä tai lykätä lisääntymistä myöhemmäksi. Kummankin tekstien teemoissa toistuivat työelämä, parisuhde sekä vanhemmuuden arkeen liittyvät tekijät. Ero näiden kahden välillä liittyi teksteissä näkyviin tunne-eroihin: rationaalisen vanhemmuuden diskurssissa järki ohjasi tunnetta, kun taas riskienhallintavanhemmuudessa pelko oli toimintaa ohjaava tekijä.

6.1.1. *Rationaalinen vanhemmuus*

Rationaalisen vanhemmuuden diskurssissa painottuivat tietoinen valinta, harkinta ja vaihtoehtojen punninta ajan kanssa. Järkeen perustuvaa harkintaa kuvattiin teksteissä esimerkiksi seuraavilla sanoilla: harkittu, valinta, pohtia, punnita, viivyttaa, ratkaista. Vastaavasti teksteissä suhtauduttiin kielteisesti äkkipikaiseen tai tunteeseen perustuvaan toimintaan, kuten ryntäilyyn ja houkutukseen (hankkia lapsi). Vanhemmuuteen ei oltu syöksytty, vaan ajankohtaa oli harkittu tarkasti elämäntilanteeseen sopivaksi. Päätökseen hankkia lapsi vaikuttivat muun muassa taloudellisen tilanteen vakaus sekä parisuhteen toteaminen toimivaksi.

"Lasten saaminen perustuu pitkään harkittuun pitkään harkittuun tietoiseen valintaan. -- Moni miettii opiskelun, työelämän ja oman elämäntavan yhteensovittamista huolellisesti." (Pääkirjoitus: Riittävän hyvä arki on toimiva elämänohje)

"Kun aiemmin lapsia syntyi silloin, kun pari oli vasta tavannut ja aloittanut yhteisen elämän, nyt monet ovat eläneet yhdessä jonkin aikaa, ja lapsen hankintaa punnitaan tarkemmin. Etenkin esikoislapsia syntyy tätä nykyä enää vähän yllätyksenä." (Päivälehti: Lasten hankinta on yhä harkitumpi päätös, etenkin esikoislapsia syntyy enää vähän yllätyksenä)

"Moni myös punnitsee erilaisia käytännön asioita, kuten onko riittäviä tuloja, missä asutaan ja miltä tulevaisuus ylipäättään näyttää." (Päivän lehti: Lapsen hankinta on yhä harkitumpi päätös, etenkin esikoislapsia syntyy enää vähän yllätyksenä)

Teksteissä vanhemmuuteen suhtauduttiin vakavasti eikä lapsia enää kirjottajien mukaan saada yllätyksenä. Harkintaan vaikuttivat paitsi elämän nykytilanne, kuten työt, opiskelut ja asuminen, myös tulevaisuuden näkymät. Tulevaisuuden näkymiin koettiin vaikuttavaksi esimerkiksi yleinen taloudellinen suhdanne, poliittinen ilmapiiri sekä ympäristötila.

Perheellistyminen oli myös osalla tekstien puhujista ajatuksissa jo kumppania etsittäessä – ajatukset lapsista sekä kumppanin sopivuus vanhemmaksi nousivat esille jo varhaisessa vaiheessa suhdetta.

"Suhtautuminen lasten hankintaan yleisesti nousu keskusteluun jo ensitreffeillä. -- Pari ei kuitenkaan rynnännyt lastenhankintaan, vaan seurusteli ensin pari vuotta. -- Koskinen kertoo, että pariskunta punnitsi keskenään etu-käteen myös keskustelua siitä, miten lapsi muuttaisi heidän elämäänsä tai parisuhdettaan." (Päivälehti: Lasten hankinta on yhä harkitumpi päätös, etenkin esikoislapsia syntyy enää vähän yllätyksenä)

Haastattelussa pariskunta kuvaa kummankin selkeää toivetta tulla vanhemmiksi, minkä takia asiaa selviteltiin jo ensitreffeillä ennen kunnollista tutustumista tai seurustelusuhteen aloittamista. Lapsia haluamattomaan ei katsottu viisaaksi tuhlata aikaa. Vaikka pariskunnan molemmat osapuolet lähestyivät tavatessaan kolmeakymmentä, he kuitenkin asettivat vakaan parisuhteen lastenhankinnan edelle. Ensin piti testata suhteen toimivuutta ja harkita mahdollista yhteistä vanhemmuutta.

Toisessa tekstissä rationaalista vanhemmuutta kuvailtiin seuraavalla tavalla:

"Siksi (työelämän epävarmuudesta johtuen) niin Suomessa kuin muissakin teollisuusmaissa tuoreet vanhemmat ovat yhä useammin jo hieman varttuneempia ja paremmin koulutettuja, suhteellisen vakaassa työmarkkina-asemassa olevia ihmisiä. Heidän näköaloissaan on runsaasti toivoa ja luottamusta. Siksi he uskaltavat myös hankkia lapsia." (Kolumni: Yhteiskunnan pitäisi luoda tilaa lapselle – paraskaan politiikka ei yksinään riitä)

Tekstikatkelmassa vanhempia kuvaillaan hyvinkin keskiluokkaisesti. Hieman varttuneemmat vanhemmat ovat ehtineet kouluttautua ja saavuttaa vakaan aseman työmarkkinoilla, mikä enteilee myös taloudellisesti suojatumpaa elämää. Tämä puolestaan luo toivoa ja luottamusta elämään. Aikaa harkita lastensaantia on varmasti ollut.

Useissa teksteissä toistui ajatus ydinperheestä tavoiteltavana perhemallina. Ainoastaan yhdessä tekstissä ydinperhemallia oli päätetty tietoisesti rikkoa:

"Ekologisen kiirisin ja ilmastoahdistuksen sekä toisaalta lasten hankkimisen välinen yhteys oli läsnä jo 1980-1990-luvuilla, jolloin itse olimme lastenhankintaiässä. Yritimme ratkaista yksilöllisen, yhteisöllisen ja globaalin yhtälön itsellemme sopivalla ja eettisesti kestäväällä tavalla. Uusia lapsia ei mielestämme ollut välttämätöntä tai tarpeellista maailmaan tehdä, mutta emme myöskään halunneet elää vain itsellemme. -- Haimme sijaisvanhemmuutta, jonka avulla saimme lapset kasvatettavaksemme --." (Lukijan mielipide: Lasten hankintaa pohtivien nuorten aikuisten kannattaa harkita myös sijaisvanhemmuutta)

Nimimerkillä Onnelliset sijaisvanhemmat olivat harkinneet vanhemmuutta "eettisesti kestävästä näkökulmasta" ja löytäneet siihen mielestään myös vastauksen. Tämän tekstin diskurssi määräytyikin nimenomaan tietoisesta harkinnasta osaksi rationaalisen vanhemmuuden diskurssia.

6.1.2. Riskienhallintavanhemmuus

Riskienhallintavanhemmuuden diskurssi erosi rationaalisen vanhemmuuden diskurssista siten, että teksteissä käsiteltiin enemmän vanhemmuuteen liitettyjä uhkakuvia ja pelkoja. Rationaalisessa vanhemmuudessa osin jopa samoja aiheita käsiteltiin positiivisesta valmistautumisen ja ennakkoinnin näkökulmasta. Suurin osa teksteistä, joissa oli vahva riskien hallinnan diskurssi, käsitteli työelämää ja sen vaikutuksia sekä vanhempaan että hänen (tulevaan) perheeseensä. Riskeistä puhuivat sekä

nuoret, lastenhankintaa suunnittelevat aikuiset, jo perheellistyneet, yhteiskunnalliset toimijat että työnantajat. Teksteissä toistui erityisesti epävarmuus taloudellisesta toimeentulosta: tulevaisuuden näkymät olivat kytköksissä uraan ja taloudelliseen hyvinvointiin.

”Työelämän epävarmuus painaa perheen perustamista koskevissa pohdinnoissa. Jos oma työmarkkina-asema on tavalla tai toisella epävarma, lasta ei uskalleta hankkia – eikä lapsen hankintaa edes harkita. Luottamus tulevaisuuteen ei yksinkertaisesti riitä.” (Kolumni: Yhteiskunnan pitäisi luoda tilaa lapselle – paraskaan politiikka ei yksinään riitä)

Teksteissä osa lastenhankintaan ja vanhemmuuteen näyttäytyvistä riskeistä esitettiin myös irrationaalisina tai turhina. Esimerkiksi alla olevassa katkelmassa elämän suunnan epävarmuuden nähdään loppuvan lastensaamisen myötä. Lastensaaminen merkitsee rauhoittumista ja sitoutumista, jota elämä ilman lapsia ei välttämättä tarjoa.

”Monilla on nykyään pelko sitoutua perheeseen, mutta tutkimusten mukaan monen epävarmuus elämän suunnasta loppuu lasten saamisen myötä. He rauhoittuvat ja sitoutuvat.” (Päivän lehti: Monen aikuisen identiteetti on hukassa, ja se on todellinen kriisi, sanoo psykologi)

Samankaltaisten turhien pelkojen rauhoittelua näkyy seuraavissa tekstikatkelmissa. Ensimmäisessä tekstissä vanhemmuus nähdään riskinä, hyppynä tuntemattomaan, mutta pelkääjää kuitenkin halutaan tyynnyttellä. Myös toisessa tekstissä todetaan, että vanhemmuuteen liittyy tiettyjä riskejä, jotka liittyvät esimerkiksi työelämään, mutta lapsettomuuden nähdään ylittävän elämän muut vähäpätöisimmät riskit.

”...lasten saaminen on aina hyppy tuntemattomaan. Kukaan ei voi tietää etukäteen, millaiseksi elämä lapsen kanssa muotoutuu.” (Pääkirjoitus: Riittävän hyvä arki on toimiva elämänohje)

”Ei kaikki aina mene niin kuin suunnittelee ja haluaa. Ainoa asia, jota voi katua ja jota ei voi perua, on se, että jättää lapset hankkimatta. Töitä ja työtehtäviä tulee ja menee.” (Lukijan mielipide: Nykynaiset suunnittelevat liikaa – pitäisi luottaa siihen, että kyllä elämä kantaa)

Toisaalta vanhemmuuden epämiellyttävien piirteiden välttelyä ja pelkoa saatettiin pitää hedonistisena ja tätä kommentoitiin jopa katkeraan tai kateelliseen sävyyn.

”--monia nuoria aikuisia ahdistaa ajatus aikataulutetusta vanhemmuudesta, jossa omalle ajalle ei ole sijaa... -- Väestöliiton vuoden takainen perhebarometri nimesi kiireistä ja toisteista arkea elävät lapsiperheet prismaperheiksi. Nuoret aikuiset lykkäävät lasten hankintaa, kun matkustelu ja vapaus houkuttavat enemmän.”

(Päivänlehti: Kun nuoruuden päämäärät on saavutettu, iskee helposti tyhjyys: ”On naiivia kuvitella, että elämä tarjoaisi samoja mahdollisuuksia kuin parikymppisenä”, sanoo onnellisuusfilosofi)

Huolia vanhemmuuteen liittyvästä vastuusta saatettiin myös sivuuttaa tai mitätöidä. Alla olevassa katkelmassa huolet, jotka voisivat liittyä kirjoittajan mainitsemiin taloudellisiin syihin, ohitetaan kulttuurisena muutoksena nuorten aikuisten ajattelutavassa.

”Taustalla vaikuttavat muun muassa pitkät opiskeluaajat ja ajattelutapa, että kaiken pitäisi olla ikään kuin valmista ennen lapsen saantia. -- Kulttuurisen muutoksen lisäksi lapsenhankintaa jarruttavat taloudelliset syyt: työttömyys, alhainen tulotaso ja yleinen epävarmuus.”

Päivänlehti: Syntyvyys laski alemmas kuin koko mittaus-historian aikana – Väestöliitto: Tämän hetken sukupolvi havahtuu lasten-hankintaan liian myöhään)

Osassa teksteistä vanhemmuuteen liitetyt riskit kuitenkin todettiin ”todellisiksi riskeiksi”. Näin oli erityisesti taloudellisten riskien osalta. Ensimmäisessä katkelmassa, jossa on kyse ”todistetusti” pienituloisista ihmisistä, riski toimeentulosta todetaan jopa vakavaksi. Toisessa katkelmassa, jossa puhutaan nuorista aikuisista, käytetään jo liennyttävää kieltä: epävarmoiksi koetut työsuhteet vaikuttavat lastenhankkimishaluihin.

”Toinen ja vakavampi työelämän haaste on epävarmuus toimeentulosta. Tämä koskettaa enemmän pienituloisia ihmisiä, joille perheen perustaminen voi olla iso taloudellinen riski.”

(Pääkirjoitus: Työelämän epävarmuus näkyy syntyvyydessä)

”Usein epävarmoiksi koetaan määräaikaiset työsuhteet ja nollatuntisopimukset, joissa työntekijän työaika vaihtelee. Epävarmuus koskee monesti juuri nuorempia, parhaassa lapsentekoiässä olevia työntekijöitä.”

(HS-gallup: Työelämä on avain syntyvyyden nousuun – suomalaiset haluavat työhön lisää joustavuutta ja vähemmän epävarmuutta)

Mielenkiintoista oli, että parisuhteeseen liittyviä riskejä ei teksteissä näytetty tunnistettavan, vaikka suomalaisista avio- ja avoliitoista merkittävä osuus päättyy eroon. Yksinhuoltajien taloudellinen asema on monesti tunnustettu heikommaksi kuin kahden vanhemman perheen; onhan tällöin tulonlähteitäkin kahden sijaan yksi. Myös sinkkujen haluttomuus sitoutumiseen tulkittiin aineistossa nirsoiluna, vaikka tutkimuksista tiedetään, että ongelma on enemmänkin parien kohtaamattomuudessa.

Kumppanin löytämisen ja parisuhdetilanteen lisäksi riskiksi vanhemmuudelle koettiin myös yksilöllisten elämänvalintojen kaventuminen, kuten alemmassa katkelmassa todetaan.

”Toisaalta monia seurustelevia pareja tuntuu vaivaavan sitoutumisen pelko. Ei uskalleta sitoutua, jos kumppani ei olekaan se oikea. Ajatus siitä on haitallinen. Suomi täyttyy sinkuista, kun rimaa pidetään liian korkealla.” (Lukijan mielipide: Syntyvyys nousuun parisuhdetaitoja parantamalla)

”--lapsenhankintaan tai lykkäämiseen vaikuttaa tutkimusten mukaan yhä useammin myös parisuhdetilanne, sopivan kumppanin löytäminen ja ajatus siitä, että lapsi vaikuttaisi mahdollisuuksiin toteuttaa oman näköistä elämää.” (Päivän lehti: Lapsen hankinta on yhä harkitumpi päätös, etenkin esikoislapsia syntyä enää vähän yllätyksenä)

Lopuksi todettakoon, että sekä työelämän että muut vanhemmuuden riskit koettiin riskeinä erityisesti naisten kannalta. Aineiston sukupuoleen liittyvät riskit olivat kuitenkin niin vahvasti yhteydessä nimenomaan naisiin ja äiteihin, että ne muodostivat kokonaan oman diskurssinsa. Vanhemmuus näyttäytyi niin kokonaisvaltaisesti naiseuteen ja äitiyteen liittyvänä asiana, että työelämän riskejä juuri naisille ei tässä käsitellä enempää. Alla olevassa katkelmassa kuvataan kuitenkin, miten äidiksi tuleminen vaatii kirjoittajan mielestä edelleen hullunrohkeutta ja valtavaa riskiä naisen työuralle.

”Vaikka äidiksi tuleminen houkuttelisi koulutettuja naisia, vaatii hullunrohkeutta riskeerata toimeentulo ja tulevaisuus työelämässä. Hedelmällisessä iässä olevista naisista ei saa tulla työelämän kakkoskastia.” (Lukijan mielipide: Äidiksi tuleminen ilman vakituista työpaikkaa vaatii hullunrohkeutta)

Suoraan tai välillisesti vanhemmuuteen liittyvien riskien lisäksi teksteistä oli mainittu myös ilmastonmuutos sekä maailman politiikka. Riskienhallintavanhemmuuden diskurssissa nämä olivat

pienemmässä osassa kuin esimerkiksi vapaaehtoiseen lapsettomuuteen liittyvissä teksteissä, mutta mainittuna kuitenkin.

”Jotkut ovat ilmoittaneet syyksi ilmastoahdistuksen. Se, kuinka suuresti pelko epävarmasta maailman tulevaisuudesta vaikuttaa lapsentekohaaveisiin, on vielä selvittämättä. – ” (Päivän lehti: Lapsen hankinta on yhä harkitumpi päätös, etenkin esikoislapsia syntyy enää vähän yllätyksenä)

”--ettei huoli tulevaisuudesta ollut päällimmäisenä mielessä lasta pohtiessa. Sen sijaan nyt lapsen myötä he kumpikin kertovat olevansa aiempaa kiinnostuneempia myös maailman tilasta.” (Päivän lehti: Lapsen hankinta on yhä harkitumpi päätös, etenkin esikoislapsia syntyy enää vähän yllätyksenä)

Mielenkiintoista oli, että vapaaehtoisen lapsettomuuden valinneet mainitsivat sekä ilmastonmuutoksen että maailmantilanteen selvästi useammin syyksi olla hankkimatta lapsia. Onko vapaaehtoisesti lapsettomien joukossa siis niitä henkilöitä, jotka ovat arvioineet globaalit kysymykset niin ratkaisevan suuriksi riskeiksi, että ovat jättäneet lapset hankkimatta riskienhallinnan näkökulmasta?

6.2. Individualistinen vanhemmuus

Individualistinen vanhemmuuden diskurssi sisälsi ajatuksen vanhemmuuden henkilökohtaisuudesta. Vanhemmuus nähtiin ensisijaisesti oikeutena paitsi vanhemmuuteen myös yksilön oikeutena määritellä perhe sekä siihen kuuluvat henkilöt. Useissa kuvauksissa tunnustettiin yhteiskunnalliset normit ja odotukset, joita vanhemmuuteen liittyi. Näitä vanhempien, äitien ja isien, rooleja kritisoitiin ja jopa koko vanhemmuuteen suhtauduttiin kriittisesti. Kaikissa individualistisen vanhemmuuden diskursseissa yhteistä olikin yhteiskunnallisen kontrollin voimakas kyseenalaistaminen.

Individualistisessa vanhemmuudessa oli useita aladiskursseja, joista toiset olivat vahvempia kuin toiset. Vahvoina diskursseina oli nähtävissä vapaaehtoisen ei-vanhemmuuden ja monimuotoisen vanhemmuuden diskurssit. Ydinperhevanhemmuuden diskurssi oli osin päällekkäinen monimuotoisen vanhemmuuden diskurssin kanssa, mutta siinä kuitenkin painotettiin, tai kritisoitiin ydinperhevanhemmuutta. Geneettisen luovuttajavanhemmuuden, biososiaalisen vanhemmuuden ja todellisen sosiaalisen vanhemmuuden diskurssit liittyivät lapsettomuus keskusteluihin. Näissä

keskusteluissa käytiin kiivastakin väantöä vanhemmuuden määritelmästä sekä kasvatuksen ja geneettisen perimän välisestä suhteesta vanhemmuudessa.

6.2.1. Vapaaehtoinen ei-vanhemmuus

Vapaaehtoinen ei-vanhemmuuden diskurssi näkyi läpileikkaavana diskurssina suurimmassa osassa tekstejä, joissa käsiteltiin vapaaehtoista lapsettomuutta tai nuorten aikuisten haluttomuutta perustaa perhe. Diskurssi oli löydettävissä myös osasta tekstejä, joissa pohdittiin alhaisen syntyvyyden syitä, miksi vanhemmuus ei houkuta nuoria aikuisia tai minkälaisena vanhemmuus näyttäyty lisääntymisiässä olevien ihmisten silmissä.

Vapaaehtoinen ei-vanhemmuus näyttäyty monimuotoisena ilmiönä, johon liittyi erilaisia motiiveja, pelkoja ja toiveita. Vanhemmuus näyttäytyi teksteissä usein haastavana saavuttaa, rajoittavana sekä elämäntyyllille että harrastuksille, sitovana ja rankkana. Vapaaehtoinen ei-vanhemmuus sisälsi puolestaan henkilökohtaisia mahdollisuuksia, vapautta, mukavuuksia sekä mahdollisuuden toimia läheisenä aikuisena läheisten lapsille tarvitsematta itse kantaa vanhemmuuden vastuuta. Osa kirjoitti, ettei pidä lapsista. Toisaalta lapset saattoivat myös olla syy, miksi omaa lapsettomuutta kyseenalaistetaan.

”En ajattele, että pikkulapsiarki olisi niin raskasta, ettei sitä kestäisi. Sitovaa lapsen kanssa kyllä taatusti on. On helpompaa ja vapaampaa, kun ei tarvitse huolehtia muista.” (Päivän lehti: Yhä useampi suomalainen valitsee lapsettomuuden, mutta heidän liepeillään on tutkijoita huolettava joukko)

”--vapaaehtoisesti lapsettomat ovat harvoin ”lapsivihaajia”. Usein pikemminkin päinvastoin. Monella on kummilapsia tai sukulaislapsia, joiden elämässä he haluavat olla aktiivisesti läsnä.” (Päivän lehti: Yhä useampi suomalainen valitsee lapsettomuuden, mutta heidän liepeillään on tutkijoita huolettava joukko)

”Pelkään, mitä kompromisseja joutuisin lapsen saamisen takia tekemään, mutta samalla pelkään, mistä jäisin lapsettomana paitsi. Koen helpotusta, kun tapaan ystäväni vastasyntyneidensä kanssa: tiedän, ettei minun tarvitse itse kantaa samaa vastuuta.” (Mielipidekirjoitus: Olisin mieluummin isä kuin äiti)

Julkisessa keskustelussa toistetaan ajatusta vapaaehtoisesti lapsettomien hedonismista. Myös tämän tutkimuksen aineistossa nousi esiin vapaaehtoisesti lapsettomien mukavuudenhalu.

"Olen seurannut keskustelua parisuhteista ja syntyvyydestä. Moni nostaa yhdeksi syyksi lapsettomuuteen hedonismiin, oli se sitten yksilö- tai parisuhdekeskeistä." (Mielipidekirjoitus: Olen lapseton, koska en luota miehiin)

"Minussa yhdistyvät mukavuudenhalu ja seikkailun halu. Tykkään siitä, että voin päättää omista aikatauluista - eikä tarvitse aamulla raahata ketään päiväkotiin." (Päivän lehti: Yhä useampi suomalainen valitsee lapsettomuuden, mutta heidän liepeillään on tutkijoita huolettava joukko)

Vapaaehtoinen ei-vanhemmuus voidaan nähdä myös tietyllä tavalla "globaalina vanhemmuutena", jossa omien lapsien hankkiminen ei tule kysymykseen maapallon tilan ja esimerkiksi ilmastonmuutoksen takia. Tällöin lapsettomuus oli erityisesti nuorille aikuisille arvovalinta.

"Nykyinen poliittinen ilmapiiri ja ilmastonmuutos vaikuttavat lapsettomuuteeni." (Päivän lehti: Yhä useampi suomalainen valitsee lapsettomuuden, mutta heidän liepeillään on tutkijoita huolettava joukko)

"Osalle nuorista aikuisista lapsettomuus on arvovalinta. -- Jotkut ovat ilmoittaneet syyksi ilmastoahdistuksen. Se, kuinka suuresti pelko epävarmasta maailman tulevaisuudesta vaikuttaa lapsentekohaaveisiin, on vielä selvittämättä." (Päivän lehti: Lapsen hankinta on yhä harkitumpi päätös, etenkin esikoislapsia syntyy enää vähän yllätyksenä)

Teksteissä oli toisaalta myös kuvauksia elämäntilanteiden kautta vapaaehtoiseen ei-vanhemmuuteen pääytymisestä. Tällöin valinta lapsettomuudesta oli vapaaehtoinen, mutta ei henkilön toivoma elämänratkaisu. Taustalla oli usein kumppanin puute, jota erityisesti naiset toivat esiin. Mielipidekirjoituksista löytyi kuitenkin myös kaksi miesten kuvaamaa tilannetta, jossa lapsettomuus oli vapaaehtoista, muttei alun perin toivottua.

"Noin viisi vuotta sitten päätin, että en edes halua biologisia lapsia. Ei ole kumppania enkö halua ryhtyä isäksi vanhalla iällä." (Lukijan mielipide: Lapsettomuus sattuu myös mieheen: "Kun näen rakastuneita ihmisiä ja leikkiviä lapsia, kyyneleet nousevat silmiini")

"Minulla on myös paljon sinkkuystäviä, joilla ei ole lapsia. Suuri osa heistä olisi halunnut perheen, mutta koska miestä ei ole löytynyt, he ovat "valinneet" lapsettomuuden. Minä kuulun tähän ryhmään." (Lukijan mielipide: Moni sinkkunainen haluaisi lapsen, mutta ei ole löytänyt tähän tarkoitukseen sopivaa miestä)

Myös geeneihin liittyvät tekijät oli mainittu syyksi olla hankkimatta biologisia lapsia. Tässä yhteydessä ei tosin kerrottu, ovatko nämä henkilöt yrittäneet saada lasta jollakin toisella tavalla, kuten adoptiolla tai hedelmöityshoidoilla.

"Jollakin voi olla myös perinnöllisiä sairauksia, joita ei haluta välittää jälkikasvulle." (Päivän lehti: Yhä useampi suomalainen valitsee lapsettomuuden, mutta heidän liepeillään on tutkijoita huolettava joukko)

Aineistosta löytyi myös kuvauksia, jotka liittyivät vanhempien yksilöpsykologiaan tai henkilökohtaisiin mieltymyksiin. Näissä kuvauksissa painottui vapaaehtoisen ei-vanhemmuuden henkilökohtainen ulottuvuus, mikä ei näkynyt yhtä selkeänä missään muussa vanhemmuusdiskurssissa. Näistä kuvauksista puuttui selkeä sosiaalinen ja kulttuurinen aspekti.

"Syytä on yleensä monia ja ne ovat aika vaihtelevia ja henkilökohtaisia. Monet syyt ovat yksilöpsykologisia." (Päivän lehti: Yhä useampi suomalainen valitsee lapsettomuuden, mutta heidän liepeillään on tutkijoita huolettava joukko)

"Jotkut saattavat kokea äitiyden itselleen vieraaksi hyvin nuorena, jo alle kouluikäisenä. Ajatus vatsassa kasvavasta sikiöstä voi jopa etoa jotakuta." (Päivän lehti: Yhä useampi suomalainen valitsee lapsettomuuden, mutta heidän liepeillään on tutkijoita huolettava joukko)

Aineistosta löytyi myös yksi vapaaehtoisesti lapsettomia puolustava yksilöpsykologiaan liittyvä teksti. Siinä ei syyllistetty nykyisiä nuoria, kuten monissa teksteissä, vaan pyrittiin tarjoamaan jopa jonkinlaista lohtua ja oikeutusta valinnalle olla hankkimatta lapsia.

"Ehkä nykyinen nuorten aikuisten sukupolvi ei olekaan vaan mukavuudenhaluista, vaan heistä itsestään ei ole lapsena iloittu kylliksi, että he nyt pystyisivät näkemään vanhemmuuden iloisena asiana." (HS Perhe: Uupumisesta tuli suomalaisperheissä normi, eikä siinä ole mitään järkeä, sanoo

Toista ääripäätä edusti alla oleva katkelma, joka yksiselitteisesti toteaa, että kaikki eivät vain halua lapsia. Tähän ei liittynyt sen kummempaa itsetutkiskelua tai yksilöön liittyviä selityksiä.

”Hyvin moni vastaaja sanoi yksinkertaisesti, ettei ole koskaan halunnut lasta.” ((Päivän lehti: Yhä useampi suomalainen valitsee lapsettomuuden, mutta heidän liepeillään on tutkijoita huolettava joukko)

6.2.2. Monimuotoinen vanhemmuus

Tekstit, joissa monimuotoisen vanhemmuuden diskurssi ilmeni, käsittelivät erilaisia perhemuotoja. Osa teksteistä totesi, että perheet ovat erilaisia, kun taas osa kritisoi ydinperhettä ja mies-nais-parin ensisijaisuutta vanhempina. Monimuotoisen vanhemmuuden diskurssi määritti vanhemmuuden monimuotoiseksi silloin, kun kyse oli jostakin muusta kuin ydinperhevanhemmuudesta. Esimerkiksi uusperheiden, sateenkaariperheiden, maahanmuuttajaperheiden, apilaperheiden sekä yhden vanhemman perheiden vanhemmuus näyttäytyi monimuotoisena vanhemmuutena. Teksteissä monimuotoinen vanhemmuus nähtiin usein erityisen arvokkaana vanhemmuuden muotona.

”En ollut ajatellut aiemmin, että perheellistyisin perinteisessä mielessä, jatkumona pitkän seurustelun ja harkitun lapsenteon jälkeen. Minun ei ollut lopulta vaikea luopua perhettä koskevasta unelmasta, jota minulla ei koskaan ollutkaan. Minulla on unelmaperhe.”

Yläolevassa tekstikatkelmassa monimuotoinen vanhemmuus, kirjoittajan kohdalla sopimusvanhemmuus, näyttäytyi luonnollisena vanhemmuuden muotona. Vaikka Suomessa yleisenä perhenormina nähdään tietyt parisuhteen vaiheet ja harkinta ennen lapsen hankkimista, kirjoittaja ei ole koskaan kokenut niitä omakseen. Vanhemmuus oli kirjoittajan tapauksessa toimivaa, vaikka vanhemmat eivät asuneet saman katon alla. Unelmaperhe oli kirjoittajalle yhden aikuisen perhe.

Teksteissä monimuotoinen vanhemmuus tulkittiin myös tuiki tavalliseksi vanhemmuudeksi, kuten alla olevissa katkelmissa. Perheiden kirjoksi määritellään erilaisia perheitä, jotka kuitenkin kuuluvat kaikki yhtä lailla suomalaiseen yhteiskuntaan ja perhemalliin. Tavallisuuden painottaminen näkyi useamman tekstin toteavassa, jopa tiedottavassa, sävyssä, jonka mukaan kaikki perheet ovat erilaisia, mutta kuitenkin tavallisia, ja tekevät tavallisia lapsiperhejuttuja.

”Syntyvyyden laskuun ei ole ihmeratkaisuja ehkä senkään takia, että perheet ovat erilaisia. Synnytyssairaalassa näkyy koko kirjo: on uusperheitä, sateenkaariperheitä ja

maahanmuuttajataustaisia perheitä.” (Päivän lehti: Kun lapsi parkaisee elämänsä alkaneeksi, kukaan ei murehdi huoltosuhdetta tai syntyvyyden laskua, muistuttaa kättilö Marjo Lukkarinen)

”Hän uskoo, että perheiden monimuotoisuutta voi olla vaikea huomioida, jos siitä ei ole lähipiirissä kokemusta. -- Tiedän, että on yhä tosi ennakkoluuloisia ihmisiä, jotka vieroksuvat. Olisi kiva, että esimerkiksi tällaiset ihmiset tietäisivät, että olemme ihan tavallinen perhe, joka tekee tavallisia juttuja.” (Päivän lehti: Kun Riikka Lahti kertoo puolisostaan, moni kysyy, mitä mies tekee – se ärsyttää, sillä perheeseen kuuluvat pieni tytär ja vaimo)

Monimuotoisen vanhemmuuden diskurssi perusteltiin teksteissä usein vastinpariksi ydinperhevanhemmuudelle, jonka nähtiin pitkälti määrittävän yhteiskunnan arvoja, toimintatapoja sekä arvostuksia. Tämä koettiin epäoikeudenmukaisena ja perheitä eriarvoistavana. Suurin osa monimuotoisen vanhemmuuden kuvauksista oli kriittisiä: usein monimuotoisen vanhemmuuden olemassaolo todettiin, mutta oikeutusta tälle olemassaololle ei nähty tai siitä piti taistella. Erityisesti yhteiskunnan puolelta odotettiin parannuksia sekä perhepolitiikkaan että asenneilmastoon. Monimuotoisessa vanhemmuuteen näyttikin kuuluvan taistelu ja omien oikeuksien puolustaminen.

”Katveeseen jäivät paitsi perheet, joiden samaa sukupuolta olevat vanhemmat elävät avoliitossa, myös yhden vanhemman sekä apila- ja uusperheet.” (Päivän lehti: Kun Riikka Lahti kertoo puolisostaan, moni kysyy, mitä mies tekee)

”Ystävillä tai yhteiskunnalla ei ole oikeutta puuttua siihen, millaisessa tai minkäkokoisessa perheessä elämme. -- kun kyse on ihmisen henkilökohtaisimmista asioista, unelmista ja jopa identiteetistä, yhteiskunnallinen pelottelu ei auta.” (Kolumni: ”Mutta oletteko harkinneet lisää lapsia?”)

Toisaalta oli mielenkiintoista havaita, että Suomessakin pitkään toteutuneet vanhemmuuden muodot, kuten uusioperheen vanhemmuus tai yksinhuoltajuus, nähtiin osana monimuotoista vanhemmuutta. Näitä vanhemmuuden rooleja tuli edelleen puolustaa ja muistuttaa siitä, että myös tämänkaltaista tavallista vanhemmuutta on olemassa.

”Vanhemmuutta on sitä paitsi monenlaista, hän huomauttaa. Esimerkiksi puolison lapsen vanhempana oleminen on Lukkarisen mielestä usein väheksyty rooli. 'Isä- ja äitipuoli ovat jo nimikkeinä ihmeellisiä. Voiko oikeasti olla puolikasta vanhempaa?', hän kysyy.” (Päivän lehti: Kun

lapsi parkaisee elämänsä alkaneeksi, kukaan ei murehdi huoltosuhdetta tai syntyvyyden laskua, muistuttaa kättilö Marjo Lukkarinen)

”Yhden vanhemman perheet – eivätkä ainakaan hyvin pärjäävät yksinhuoltajat – esiinny julkisessa keskustelussa siinä suhteessa, paljonko heitä todellisuudessa on. Myös yksinhuoltajakäsite häiritsee Griñania, koska hän ei koe olevansa yksin. ’Lapseni elämässä on enemmän aikuisia kuin lapsuuteni ydinperheessä. En usko, että hänkään kokee, että olemme kahdestaan. Yleensä hän kysyy, että kuka meille tänään tulee, ja yleensä joku tulee.’” (Päivän lehti: Annu Griñan teki mies-ystävänsä kanssa sopimuksen lapsen hankkimisesta ja asuu nyt tyttärensä kanssa kaksin: ”Minulla on unelma-perhe”)

Monimuotoisen vanhemmuuden diskurssissa yhteiskunnallisesti asetetut määritelmät perheelle, mutta myös yhteiskunnan oikeus määritellä perhettä, kyseenalaistettiin. Vanhemmuuden ja perheen nähtiin näissä teksteissä kuuluvan henkilökohtaiselle ja yksityiselle elämän osa-alueella, johon yhteiskunnalla ei ollut asiaa. Perheiden moninaisuuteen viittaamalla saatettiin myös painottaa, että yhteiskunta on jo pudonnut kärryiltä vanhemmuuden ja perheiden kehityksestä.

”Kyse on oikeudesta perheeseen, että ihmisillä voidaan tosiasiallisesti viedä mahdollisuus siihen, että he voisivat saada lapsia. Taloudellisten resurssien puute ei voi olla syy, jolla rajataan toisten ihmisten perusoikeuksien toteutuminen.” (Päivän lehti: Kun mies lähti, sairaala lopetti Satu Kemppaisen hedelmöityshoidot)

”-- on ristiriitaista, että poliitikot ovat huolissaan huoltosuhteen vinoutumisesta ja kehottavat synnytystalkoisiin, vaikka lapsen hankintaa vaikeutetaan toisilta ihmisryhmiltä. ’Se, että yhteiskunta tukee vain heteroparien lapsettomuushoitoja, on johtajajäsenien tekemä arvovalinta, joka on verhottu käytännön kysymykseen lahjasoluhoidojen järjestämisestä. Tällä tavoin taas otetaan kantaa siihen, millaiset perheet ovat hyväksyttäviä’, hän uskoo.” (Päivän lehti: Kun mies lähti, sairaala lopetti Satu Kemppaisen hedelmöityshoidot)

Yllä olevissa tekstikatkelmissa suhtaudutaan kriittisesti yhteiskunnan ja poliitikkojen kykyyn edistää syntyvyyttä tai perheellistymistä. Ydinperheiden nähdään edelleen olevan yhteiskunnallisessa asenneilmastossa ainut arvostettu perhemalli. Tämän lisäksi ydinperhemallin asettaminen muiden perhemallien edelle yhteiskunnallisissa palveluissa, mutta myös arvostuksessa, nähtiin muunlaisten perheiden oikeuksien polkemisena. Esimerkiksi päätös kustantaa ainoastaan heteroparien

lahjasoluhoidot julkisista varoista nähtiin toisten parien tai itsellisten naisten perusoikeuksia rikkovana toimintana.

Monimuotoisen vanhemmuuden diskurssi näyttäytyi paitsi positiivisena, monimuotoisuutta kunnioittavana tapana puhua vanhemmista myös toiseutta toteuttavana diskurssina. Perheet, jotka eivät kuuluneet vanhempien parisuhdestatuksen, keskiluokkaisuuden, määrältään kaksilapsisen ja kulttuuritaustaltaan perisuomalaisen perheen muottiin, voitiin nähdä erilaisina.

”Perhe on sosiaalinen turvaverkko, joka auttaa kaikissa käännteissä ja on aina läsnä’. Hänen mukaansa somalitaustaisissa perheissä lasten saaminen on tärkeää myös perheyhteyden jatkumisen kannalta. Lasten odotetaan huolehtivan vanhemmistaan näiden ikääntyessä myös Suomessa.”(Päivän lehti: Syntyvyys vähenisi jyrkemmin ilman maahanmuuttajia)

Esimerkiksi tämä näkyi maahanmuuttajaperheitä koskevissa teksteissä, joita oli vain muutamia, perheen vertailuna suomalaiseen ydinperheeseen. Näin ollen tehtiin selväksi, että kulttuurinen tausta erotti perheen ”tavallisista perheistä”.

6.2.3. Ydinperhevanhemmuus

Ydinperhevanhemmuus näyttäytyi teksteissä perinteisenä, kulttuuriin juurtuneena vanhemmuuden muotona, jota yhteiskunta piti parempana kuin muita vanhemmuuden muotoja. Mielenkiintoista oli, että yhdessäkään aineiston tekstissä ei suoraan puhuttu ydinperhevanhemmuuden puolesta, vaan sen roolia yhteiskunnan mielestä ainoana oikeana vanhemmuuden muotona kritisoitiin. Kenen suulla yhteiskunnan nähtiin kannattavan ydinperhemallia, ei teksteistä selvinnyt. Ainoastaan yhdessä tekstissä (ks. edellinen luku) todettiin johtajaylilääkäreiden kannattavan ydinperhemallia.

Joka tapauksessa ydinperhevanhemmuus todettiin yhteiskunnan näkökulmasta oikeaksi, toivotuksi vanhemmuuden muodoksi. Sen määritelmä ja arvolataus ei kuitenkaan jäänyt vain vanhempien seksuaalisen suuntautumisen tasolle, vaan se sisälsi useita, hyvinkin tiukkoja kriteereitä oikeanlaiselle vanhemmuudelle. Parisuhteen tasolla ydinperheen vanhemmuuden nähtiin kuitenkin kuuluvan miehelle ja naiselle, isälle ja äidille.

"Perinteisen ydinperheen malli jättää ulkopuolelleen laajan kirjon todellisia perheitä, joissa voi olla yksi, kaksi tai useampia vanhempia." (Kun Riikka Lahti kertoo puolisostaan, moni kysyy, mitä mies tekee – se ärsyttää, sillä perheeseen kuuluvat pieni tytär ja vaimo)

"Ainoastaan parisuhteessa olevat mies ja nainen katsotaan kelvollisiksi lastenhankkijoiksi, vaikka lapsista on Suomessa huutava pula. On aika lopettaa ihmisten eriarvoistaminen ja hyväksyä se, että perheitä on monenlaisia." (Lukijan mielipide: Mies muutti mielensä eikä ollut valmis isäksi)

"-- on vaikeaa tunnistaa itseään perheistä käytävästä keskustelusta, joka tuntuu normittavalta: siinä perheeseen kuuluvat aina isä, äiti ja lapset." (Päivän lehti: Annu Griñan teki mies-ystävänsä kanssa sopimuksen lapsen hankkimisesta ja asuu nyt tyttärensä kanssa kaksin: "Minulla on unelma-perhe")

Myös vanhempien iällä tuntui olevan väliä. Liian nuoret, mutta myös liian vanhat, vanhemmat ja erityisesti äidit nähtiin ongelmallisina ja ydinperhevanhemmuuden vastaisina. Vanhemmuuden ikäikkuna olikin kapea ja jossain määrin ristiriitainen erityisesti äitien kohdalla.

"Aika vahvassa istuu oletus, että nuori vanhemmuus ei ole koskaan toivottua." (Päivän lehti: Ihmeen nuori äiti)

"Toisaalta nykyisin myös julkisessa keskustelussa usein varoitellaan naisia, ettei kannata jäädä turhaan odottelemaan, koska biologinen kello on armoton. Ikä on äidille tosi ristiriitainen vaatimus." (Päivän lehti: Ihmeen nuori äiti)

Ydinperhevanhemmuus liitettiin myös tiukkoihin kriteereihin lapsimäärästä. Lapsia ei ydinperheessä saanut olla kuin korkeintaan kaksi, mutta enemmän kuin yksi. Lapsen sukupuoli näyttäytyi myös merkityksellisenä. Erityisesti pelkkien poikien vanhemmuuteen liitettiin riskejä ja tiukkoja sukupuoleen sidottuja odotuksia lapsen persoonallisuudesta, mielenkiinnon kohteista ja luonteen laadusta.

"Kolmannen raskautensa kohdalla Mikkonen huomasi, että ihmisten reaktiot eivät enää olleet yksiselitteisen ihastuneita. Ydinperheideaalin kapeus paljastui viimeistään silloin, kun hän kertoi ystävälleen, että perheeseen olisi saapumassa kolmas poikalapsi. Ystävä nimittäin vastasi: 'Voi ei'." (HS Perhe: Voi ei, sanottiin Jonna Mikkoselle, kun hän kertoi saavansa kolmannen pojan)

”Enemmistölle taitaa yhä olla ihme, että joku uskaltaa hankkia kolme lasta. Tavallisena pidetään kahta.” (Päivän lehti: Syntyvyyden lasku kauhistuttaa Suomessa, mutta Virossa suunta on toinen)

Yhdessä tekstissä todettiin, että nykyään tyttöjen vanhemmuus näyttää tavoiteltavana, kun taas poikien vanhemmuus koetaan haastavaksi. Jo yhden pojan kasvattaminen nähtiin hämmentävänä, kolmen jo suorastaan mahdottomuutena.

”Nykyään on sallitumpaa sanoa haluavansa tyttöä. Silloin toimii näitä vanhoja asenteita vastaan. Tytöt ovat ikään kuin trendikkäitä.” (HS Perhe: Voi ei, sanottiin Jonna Mikkoselle, kun hän kertoi saavansa kolmannen pojan)

”Tasa-arvo on hyvä juttu, mutta kun tämä kritiikki on juuri nyt kohdistunut niin vahvasti miehuuteen, se aiheuttaa poikien äideille epävarmuutta. Varmaan meitä kaikkia nyt jännittää, millä tavalla osaamme kasvattaa oikeanlaisia miehiä.” (HS Perhe: Voi ei, sanottiin Jonna Mikkoselle, kun hän kertoi saavansa kolmannen pojan)

Ydinperhevanhemmuus näyttöytyi toisaalta luonnostaan kompetenssina vanhemmuutena suhteessa lapsen kasvatukseen. Yhteiskunnan näkökulmasta ydinperhevanhemmuuteen ei liitetty samankaltaisia riskejä kuin esimerkiksi yksinhuoltajuuteen. Alla olevassa katkelmassa itsellinen äiti koki lahjasoluhoidoihin liittyneet psykologin haastattelut nöyryyttävinä. Taloudellisen ja fyysisen panostuksen lisäksi asiantuntija arvio vanhemmaksi haluavan sosiaalisia ja psyykkisiä resursseja. Samaa arviota ei oltu suoritettu silloin, kun hedelmöityshoidoissa oli ollut mukana mies, mikä korosti ydinperhevanhemmuuden arvoa suhteessa muihin vanhemmuuden muotoihin.

”Kukaan ei ollut kyseenalaistanut kykyäni olla vanhempi, kun olin parisuhteessa. Nyt hoitoihin piti käytännössä saada psykologilta lupa.” (Lukijan mielipide: Mies muutti mielensä eikä ollut valmis isäksi)

Kaiken kaikkiaan ydinperhevanhemmuus näyttöytyi jokseenkin utopistisena ihannekuvana koko väestön tasolla.

Seuraavissa kahdessa alaluvussa käsitellään vanhemmuuden diskursseja, jotka nousivat esiin erityisesti lapsettomuutta ja lapsettomuushoitoja käsitelleissä teksteissä sekä näiden vastineissa. Geneettisen luovuttajavanhemmuuden diskurssi ei löytynyt kuin edellä mainittuja teemoja

käsitellyissä teksteissä. Todellisen sosiaalisen vanhemmuuden diskurssi muistutti puolestaan monella tapaa ydinperhevanhemmuuden diskurssia. Näiden kahden diskurssin välillä oli kuitenkin ero siinä, miten lapsi oli saanut alkunsa (luovutetusta sukusolusta) ja siinä, että teksteissä pyrittiin perustelemaan sosiaalista vanhemmuutta todellisena lapsen vanhemmuutena.

6.2.4. Geneettinen luovuttajavanhemmuus

Geneettinen luovuttajavanhemmuus näkyi kahdenlaisissa teksteissä. Ensinnäkin se näkyi positiivisena, lapsen elämää rikastuttavana ilmiönä. Geneettisen perimän merkitys ja lapsen oikeus saada valita, halusiko hän tuntea geneettisen vanhempansa nähtiin tärkeänä. Biologinen yhteys sukusolujen luovuttajan ja syntyneen lapsen välillä nähtiin erityiseksi ja lapsen sekä luovuttajan elämän kannalta merkittäväksi asiaksi. Luovuttajan asema geneettisenä vanhempana tunnustettiin ja suhde lapsen ja luovuttajan välillä haluttiin mahdollistaa. Osassa teksteistä jopa geneettisen suvun merkitystä luovutetuista sukusoluista syntyneen lapsen kannalta korostettiin.

” -- geneettinen alkuperä ei tarkoita vanhemmuutta. Väite on absurdi: siinä yritetään kumota luonnonlaki yhdellä lauseella. Hedelmöityshoidon perusteella saatu vanhemmuus ei voi kumota aitoa geneettistä vanhemmuutta. Jokainen lapsi kantaa aitojen vanhempiensa geenejä – niitä, joiden avulla kyetään selvittämään hänen vanhempansa, isovanhempansa ja sukunsa.” (Mielipide: Geneettistä vanhemmuutta ei voi poistaa)

”Suomen Unicefry:n vuonna 2011 julkaisema Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirjassa todetaan: 'Kun ajatellaan lapsen oikeutta tuntea vanhempansa, on kohtuullista olettaa, että 'vanhemmilla' tarkoitetaan geneettisiä vanhempia. -- Suomen hedelmöityshoito-laki on ristiriidassa kyseisen lapsen oikeuden kanssa, koska Suomessa hedelmöityshoidolla syntyneellä on lain mukaan vasta 18 vuotta täytettyään oikeus saada tietää sukusolun tai alkion luovuttajan henkilöllisyys – eli vasta silloin, kun hän ei enää ole lapsi.” (Mielipide: Geneettistä vanhemmuutta ei voi poistaa)

” 'Kyse on ihmisen vaistoista. Tiedän lukemistani kirjoista, että adoptiolapsetkin ovat kiinnostuneita biologisista juuristaan.' Vaisto tuntuu toimivan toisinkin päin: Reijoa kiinnostaa, mitä kuuluu hänen luovutetuista siittiöistään alkunsa saaneille lapsille.” (Päivän lehti: 1980-luvun alussa Reijo luovutti anonyymisti spermaa – kesällä 2018 hänen sähkö-postiinsa kilahti viesti, joka muutti elämän)

Aineistosta löytyi myös kuvaus kysymyksistä, joita lahjasoluluovuttajaksi haluavalta oli kysytty. Jo lahjoittamista pohdittaessa luovuttajia iskostetaan ajatusta siitä, että lahjasolujen luovuttaminen tarkoittaa geneettistä vanhemmuutta. Tähän viitataan tekstissä suoraan sanalla ”lapsesi”.

”Oletko miettinyt, miten läheisesi suhtautuvat tähän? Miten suhtaudut siihen, jos lapsesi ottaa sinuun yhteyttä yli 18 vuoden päästä? Mitä ajattelet, jos itse joskus tulevaisuudessa kärsit lapsettomuudesta?”

Aineistosta löytyi vain yksi teksti, joka kuvasi sukusolujen luovuttajan ja luovutetuista soluista syntyneen lapsen suhdetta. Artikkelissa kerrottiin, kuinka jo aikuiseksi kasvanut mies, Jarkko, sai tietää lahjasukusolutaustastaan ja ryhtyi etsimään biologista isäänsä. Jutussa Jarkko kertoi, miten tieto lahjasukusolutaustasta oli häneen vaikuttanut ja miten etsintäprosessi biologisen isän löytämiseksi oli edennyt.

” ’Sain jokunen vuosi sitten tietää, että isänä pitämäni henkilö ei olekaan biologinen isäni vaan olen saanut alkuni luovutetuista sukusoluista.’ -- Jarkko alkoi heti etsiä biologista isäänsä, mahdollista sukusolujen luovuttajaa.” (Päivän lehti: 1980-luvun alussa Reijo luovutti anonyymisti spermaa – kesällä 2018 hänen sähkö-postiinsa kilahti viesti, joka muutti elämän)

”Jarkko oli onnekas, sillä biologisen isän läheinen sukulainen oli sattunut tekemään dna-testin ja panemaan tulokset samaan tietokantaan kuin Jarkko. ’Silloin oli voittaja-fiilis. Tiesin, että nyt löytyy isäkin’.” (Päivän lehti: 1980-luvun alussa Reijo luovutti anonyymisti spermaa – kesällä 2018 hänen sähkö-postiinsa kilahti viesti, joka muutti elämän)

”Olisin luonnollisesti erittäin kiinnostunut tapaamaan sinua ja biologisia sisaruksiani, mutta ymmärrän että tällainen yhteydenotto on sinullekin varmasti erikoinen ja hämmentävä tilanne. Mikäli et halua olla missään tekemisissä on sekin ymmärrettävää ja lupaan kunnioittaa sellaista päätöstä.” (Päivän lehti: 1980-luvun alussa Reijo luovutti anonyymisti spermaa – kesällä 2018 hänen sähkö-postiinsa kilahti viesti, joka muutti elämän)

Artikkelissa kuvattiin myös Jarkon biologisen isän, Reijon, tunteita ja ajatuksia, kun hän sai tietää geneettisestä lapsestaan. Geneettisen taustan merkitys oli sekä pojalle että isälle mullistava kokemus, joka sai tunteet pintaan. Huomion arvoista on, että kumpikin näki sukulaisuuden ja erityisesti

biologisen sisaruspuolet merkittävänä asiana. Sekä Jarkko että Reijo toivoivat, että Jarkko ja biologiset sisarukset voisivat tavata.

”Uudelle biologiselle pojalle on tietysti paljon kertomista ja kysymistä. – Hei voisitko sanoa ihan jotain vaan. Mä katson sähköpostia yhtämittaa. ’Olen yli 30 vuotta tiennyt, että minulla voi olla biologisia lapsia, joita en tunne, mutta kyllä sinun viestisi oli silti valtava asia.’” (Päivän lehti: 1980-luvun alussa Reijo luovutti anonyymisti spermaa – kesällä 2018 hänen sähkö-postiinsa kilahti viesti, joka muutti elämän)

”Reijo uskoo olevansa Suomessa ensimmäinen spermanluovuttaja, jonka lapsi on löytänyt dna-testien avulla. ’Poikani tämän keksi. Fiksut geenit’, Reijo sanoo ja nauraa.” (Päivän lehti: 1980-luvun alussa Reijo luovutti anonyymisti spermaa – kesällä 2018 hänen sähkö-postiinsa kilahti viesti, joka muutti elämän)

Reijo ei ollut kertonut spermanluovutuksesta nykyiselle puolisolleen – tekstissä hän kuvasi laajemmin, ettei oikein tiennyt miksi oli toiminut näin. Tämän voisi tulkita siten, että sukusolut koetaan hyvin intiiminä asiana. Lahjasukusoluista alkunsa saaneen ”uuden pojan löytymisen” Reijo uskoi kuitenkin olevan enemmän positiivinen kuin negatiivinen asia sekä puolisolle että Reijon biososiaalisille lapsille.

”Reijo uskoo, että hänen vaimolleen spermanluovutus ja uuden pojan löytäminen eivät ole alkuunkaan ongelmia mutta salailusta tulee kysyttävää. Hänen kasvattamilleen biososiaalisille lapsille – niin Reijo on alkanut heitä nyt mielessään nimittää – biologisen velipuolen löytäminen lienee kiinnostavaa.” (Päivän lehti: 1980-luvun alussa Reijo luovutti anonyymisti spermaa – kesällä 2018 hänen sähkö-postiinsa kilahti viesti, joka muutti elämän)

Selväksi tuli, että kyseessä oli tekstin puhujien mielestä nimenomaan geneettinen vanhemmuus – ei sukusolujen luovuttaminen. Geneettinen, mutta myös emotionaalinen, side vaikutti olevan vahva, vaikka geneettinen isä ja poika eivät olleet edes vielä tavanneet. Niin perusteellisesti biologisen pojan löytäminen oli vaikuttanut Reijon elämään, että hän oli jopa määritellyt lapsensa uudelleen biososiaalisiksi lapsiksi. Tämän tekstin sisältämät merkitykset ja vanhemmuuden määritelmät saattavat enteillä paljon laajempaa keskustelua geneettisten vanhempien roolista kuin lahjasoluhoidojen järjestäjät ovat aiemmin ajatelleet.

6.2.5. **Todellinen sosiaalinen vanhemmuus**

Vaikka tieto geneettisestä siteestä oli edellisessä alaluvussa esitellyille Jarkolle ja Reijolle merkittävä asia, he kuitenkin painottivat sosiaalisten vanhempien merkitystä lahjasoluilla syntyneille. Geneettinen side ei voinut korvata sosiaalista vanhemmuutta, joka kestää koko lapsen elämän ajan aina aikuisuuteen saakka. Myös suhde geneettiseen lapseen verrattuna biososiaalisiin lapsiin, oli esimerkiksi Reijon mielestä valtava. Hän ei myöskään halunnut korvata tai kuvitellut kykenevänsä korvaamaan Jarkon sosiaalista isää. Myös Jarkko piti sosiaalista isäänsä ensisijaisena – ja ainoana – todellisena isänään.

”Jarkko kutsuu Reijoa biologiseksi isäkseen, mutta ero hänet kasvattaneeseen isään on iso. ’En aio mitenkään korvata kirjoissa olevaa isääni Reijolla. Kyllä isä tulee aina olemaan isä. Häntä kutsun isäksi.’” (Päivän lehti: 1980-luvun alussa Reijo luovutti anonyymisti spermaa – kesällä 2018 hänen sähkö-postiinsa kilahti viesti, joka muutti elämän)

”Innostuksestaan huolimatta Reijo huomaa tunteissaan Jarkkoon ison eron verrattuna ”biososiaalisiin lapsiinsa”. ’En koe hänestä minkäänlaista vastuuta. Olen kiinnostunut, mutta en samalla tavalla kuin biososiaalisista lapsistani. Biososiaalisten lasten kuulumisista haluaa olla koko ajan tietoinen’, Reijo sanoo.” (Päivän lehti: 1980-luvun alussa Reijo luovutti anonyymisti spermaa – kesällä 2018 hänen sähkö-postiinsa kilahti viesti, joka muutti elämän)

Vaikka Reijo ja Jarkko tekivät selvän eron geneettisen ja sosiaalisen vanhemmuuden välille, artikkeli avasi tulenkatkuisen keskustelun siitä, kuka on (lahjasolu)lapsen todellinen vanhempi. Erityisesti lapsettomia tukeva kansalaisjärjestö ja lapsettomuushoitoja antaneet terveydenhuollon ammattilaiset reagoivat voimakkaasti Jarkon ja Reijon tarinaan.

” -- toisensa dna-testin avulla löytäneistä Jarkosta ja ’spermanluovuttajaisä’ Reijosta viitattiin vanhemmuuteen tavalla, joka kuulostaa vieraalta ja loukkaavalta niiden perheiden näkökulmasta, joihin on syntynyt lapsia lahjoitettujen sukusolujen avulla.” (Lukijan mielipide: Geneettinen yhteys ei määrittele perhettä)

”Vanhemmuus on niin paljon enemmän kuin geneettinen alkuperä. Luovuttaja ei ole äiti eikä isä, hän vain antaa arvokkaan lahjan toiselle henkilölle, josta tulee vanhempi.” (Mielipide: Geneettinen alkuperä ei tarkoita vanhemmuutta)

Todellisen sosiaalisen vanhemmuuden diskurssissa näkyi voimakas painotus vanhemmuuden sosiaaliseen luonteeseen. Geneettistä vanhemmuutta ei tunnustettu edes vanhemmuudeksi, vaan se nähtiin ainoastaan sukusolun luovutuksena – siis lähinnä kliinisenä toimenpiteenä.

”Vanhemmuus ei edellytä geneettistä sidettä.” (Lukijan mielipide: Geneettinen yhteys ei määrittele perhettä)

”Geneettinen yhteys ei kuitenkaan määrittele sitä, keitä lapsi kokee perheeseensä kuuluvan. -- Puhuttaessa heistä (lahjasoluilla syntyneistä lapsista), heidän perheistään ja vanhemmistaan tulisi käyttää asiallista, tietoon nojaavaa puhetapaa. Ja ennen kaikkea antaa perheiden itsensä määritellä käsitteitä, joilla heistä puhutaan.” (Lukijan mielipide: Geneettinen yhteys ei määrittele perhettä)

Huomio näissä vastineissa kiinnittyy erityisesti siihen, että kirjoittajat pyrkivät mitätöimään lahjasoluilla syntyneen henkilön kokemuksia vanhemmuudesta ja perheestä vetoamalla nimenomaan siihen, että lahjasukusoluilla syntyneillä lapsilla ja heidän perheillään tulee olla oikeus määritellä itse käsitteet, joilla heistä puhutaan. Oliko kyse kuitenkin sukusolun luovuttajan, geneettisen vanhemman, ”vääristä” mielipiteistä ja puhetavasta?

”Näille pareille luovutettujen sukusolujen käyttö hedelmöityshoidoissa oli ainutlaatuinen mahdollisuus saada oma lapsi. Heillä oli syvä toive päästä vanhemmiksi. Heistä tuli hoidon seurauksena äiti ja isä.” (Mielipide: Geneettinen alkuperä ei tarkoita vanhemmuutta)

Reaktio geneettisen vanhemmuuden diskurssiin oli voimakas, kuten edellisen alaluvun kuvauksesta Reijosta ”spermanluovuttajaisänä” voidaan todeta. Tekstin kirjoittajina oli merkittävän kansalaisjärjestön toiminnanjohtaja sekä asiantuntija, jolloin olisi voinut odottaa, että järjestö ei sivuuttaisi kahden kokemusasiantuntijan ulostuloja. Toisaalta voidaan ajatella, että yksittäiseen kirjoitukseen ei olisi välttämättä tarvinnut edes reagoida. Ehkä reaktio kertoikin siitä, ettei geneettinen vanhemmuus ole ollenkaan yksiselitteinen asia edes järjestölle itselleen. Vai aiheuttaako vanhemmuuden laajentuminen ristiriidan nimenomaan ”perinteisen perheen”, järjestön edustamien, suurelta osin keskiluokkaisten, lahjasukusoluilla syntyneiden, heteroydinperheiden keskuudessa?

”Näille pareille luovutettujen sukusolujen käyttö hedelmöityshoidoissa oli ainutlaatuinen mahdollisuus saada oma lapsi. Heillä oli syvä toive päästä vanhemmiksi. Heistä tuli hoidon seurauksena äiti ja isä.” (Mielipide: Geneettinen alkuperä ei tarkoita vanhemmuutta)

Edellisessä katkelmassa kuvataan nimenomaan kahden eri sukupuolta olevan vanhemman perhettä, jossa lähtökohtaisesti nähdään isä ja äiti. Kuitenkin lahjasukusoluilla lapsen saaneita perheitä on myös erilaisia: yhden tai kahden äidin perheitä. Koettaisiinko näissä ei-heteronormatiivisissa tai ydinperheen sosiaalista normia rikkovissa perheissä geneettinen vanhempi uhkana perheelle?

Eräs kirjoittaja myös muistutti, että vain hyvin pienelle osalle lahjasukusoluista alkunsa saaneita lapsia kerrotaan heidän alkuperästään. Jostain syystä sosiaaliset vanhemmat välttelevät totuuden kertomista hedelmöityshoidoista. Teksteistä ei kuitenkaan löytynyt suoranaista syytä tälle.

” -- ainoastaan 17 prosenttia (kyselyyn vastanneista vanhemmista) oli kertonut lapselle, miten tämä on saanut alkunsa. -- vain pienelle osalle lapsista tullaan kertomaan hoidosta.” (Mielipide: Geneettinen alkuperä ei tarkoita vanhemmuutta)

Keskustelu luovutetuilla sukusoluilla alkunsa saaneiden lasten vanhemmuudesta muistutti osittain keskustelua adoptiolasten oikeudesta tunkea juurensa. On mielenkiintoista nähdä, miten yleistyneet lahjasoluhoidot tulevat muuttamaan käsitystä perheestä ja vanhemmuudesta tulevaisuudessa sekä miten lapsen oikeutta tunkea geneettinen taustansa tullaan soveltamaan.

6.3. Sukupuolittunut (äiti)vanhemmuus

Sukupuolittuneen vanhemmuuden diskurssissa löytyi kolme aladiskurssia: äitivanhemmuuden diskurssi, pakoilevien isien diskurssi sekä rohkaistavien isien diskurssi. Usein pakoilevien isien diskurssi esiintyi teksteissä rinnakkain äitivanhemmuuden diskurssin kanssa. Rohkaistavien isien diskurssi esiintyi vain muutamassa tekstissä ja liittyi usein keskusteluun perhevapaista. Äitivanhemmuuden diskurssi oli kokonaisvaltaisempi kuin kumpikaan isyysdiskursseista. Ylipäätään sukupuolittuneen vanhemmuuden diskurssi oli tutkimuksen vahvimpia ja selkeimmin havaittavia diskursseja.

6.3.1.

Äitivanhemmuus

Äitivanhemmuuden diskurssi kuvasi vanhemmuutta ensisijaisesti äitien tehtävänä ja usein näkökulma oli kriittinen. Toisissa teksteissä äitivanhemmuuden diskurssia tuotettiin tahattomasti häivyttämällä isää taustalle vanhemmuuteen liittyvissä ilmiöissä. Suuri osa äitivanhemmuuden diskurssin sisältäneistä teksteissä koski jollakin tavalla työura- ja vanhempainvapaakeskustelua. Nämä teemat olivat voimakkaasti esillä eduskuntavaalien alla ja muodostuivatkin lapsiperheiden kannalta merkittävimmiksi vaaliteemoiksi. Näistä työuraa ja perhevapaiden jakamista koskevista teksteistä puhuttiin vanhemmuuden tasa-arvosta, mutta samalla tekstit käsittelivät äitiyteen liitettyjä arvoja, käsityksiä ja sosiaalisia normeja.

"Hoitovastuu lapsista jää edelleen pääasiassa naisille, mikä heikentää naisten asemaa työmarkkinoilla, hidastaa palkkakehitystä ja johtaa pieniin eläkkeisiin." (Pääkirjoitus: Työelämän epävarmuus näkyy syntyvydessä

"Määräaikaiset työsuhteet ja nollatuntisopimukset ovat lisääntyneet ja kohdistuvat usein juuri synnytysikäisiin naisiin. -- Tasa-arvoaltuutetun mukaan raskaus- ja perhevapaasyrjintä työelämässä on edelleen valitettavan yleistä. Se ilmenee muun muassa määräaikaisten työsuhteiden keston rajoittamisena perhevapaiden vuoksi, hankaluuksina paluussa perhevapailta töihin tai asiattomina kysymyksinä työhaastattelussa. -- Hoitovastuu jää edelleen pääasiassa naisille, mikä heikentää naisten asemaa työmarkkinoilla, hidastaa palkkakehitystä ja johtaa pieniin eläkkeisiin."

"Vanhemmuuden ja työelämän yhteensovittamisen haaste kohdistuu huomattavan pääsääntöisesti vielä naisiin. Olennaista olisi tehdä perhevapaauudistus, jonka seurauksena hoitovastuu lapsista jakautuisi isän ja äidin välillä paljon tasaisemmin kuin nyt." (HS-gallup: Työelämä on avain syntyvyyden nousuun – suomalaiset haluavat työhön lisää joustavuutta ja vähemmän epävarmuutta)

Yllä olevissa teksteissä vanhemmuuden ja työelämän yhteensovittamisessa puhuttiin todellisuudessa äitiyden ja työuran yhteensovittamisesta. Työuran kannalta naiseus yhdistettiin jo äitiyden mahdollisuuden kannalta määräaikaisiin työsuhteisiin ja nollatuntisopimuksiin. Äitiyden nähtiin altistavan naiset myös raskaus- ja perhevapaasyrjinnälle. Äitiyteen liittyviin uhkakuviin katsottiin kuuluvan myös heikko asema työmarkkinoilla, hidastunut palkkakehitys sekä pienemmät eläkkeet. Oletusarvo teksteissä oli, että äiti hoitaa suurimman vastuun lapsista, jää liian pitkäksi aikaa pois työelämästä lasten takia ja muodostaa näin ollen suuremman taloudellisen riskin työnantajalle.

Teksteissä ristiriita äitiyden ja työelämän välillä nähtiin suurimmaksi syyksi myös syntyvyyden laskuun: naiset tiedostavat äitiyden riskit työurilleen ja eläkkeilleen eivätkä halua enää lisääntyä. Ratkaisuksi tarjottiin erityisesti perhevapaauudistusta, jossa isille jyvitetäisiin osuus perhevapaista. Huolella vanhemmuuden ja työelämän yhteensovittamisesta tarkoitettiin käytännössä äitien työllisyysasteen nostamista ja työurien pidentämistä perhevapaita lyhentämällä. Eräs mielipidekirjoittaja toteaaakin, että syntyvyyden laskua koskevissa keskusteluissa sekä lapset että naiset ovat saaneet välinearvon. Heidän kauttaan toteutetaan sekä työllisyyspolitiikkaa että turvataan yhteiskunnallisia palveluita.

”Tällaiset puheenvuorot ovat hyvin merkityksellisiä syntyvyyden laskua koskevassa keskustelussa, jossa niin lapsilla kuin synnyttävillä naisillakin on välinearvo.” (Lukijan mielipide: Äidiksi tuleminen ilman vakituista työpaikkaa vaatii hullunrohkeutta)

”Urakehityksen kannalta tärkeät vuodet ajoittuvat sekä perheen haluavilla naisilla että miehillä samaan aikajaksoon kuin lasten saaminen. Sekä vanhempain että hoitovapaalle jäävä on edelleen lähes aina nainen, eikä tasa-arvoa ole edistetty perhevapaamalla muuttamalla.” (Kolumni: Työelämässä pitää puhua perheistä, jotta höpinä naisten kunnian-himo-vajeesta loppuu)

Äitiyden nähtiin vaikuttavan naisen elämään myös huomattavasti kokonaisvaltaisemmin kuin ainoastaan työuran kautta. Äitiyteen liitettiin sekä lasten, puolison että äidin itsensä asettamia odotuksia. Äitien, ei isien, oletetaan hoitavan arjen pienet ja suuret haasteet. Heidän tehtäviinsä kuului priorisoida, organisoida ja toteuttaa perhe-elämää. Äiti nähtiin paitsi toiminnan myös tunteiden tasolla ensisijaisena vanhempana.

”Lapsen ensimmäinen ja tärkein kontakti on äiti riippumatta siitä, kuinka tasa-arvoisen parisuhteen osapuolet ovat onnistuneet muodostamaan.” (Lukijan mielipide: Olisin mieluummin isä kuin äiti)

”Olen äiti, vaimo ja journalisti. Toisinaan hoidan myös hammaskeijun hommia. -- Kymmen vuoden kokemuksella on selvää, että äitiys on äärimmäistä mulititaskingia, jossa tärkeää on priorisoida, pitää pää kylmänä ja keskittyä omaan peliin.” (Kolumni: Tunsin olevani surkea äiti, mutta hoitajan sanat päiväkodin pihalla pysäyttivät – ruuhkavuosissa tarvitaan arjen armoa)

Tämä äitivanhemmuus nähtiin jopa niin suurena uhkana naisen omalle elämälle, että lasten saantia lykättiin. Samalla kirjoittajan mielessä kummitteli ajatus siitä, että jäämällä lapsettomaksi jäisi myös paitsi jostakin arvokkaasta. Päällimmäisenä mielessä oli kuitenkin helpotus lapsettomuudesta – vanhemmuuden vastuun taakka ei ole omilla harteilla.

”Pelkään, mitä kompromisseja joutuisin lapsen saamisen takia tekemään, mutta samalla pelkään, mistä jäisin lapsettomana paitsi. Koen helpotusta, kun tapaan ystäviäni vastasyntyneidensä kanssa: tiedän, ettei minun tarvitse itse kantaa samaa vastuuta.” (Lukijan mielipide: Olisin mieluummin isä kuin äiti – isä voi helpommin pitää kiinni identiteetistään ja vapaudesta toteuttaa itseään)

Eräs mielipidekirjoittaja kuvaili laajasti vanhemmuuden vaikutuksia nimenomaan äiteihin yksilöinä. Äidin tulee paitsi tarjota lapsille mahdollisimman hyvä lapsuus hoivan, hammaskeijun ja kasvatuksen puitteissa, myös alistua siihen, että äitiydestä tulee naisen elämää määrittävä tekijä. Kirjoittaja katsoi äitiyden muuttavan naisen identiteettiä ja vapautta elää omannäköistä elämää: äitiys ei ollut vain lisä naiseuteen, vaan naiseudesta, ja jopa naisen identiteetistä, tuli äitiyttä.

”Diskurssi kallistuu edelleen naiseen, naisen valintoihin, naisen elämän monimutkaisuuteen, lyhytnäköisyyteen ja itsekkyyteen. Suomessa syntyvyyden paino lepää edelleen äitien, ei isien, harteilla.” (Lukijan mielipide: Olisin mieluummin isä kuin äiti – isä voi helpommin pitää kiinni identiteetistään ja vapaudesta toteuttaa itseään)

”-- olisin lapselle mieluummin isä kuin äiti - koen, että isällä on aina parempi mahdollisuus pitää kiinni omasta identiteetistään ja vapaudestaan toteuttaa itseään. Isällä ei ole evolutionääristä pakkoa kantaa sikiötä sisällään, synnyttää ja imettää, kokea mahdollista keskenmenoa tai synnytyksen jälkeistä hormonaalista valmiutta herätä pienimpäänkin ääneen. Isä ei koe samanlaista molemmin puolista riippuvuutta lapsesta kuin äiti. Isää kiitetään siitä, mikä on äidin jokapäiväistä selviytymistä.” (Lukijan mielipide: Olisin mieluummin isä kuin äiti – isä voi helpommin pitää kiinni identiteetistään ja vapaudesta toteuttaa itseään)

Kirjoittaja koki lasten saamisen hyvin fyysiseksi, evoluution sanelemaksi tehtäväksi, jossa raskaus, synnytys ja imetys kuuluivat pakolliseksi osaksi äitiyttä. Äidin katsottiin myös yksin kantavan mahdollisen keskenmenon taakka. Näiden haasteiden kautta myös lapsen ja äidin erityinen suhde, ”molemminpuolinen riippuvuus”, nähtiin muodostuvaksi. Isän ei nähty joutuvan osaksi mistään edellä mainituista äitiydelle asetetuista vaatimuksista. Isän nähtiin saavan kiitosta arkisesta

osallistumisestaan, joka kuului äidin haastavaan arkeen ja oletuksiin siitä, kuinka äidin tulisi toimia (myös kirjoittajan näkökulmasta). Huomattavaa onkin, että useissa keskusteluissa perhevapaiden uudistusta tarjottiin ratkaisuksi vanhemmuuden jakamiseksi. Ehdotukset kuitenkin keskittyvät vain pieneen hetkeen lapsen elämässä. Kasvatus- ja hoivavastuu kuitenkin jatkuvat koko lapsuuden ajan.

Myös toinen kirjoittaja otti kantaa äitiyden fyysiseen puoleen. Raskaus ja synnytys näyttäytyvät tekstissä uhrauksena, joka voi pahimmillaan olla suuri riski naiselle. Myös yksinhuoltajuus nähdään vakavana huolena sekä oletusarvoisesti naisen kohtalona tilanteessa, jossa vanhempien parisuhde ei kestäkään ja vastuu lapsesta tulee jakaa. Vanhemmuuden ja yksinhuoltajuuden taakan nähdään lankeavan jälleen naiselle.

”Ajattelin, etten ikinä kannan yhdeksän kuukautta lasta, synnytä ja joudu yksinhuoltajaksi. -- suurin syy lapsettomuuteen on se, että he (naiset) eivät luota miehiin.” (Lukijan mielipide: Olen lapseton, koska en luota miehiin)

Äitiyden voidaan kuitenkin nähdä liittyvän naisen elämään jo paljon ennen raskausaikaa tai edes sen suunnittelua. Äitiyden vaatimukset tulevat ajankohtaisiksi heti hedelmällisen iän alkaessa: hedelmällisyyttä tulee varjella terveillä elämäntavoilla, siisteydellä ja kemikaalikuorman välttämällä. Lisäksi naisten tulisi pysytellä normaalipainossa ja pitää huolta seksuaaliterveydestään.

”Hedelmällisessä iässä olevien ja varsinkin raskaana olevien naisten tulisi Giudicen mukaan vähentää koskemetiikan ja pesuaineiden käyttöä. Lisäksi heidän pitäisi siivota usein, pestä hedelmät hyvin ennen syömistä ja välttää ruoan lisäaineita.” HS, artikkeli, 12.12.18

”Naisilla hedelmällisyyttä heikentävät esimerkiksi yli- ja alipaino sekä nuorena sairastetut sukupuolitaudit, jotka voivat tukkia munanjohtimet. Myös sillä on suuri merkitys, mitä syö ja miten paljon liikkuu. Lisäksi ympäristötekijöistä tiedetään koko ajan enemmän.” HS, artikkeli, 12.12.18

Toisaalta yhdessä kirjoituksessa jopa vahvistettiin nykyistä voimassa olevaa diskurssia äitivanhemmuudesta ensisijaisena vanhemmuuden muotona. Kirjoittajan mielestä työelämän ongelmat eivät suinkaan vaadi työelämän tai perhepolitiikan muutosta, vaan ainoastaan äitien tulisi muuttaa omaa käyttäytymistään. Mielenkiintoisena yksityiskohtana on se, että kirjoittaja itse kertoi olevansa useamman lapsen äiti.

”Mitäpä jos käännettäisiin koko ajattelu mullistavasti toisinpäin niin, että tehdään ensin ne lapset ja hoidetaan heidät itse kotona kolmevuotiaiksi asti. Vasta sitten tehdään työt. Myös työnantajille voisi olla houkuttelevampaa palkata vakituiseen työsuhteeseen lapset jo tehnyt aikuinen nainen.” (Lukijan mielipide: Nykynaiset suunnittelevat liikaa – pitäisi luottaa siihen, että kyllä elämä kantaa)

Äitien ensisijaisuutta vanhempina tuettiin myös puheenvuoroilla, joissa puhuttiin nimenomaan äidistä, vaikka olisi voitu puhua vanhemmista. Esimerkiksi kasvatukseen liittyvissä teksteissä puhujana oli lähes aina äiti. Äärimmäisenä esimerkkinä äidin ensisijaisuutta korostavasta tilanteesta oli teksti, jossa puhuttiin vauvan kuolemasta synnytyksen yhteydessä tai heti sen jälkeen.

” Ilman vauvaa tulevat äidit viedään lapsivuodeosastolla vain äideille tarkoitettuun huoneeseen, jossa ei tarvitse kuunnella toisten vauvojen itkua. Sellaiset tilanteet ovat Lukkarisen mukaan raakoja: äidit odottavat tietoa siitä, selviääkö heidän vauvansa vai sammutetaanko koneet. – Lapsella voi olla esimerkiksi ennalta tiedossa oleva tai yllätyksenä ilmennyt kromosomipoikkeama, sairaus tai synnytyksen yhteydessä aiheutunut vamma. Kättilö hoitaa käytännön asioita ja toistaa äidille, mitä lääkäri on sanonut. ’Joskus se, ettei puhuta mitään, on tärkeintä tukea’, hän kertoo.” (Päivän lehti: Kun lapsi parkaisee elämänsä alkaneeksi, kukaan ei murehdi huoltosuhdetta tai syntyvyyden laskua, muistuttaa kättilö Marjo Lukkarinen)

Isää (tai puolisoa) ei mainittu tekstissä ollenkaan, vaikka hänkin on tilanteessa menettänyt lapsensa. Tuska ja menetys nähtiin ensisijaisesti äidin menetyksenä. Isät näyttävätkin puheen tasolla loistavan poissaolollaan sekä perheen arjessa että elämän kriisitilanteissa. Samalla kun äitiyden ensisijaisuutta kritisoidaan, sitä myös tuetaan usein jopa kriittisissä puheenvuoroissa. Onko isille olemassa paikkaa vanhemmuuden kentällä? Haluavatko he edes ottaa oman paikkansa vai onko keskustelu vanhemmuudesta edelleen äitien harteilla?

6.3.2. Pakoilevat isät

Pakoilevien isien diskurssi esiintyi usein vastinparina äitivanhemmuuden diskurssille. Isien ei nähty jakavan tasa-arvoista vanhemmuutta ja epäselväksi jäi, uskottiinko heillä olevan edes halua tähän. Pakoilevien isien diskurssi vaikuttikin muodostuvan pitkälti asiantuntijoiden ja äitien tuottamista puheenvuoroista. Ne liittyivät usein työelämään sekä vanhempainvapaiden ja vanhemmuuden vastuun jakamiseen. Suomalaiset isät eivät käytä vanhempainvapaita, kuten pohjoismaissa muutoin, vaikka yritykset kertovat jopa kannustavansa isiä vapaiden käyttöön.

"Pohjoismaisessa vertailussa suomalaiset isät ovat häntäpäässä vanhempainvapaiden käytössä. Isät käyttävät noin kaksi prosenttia niistä vanhempainvapaista, jotka voidaan jakaa vapaasti vanhempien kesken. Yrityksistä 38 prosentissa on kannustettu myös miehiä pitämään perhevapaita." (Päivän lehti: Lähes puolet pk-yrityksistä jakaisi perhevapaat tasaisemmin miesten ja naisten välillä)

"Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen raportissa miehet mainitsivat suurempien tulojen lisäksi esimerkiksi työtilanteen, työn luonteen ja kiireen perhevapaalle jäämisen esteeksi. Miehet eivät siis koe voivansa jäädä hoitamaan lapsiaan tilanteessa, jossa naiset jäävät kotiin kaiken aikaa." (Kolumni: Työelämässä pitää puhua perheistä, jotta höpinä naisten kunnian-himo-vajeesta loppuu)

Teksteissä näkyivät monet vanhemmuuteen ja sen työnjakoon liittyvät oletukset. Miehet eivät näiden tekstien perusteella tunnista vanhemmuuteen ja erityisesti äitiyteen liittyviä sosiaalisia odotuksia, vaatimuksia ja oletuksia, tai jos tunnistavat, eivät ole halukkaita niitä murtamaan. Tasa-arvoinen vanhemmuus vaatisi isiltä samaa kuin äideiltä: oman ura- ja palkkakehityksen laittamista tauolle sekä keskittymistä perheen arjen pyörittämiseen ja lapsista huolehtimiseen. Myös naiset, tahallisesti tai tahattomasti, mahdollistavat miesten liikkumavaran säilyttämisen perheellistymisen yhteydessä ottamalla suuremman vastuun lasten hoitamisesta.

"Naiset ehkä ajattelevat mielikuvissa, että lapsen hoitaminen on heille merkittävämpi asia. Miehet taas ajattelevat, että heillä on ehkä enemmän liikkumavaraa ja jos nainen ottaa asiasta isomman vastuun, muutos ei ole heille niin dramaattinen." (Päivän lehti: Monen lapsihaaveet jäävät toteutumatta, sillä miehet ja naiset haluavat lapsen eri aikaan)

"Kiinnostavaa on, että naiset näyttävät kyselyn mukaan kokevan miehiä hieman useammin, etteivät sovi vanhemmaksi tai pidä lapsista. Tähän voi Kontulan mukaan vaikuttaa käsitykset hyvästä vanhemmuudesta ja siitä, että äitiys on edelleen isyyttä sitovampaa." (Päivän lehti: Monen lapsihaaveet jäävät toteutumatta, sillä miehet ja naiset haluavat lapsen eri aikaan)

Toisaalta miesten nähtiin pakoilevan vanhemmuutta jo ennen lasten hankkimista. Useammassa tekstissä naiset kertoivat hankkineensa lapsen yksin, sillä eivät joko luottaneet miesten kykyyn osallistua tasapuolisesti vanhemmuuteen tai koska eivät olleet löytäneet puolisoiksi sopivaa miestä, joka olisi ollut vielä halukas hankkimaan lapsia.

”-- kirjoitti monen naisen jäävän lapsettomaksi, koska sopivaa miestä ei löydy. Kirjoitus kosketti minua läheisesti. Vähän yli kolmekymppisenä valitsin lapsentekohaluttoman miehen sijasta lapsen yrittämisen yksin hedelmöitysklinikalla.” (Lukijan mielipide: Vähän yli kolmekymppisenä valitsin lapsentekohaluttoman miehen sijasta lapsen yrittämisen yksin hedelmöitysklinikalla)

Alla olevan kuvauksen perusteella, syytä epäilyihin miesten pakoilusta myös on, ainakin yksilötasolla. Kirjoittaja kertoo tekstikatkelmassa, että hänen poikansa isä on käytännössä hylännyt tämän ja jättänyt äidin yksin huolehtimaan lapsestaan. Sama äiti oli kokenut aiemmin pitkän avioliiton aikaisen pettymyksen, kun mies ei ollutkaan valmis isäksi.

”Olen pojastani äärimmäisen ylpeä. Toivon, että lapsen ja isän välille syntyisi vielä myöhemmin yhteys. Nyt sitä ei ole meistä riippumattomista syistä.” (Päivän lehti: Annu Griñan teki mies-ystävänsä kanssa sopimuksen lapsen hankkimisesta ja asuu nyt tyttärensä kanssa kaksin: ”Minulla on unelma-perhe”)

Toisaalta alemmassa tekstikatkelmassa pohditaan, miksi miehet eivät kelpaa naisten mielestä perhettä perustamaan, vaikka haluja lisääntymiseen olisi kummallakin sukupuolella heterosuhteissa.

”Kontulan mukaan on paradoksaalista, että naiset kertovat miehiä useammin suunnittelevansa lasten hankintaa, mutta miehet puolestaan kertovat, etteivät ole kohdanneet sopivaa kumppania lasten hankkimiseksi. ’Siitä tarvittaisiin enemmän tutkimusta, miksi nämä kaksi maailmaa eivät kohtaa. Liittykö se parinvalintatapoihin ja siihen, kenen kanssa haluaa perustaa perheen. Se voi olla entistä vaikeampaa, vaikka haluaisi lapsia. Vaikka olisi kumppani, hän ei ole välttämättä sopiva’.” (Monen lapsihaaveet jäivät toteutumatta, sillä miehet ja naiset haluavat lapsen eri aikaan)

Isät itse eivät osallistuneet keskusteluun syntyvyydestä isän roolissa kuin neljässä tekstissä. Näistä kahdessa yksittäiset miehet kertoivat mielipidekirjoituksissaan halustaan tulla isäksi. Yhdessä tekstissä mies puhui tutkijan roolissa siitä, miten alhainen syntyvyys on hyväksi maapallolle ja isyyttä sivuttiin vain sen verran, että hänellä itsellään oli kolme lasta, mikä haastattelijasta oli ristiriitaista aiheeseen nähden. Ainoastaan yhdessä tekstissä oli haastateltu isiä tasavertaisina vanhempina äitien kanssa liittyen lastenhankintaan ja syntyvyyteen. Tässä tekstissä isät keskustelivat parisuhteestaan, vanhemmuudestaan ja lasten kasvatuksesta tasa-arvoisina kokemusasiantuntijoina.

6.3.3.

Tasa-arvoinen yhteisvanhemmuus

Koko tutkimuksen aineistosta löytyi hyvin vahva tasa-arvoisen yhteisvanhemmuuden diskurssi. Sitä ei välttämättä sanoitettu tai tuotettu juuri tässä muodossa tekstitasolla, vaan se näkyi ”rivien välissä” tai käänteisissä ilmaisuissa. Diskurssi näyttäytyi sekä yhteiskunnallisella että yksilötasolla tavoiteltavana tilana, jonka saavuttamiseksi suomalaisessa yhteiskunnassa tehdään jatkuvasti töitä ja jota kohti erityisesti miehet ovat isäpositiossaan siirtyneet. Isien nähtiin jo nyt ottavan enemmän vastuuta lapsistaan ja perheistään nimenomaan hoivantasolla. Toisaalta tätä puhetapaa myös vastustettiin aineiston teksteissä. Esimerkiksi edellisessä luvussa kirjoittaja huomautti kommentillaan siitä, että isiä ylistetään asioista, jotka kuuluvat äideille ”luonnostaan”.

”Lukkarin mielestä isyyden muutos on tapahtunut lyhyessä ajassa. Isät ovat hänen mukaansa ensihetkestä lähtien lapsensa elämässä mukana. -- ’Isät ovat nykyään rohkeampia ja uskovat osaavansa hoitaa lasta. Ennen he eivät uskaltaneet jäädä helposti vauvan kanssa yksin, jos äiti oli muualla, vaan saattoivat lähteä itse vaikka kanttiinin syömään’.” (Päivän lehti: Kun lapsi parkaisee elämänsä alkaneeksi, kukaan ei murehdi huoltosuhdetta tai syntyvyyden laskua, muistuttaa kättilö Marjo Lukkarinen)

”Asenteissa tasa-arvo kuitenkin näkyy: useimmat perheenperustamisikässä olevat ajattelevat, että lapsenhoito kuuluu yhtä lailla äidille kuin isälle. ’Se, miten asenteet toteutuvat käytännössä, voi olla eri asia.” (Päivän lehti: Monen lapsihaaveet jäävät toteutumatta, sillä miehet ja naiset haluavat lapsen eri aikaan)

Tasa-arvoinen yhteisvanhemmuus koettiin prosessiksi ja arvoksi ennemmin kuin vallalla olevaksi vanhemmuuden diskurssiksi. Esimerkiksi aiemmin käsitellyissä harkitun vanhemmuuden, individualistisen vanhemmuuden ja äitivanhemmuuden diskursseissa vanhemmuuden kritiikki kohdistui usein nimenomaan tasa-arvon puutteeseen vanhempien rooleissa. Näissä puheenvuoroissa kuulutettiin vanhemmuuden jakamista erityisesti vastuun näkökulmasta. Mielenkiintoista oli, ettei yhdessäkään tekstissä puhuttu lasten oikeudesta kumpaankin vanhempaan, vaan katse oli tiukasti kiinnittynyt yhteiskunnalliselle tai vanhempien tasolle. Kertooko tämä siitä, että isiä edelleen arvostetaan toissijaisina vanhempina vai oletetaanko, että isien rooli yhtä tärkeinä vanhempina on jo yleisesti tunnustettu? Vai onko kenties kyse siitä, että vanhemmuus nähdään tällä hetkellä enemmän yhteiskunnallisena kysymyksenä kuin perheen tasolla tapahtuvana toimintana?

”Ihmetellä sopii, miksi yhä eläkehäviöstä kärsii vain synnyttäjät tai hoitovapaalle jäävä vanhempi. Työnantajalle koituvien kustannusten – samoin kuin eläkekertymien – jakaminen olisi yksinkertainen tie tasa-arvoon. Lapsi pitäisi vihdoin nähdä vanhempien yhteisenä yrityksenä, jonka voitoista ja häviöistä molemmat vanhemmat olisivat tasavertaisesti vastuullisia.” (Lukijan mielipide: Lapsi on vanhempien yhteinen hanke)

Tasa-arvoisen yhteisvanhemmuuden edellytyksenä oli tasa-arvoinen parisuhde vanhempien välillä. Tähän kuului neuvottelu ja keskustelu yhteisistä päätöksistä, mikä tuli esiin myös vanhemmuutta pohtiessa, mutta myös myöhemmin vanhemmuuden aikana. Esimerkiksi vanhempien urasiirroista yhdessä päättäminen kuului tasa-arvoiseen vanhemmuuteen, kuten alla olevassa katkelmassa kuvataan. Johtaviin asemiin kohonneet naiset olivat ponnistaneet niihin nimenomaan tasa-arvoisista parisuhteista, joissa kumpikin vanhempi tuki toistaan työelämän ja perheen yhteensovittamisessa.

”Samat asiat toistuivat: Eteneminen uralla oli ollut mahdollista, koska myös puoliso oli jäänyt lasten kanssa kotiin. Molempien urasiirroista oli päätetty yhdessä ennen kuin tarjoukseen oli vastattu kyllä.” (Kolumni: Työelämässä pitää puhua perheistä, jotta höpinä naisten kunnianhimoajasta loppuu)

Tasa-arvoisen yhteisvanhemmuuden edistäminen koettiin yhteiskunnan lisäksi myös yritysten velvollisuudeksi ja arvovalinnaksi. Osa yrityksistä toi teksteissä esiin, että ne olivat vapaaehtoisesti lähteneet tukemaan isien osallistumista perhe-elämään, tukemalla sekä perhevapaita että edistämällä myönteistä perhepuhetta. Eräs yritys oli lähtenyt tukemaan vanhemmuuden lisäksi myös isovanhemmuutta, minkä se katsoi perheystävälliseksi eleeksi. Näin ollen tasa-arvoinen yhteisvanhemmuus ulotettiin myös isovanhempiin.

”Me pyrimme kannustamaan esimerkkien kautta, miten isät voisivat pitää enemmän perhevapaita. Meidän tavoitteemme tässä eivät ole täyttyneet, ja siksi laitoimme sen nyt fokukseseen.’ Keinot ovat toistaiseksi viestinnällisiä. Yhtiö yrittää tämän vuoden aikana löytää uusia toimintatapoja, joilla isien osallistumista perhe-elämään voisi tukea entistä paremmin.” (Päivän lehti: Työpäivä alkaa, kun Kaisa Kivikoski nostaa läppärin keittiön pöydälle)

”Esimerkiksi asiantuntijayritys Fambition alulle panema Isähaaste-kampanja pyrkii muutokseen edistämällä perhepuhetta ja isämyönteistä työkulttuuria, jossa perhevapaat jakautuvat tasa-

arvoisemmin.”(Kolumni: Työelämässä pitää puhua perheistä, jotta höpinä naisten kunnian-himo-vajeesta loppuu)

”DNA:lla on käytössä isovanhempivapaa, mikä tarkoittaa viikon palkallista vapaata silloin, kun työntekijöistä tulee isovanhempia. - Isovanhempia muistetaan siksi, että DNA:ssa perheystävällisyys halutaan ymmärtää laajasti.” (Päivän lehti: Työpäivä alkaa, kun Kaisa Kivikoski nostaa läppärin keittiön pöydälle)

Mielenkiintoista oli, että lähestulkoon missään aineiston tekstissä naisten äitiydestä ei puhuttu sanoilla ”kannustaa tai rohkaista”, vaan ne kuuluivat yksinomaan isyys -puheeseen. Isiä kyllä moitittiin passiivisuudesta, osallistumattomuudesta ja pakoilusta, mutta pakko ei kuulunut valikoimaan, kun pohdittiin tasa-arvoisen vanhemmuuden edistämistä. Sen sijaan äitejä kohtaan oltiin valmiita asettamaan pakkokeinoja, kuten vanhempainvapaan rajaamista, jotta äitiyttä voitaisiin ohjata yhteiskunnallisesti haluttuun suuntaan (nopeammin töihin). Pakon käyttöä myös perusteltiin naisen, isän ja perheen parhaalla. Naisia jopa syyllistettiin isien pakoilun mahdollistamisesta. Näin ollen isyyden edistäminen nähtiin usein myönteisenä, kun taas äitiyteen liittyi rajoittamista ja kontrollointia.

6.4. Yhteiskunnallisesti tuettava vanhemmuus

Yhteiskunnallisesti tuettavan vanhemmuuden diskurssissa vanhemmuus nähtiin linkittyvän voimakkaasti yhteiskuntaan ja näin ollen sitä tuli myös tukea yhteiskunnallisin ja perhepoliittisin keinoin. Osa teksteistä tyytyi kuvailemaan alhaisen syntyvyyden tilaa sekä sen aiheuttamia tulevaisuuden uhkia erityisesti eläkevaroille ja julkisille palveluille. Näissä teksteissä vanhemmuutta käsiteltiin lähinnä lisääntymisen kautta.

Toisissa teksteissä painottui perhepoliittiset keinot, kuten erilaiset palvelut ja taloudelliset tulonsiirrot, joiden ajateltiin tukevan perheiden arkea. Myös työpaikkojen ja yhteiskunnan perhe- ja lapsiystävällisyys mainittiin keinoina, joiden ennustettiin lisäävän syntyvyyttä. Toisaalta osassa tekstejä ei uskottu, että syntyvyyteen voitaisiin vaikuttaa ja toisaalta osa koki lapsiperheiden jo nyt hyötyvän kohtuuttomasti enemmän yhteiskunnallisista tuen muodoista kuin muut ihmisryhmät Suomessa.

Yhteiskunnallisesti tuettavan vanhemmuuden diskurssista löytyi kaksi aladiskurssia, joista ensimmäinen keskittyi alenevan syntyvyyden yhteiskunnallisiin vaikutuksiin ja toinen vanhemmuuden tukemiseen erilaisten perhepoliittisten keinojen, mutta myös yhteiskunnallisten asenteiden muuttamisen, kautta.

6.4.1. Yhteiskunnallinen huoli ja vanhemmuus lisääntymisenä

Yhteiskunnallinen huoli ja vanhemmuus lisääntymisenä -diskurssissa vanhemmuus nähtiin ensisijaisesti väestönkasvun haasteena. Diskurssissa vanhemmuus nähtiin lähinnä keinona saada lisää veronmaksajia ja työntekijöitä Suomeen. Osassa teksteissä sivuutettiin muun muassa vanhemmuuteen liittyvät sosiaaliset, taloudelliset ja emotionaaliset puolet ja syntyvyydestä kirjoitettiin lähinnä uutisoiden. Toisissa teksteissä alenevan syntyvyyden uhkakuvia käytettiin puolestaan perustelemaan perhepoliittisten toimenpiteiden välttämättömyyttä ja syytettiin poliitikkoja niiden tekemättä jättämisestä.

"Jos työikäisten määrä pienenee heikon syntyvyyden takia, tulevaisuudessa on entistä vaikeampaa rahoittaa suomalaisten tarvitsemia julkisia palveluita. -- Synkkä viesti näyttää menneen perille: yli 80 prosenttia HS-gallupin vastaajista pitää Suomen syntyvyyden pienenemistä ongelmallisena. -- Kolme neljäsosaa on sitä mieltä, että pieneneminen ei ole mikään luonnonlaki vaan syntyvyys on mahdollista saada taas kasvuun yhteiskunnan toimilla." (HS-gallup: Työelämä on avain syntyvyyden nousuun)

"Nykyisin suomalaiset naiset saavat keskimäärin 1,5 lasta. Tämä on evolutiivisesta ja historiallisesta näkökulmasta vähän." (Päivän lehti: Keskenmeno on ihmisellä sääntö eikä poikkeus – kohtu valikoi tarkkaan, kenet se ottaa vastaan)

"Syntyvyyden lasku on jatkunut, eikä ilmiölle ole vielä tyhjentävää selitystä. Vaikutukset ulottuvat kuitenkin vuosikymmenten päähän. Ensimmäisinä joutuvat reagoimaan eläkevarojen vartijat, jos vahvistuu käsitys, ettei eläkkeiden maksajia olekaan tulevaisuudessa yhtä paljon kuin on oletettu." (Pääkirjoitus: Muuttuvan työn pitäisi samaan aikaan joustaa ja tuoda ihmisten elämään vakautta)

Eräässä pääkirjoituksessa analysoitiin alhaisen syntyvyyden vaikutuksia yhteiskunnallisiin palveluihin pitemmällä aikavälillä. Kirjoittaja huomautti, että päättäjien olisi jo pitänyt tarttua

alhaiseen syntyvyyteen ja ryhtyä toimenpiteisiin sen pysäyttämiseksi, vaikka mahdollisuus olisi tehdä lyhyellä aikavälillä poliittisia irtopisteitä taloudenhallinnan näkökulmasta.

"Syntyvyyden tason lasku on väestörakenteen muutoksena salakavala. Se nimittäin aluksi tekee poliitikkojen elämästä helpompaa, kun ihmisen elinkaaren alkupäähän liittyvät kulut kevenevät. Ei tarvita niin paljon päivähoidopaikkoja eikä kouluja. Paineet julkisiin palveluihin helpottavat hetkeksi. Kun muutos lopulta tulee, se tuleeikin voimalla. Hyvinvointipalveluja ja eläkkeitä maksavia työkäisiä on vuosikymmenten ajan vähemmän kuin aiemmin oletettiin. Vaikutus kertautuu, kun pienet ikäluokat kasvattavat entistä pienempiä ikäluokkia." (Pääkirjoitus: Jälleen on tarjolla tilaisuus lykätä päätöksiä yhden vaalikauden ajan)

Yhteiskunnallisten palveluiden ja eläkekertymien lisäksi uhkakuvia maalailtiin myös aluepolitiikalle. Väestömäärän laskiessa aikaisemmat laskelmat kasvukeskuksista sekä niiden palveluiden tarpeesta, työllisyydestä ja julkisesta rahoituksesta joutuivat uudelleenarvioitavaksi.

"Syntyvyyden nopea heikkeneminen muuttaa aiemmin kasvukeskuksiksi ennustettujen alueiden tulevaisuuden näkymiä. Vain Helsingin, Tampereen ja Turun seudut kasvavat selvästi vuoteen 2040 mennessä, kertoo uusi ennuste." (Päivän lehti: Ennuste vuodelle 2040: Suomessa on vain kolme kaupunkiseutua, jotka kasvavat – muu maa näivettyy)

Eräs kirjoittaja suhtautui epäillen siihen, voisivatko yhteiskunnalliset pelot yhdessä poliittisten toimien kanssa kannustaa suomalaisia hankkimaan lisää lapsia. Synnytyssairaalassa tämänkaltaiset huolet eivät ainakaan näkyneet.

"Kansantalouden kannalta väkimäärän lasku on ongelma: tulevaisuudessa yhä useamman ikääntyvän eläkkeet ja palvelut on kustannettava yhä harvemman työssäkäyvän verorahoilla. Tässä mielessä on kiinnostavaa, voiko suomalaiset saada synnyttämään poliittisilla toimilla vai ei. Synnytyssairaalassa eivät näy huoli syntyvyyden laskusta tai paineet poliitikkojen toivomista 'synnytystalkoista'." (Päivän lehti: Kun lapsi parkaisee elämänsä alkaneeksi, kukaan ei murehdi huoltosuhdetta tai syntyvyyden laskua, muistuttaa kätilö Marjo Lukkarinen)

Toisaalta yhdessä kirjoituksessa myös muistutettiin, että poliitikoilla on mahdollisuuksia puuttua syntyvyyden suuntaan. Poliitikoilla on mahdollisuus vaikuttaa laajemmin yhteiskunnalliseen vakauteen, jonka puolestaan nähtiin lisäävän syntyvyyttä.

”Syntyvyys ja väestörakenne taas kehittyvät tasaisemmin, kun ympäristö pysyy vakaana tai ainakin ennustettavana.” (Pääkirjoitus: Muuttuvan työn pitäisi samaan aikaan joustaa ja tuoda ihmisten elämään vakautta)

Aineistossa oli myös tekstejä, joissa alhaisen syntyvyyden uhkakuvia vähäteltiin tai pidettiin jopa naurettavina. Pienemmän syntyvyyden katsottiin alentavan kustannuksia, jotka kohdistuvat lapsiperheiden palveluihin ja näin ollen tasoittavan kansantaloutta. Eläkekeskustelua verrattiin jopa pyramidihuijaukseen: jos aina tarvitaan enemmän ja enemmän maksajia, systeemissä on pakko olla vikaa. Merkittävimäksi asiaksi alhaisessa syntyvydessä katsottiin kuitenkin sen tuottamat positiiviset puolet: erityisesti maapallon kantokyvystä, ylikuluttamisesta ja massasukupuutosta oltiin huolissaan. Alla olevassa kirjoituksessa syntyvyyden kasvattaminen nähtiin jopa epämoraalisena.

”Väestönkasvu on nimittäin Kotiahon mukaan maailman suurin ongelma. Se koskee Suomeakin, koska yksittäisellä maalla on merkitystä – etenkin, jos väkilukua yritetään keinotekoisesti kasvattaa. ’Synnytystalkoista puhuminen on aivan perverssiä. Siitä pitäisi tehdä brändi, että täällä on saatu väestönkasvu kuriin!’ ” (Päivän lehti: Lapsettomien puolustaja)

”Toisin kuin yleisesti luullaan, syntyvyys ei ole uhka hyvinvoinnille tai ikääntyvien toimeentulolle. Väestöllinen huoltosuhde – työikäisten suhteellinen määrä – vahvistuu lähitulevaisuudessa, kun lasten ja nuorten määrä vähenee. Tulevaisuudessakaan työikäisten ikäluokkien pieneneminen ei muodosta vakavaa uhkaa, sillä työvoiman kysynnän kasvaessa työllisyysaste nousee ja työelämän laatu paranee. -- Alentunut syntyvyys ei ole ongelma, sillä eläkkeet pystytään turvaamaan oikeudenmukaisilla ja kohtuullisilla muutoksilla nykyjärjestelmään. Jos järjestelmä vaatisi toimiakseen alati kasvavan maksajien joukon, se olisi pyramidihuijaus.” (Lukijan mielipide: Alentunut syntyvyys ei ole uhka hyvinvoinnille tai ikääntyvien toimeentulolle)

6.4.2. Tuettava vanhemmuus

Tuettavan vanhemmuuden diskurssissa näkyi kolme selkeästi erotettavaa teemaa: lapsi- ja perheystävällisyys, perhepoliittiset toimet ja palvelut sekä työelämän uudistaminen. Teksteissä katsottiin, että tukemalla vanhempia näiden teemojen kautta, syntyvyys saataisiin nousuun ja lapsiperheet voisivat paremmin. Tukemisessa oli vahva positiivisen tukemisen sävy ja perheet nähtiin

aktiivisina toimijoina. Joukossa oli myös tekstejä, joissa vanhemmat nähtiin myös huolenpidon kohteina, mutta nämä tekstit jäivät vähemmistöön.

Lapsi- ja perheystävällisyys näkyi joko tekstien asenteessa lapsia, vanhempia ja perheitä kohtaan, mutta termejä käytettiin myös suoraan. Näissä teksteissä saatettiin myös kritisoida yhteiskunnallista keskustelua, jossa lapset näkyivät vain rahoituksen turvaajina. Lapsilla nähtiin olevan itseisarvo ja oikeus osallistua yhteiskuntansa kehittämiseen. Lapsiystävällisyys nähtiin poikkeuksellisesti myös lapsen oikeutena vanhemman aikaan perhevapaaudistuksen muodossa. Yleensä perhevapaaudistuksesta puhuttiin äitien työnteon yhteydessä.

"Kyse ei ole vain eläkkeiden rahoituksesta ja julkisen sektorin kulloisestakin tasapainosta, vaan myös siitä, että jokainen uusi ihminen tuo maailmaan mahdollisuuksia, joita ei olisi ilman häntä. Hän uusintaa kulttuuria, johon on syntynyt ja kasvanut." (Kolumni: Yhteiskunnan pitäisi luoda tilaa lapselle – paraskaan politiikka ei yksinään riitä)

"Perheystävällisempi Suomi. Kyse on viestistä, ovatko lapset tärkeitä tässä yhteiskunnassa. Perhevapaakeskustelussa suurin huolenaihe tuntuu olevan, miten työnantajien perhevapaakustannukset jaetaan tasapuolisesti, eikä se, mitä perhe haluaa. Rahalla ei välttämättä ole mitään merkitystä ensimmäisen lapsen kohdalla, mutta kolmannen kanssa sillä on jo iso merkitys." (Puheenjohtajahaastattelut 4/11: Sari Essayah antaisi perheille ja vanhusten-huoltoon lisää rahaa: "Ongelmien poistaminen on kiinni resurssien lisäämisestä")

Perheystävällisyys nähtiin paitsi arvona myös konkreettisina tekoina tukea lapsiperheitä ja vanhempia. Palveluissa ja perheen taloudellisissa tuissa painotettiin porkkanaa kepin sijaan. Perhe- ja lapsiystävällisyys näkyikin ensisijaisesti myönteisenä ja ymmärtäväisenä suhtautumisena lapsiin ja heidän vanhempiinsa. Lapsiperheiden hyvinvointi nähtiin työvoimaa tai valtiontaloutta merkittävämpänä tekijänä.

"Meidän pitäisi tehdä Suomesta maailman lapsiystävällisin maa. Tarvitaan isille ja äidille joustava perhevapaaudistus, jossa myös tarjotaan jokaiselle kolme vuotta täyttävälle lapselle neljä tuntia päivässä maksutonta varhaiskasvatusta. Lisäksi yksinhuoltajien asemaa on parannettava." (Puheenjohtajahaastattelut 9/11: Vasemmalle siirtyneen Rkp:n Anna-Maja Henriksson: "On aivan selvää, että aika oppositiossa on vaikuttanut meihin")

"Puumala koittaakin houkutella asukkaikseen juuri lapsiperheitä - tai saada heidät jäämään. Kunta on jo vuosia jakanut niin sanottua vauvarahaa. Viime vuonna rahan suuruus oli 200 euroa vauvaa kohden vuodessa. Lisäksi kunta tarjoaa 20 tuntia ilmaista varhaiskasvatusta kaikille. Tänä vuonna Puumala aloittaa Unicefin lapsiystävällinen kunta -mallin kehittämisen." (Päivän lehti: Näin rakennemuutos kurittaa mökki-paratiisia: Puumalaan syntyi viime vuonna viisi vauvaa, eikä kesätyöntekijöitä löydy edes oman kylän kaupalle)

Termiä lapsiystävällisyys käyttivät paitsi järjestöjen johtajat ja poliitikot myös kuntien edustajat. Termillä pyrittiin korostamaan sitä, että käyttäjä tahtoi lähestyä erityisesti vanhemmuutta mutta myös lapsuutta henkilökohtaisemmalla ja inhimillisemmällä tasolla. Vaikka keinot olivat perhepoliittisia, tai niitä ei ollut, ne esitettiin arvona.

Osassa tekstejä perheystävällisyyteen viitattiin varsinaisen termin käyttämisen sijaan muutoin. Näissä teksteissä otettiin kantaa perheiden kokemaan turvallisuuden tunteeseen, palveluiden tarpeeseen sekä taloudellisiin porkkanoihin.

"Jos Suomessa halutaan syntyvyys nousuun, on aloitettava siitä, että perheiden perusturvallisuudesta asuinpaikasta riippumatta ei enää leikata. Kuntia on tuettava mahdollistamaan perheiden hyvinvoinnille tärkeät lähipalvelut. -- Jos syntyvyys halutaan nousuun, myös lähikoulut on turvattava." (Lukijan mielipide: Valtionosuuksien leikkaukset eriarvoistavat lapsia)

"Harkinnan arvoisia uudistusten ja lisäpanostusten kohteita ovat muun muassa lapsiköyhyys, subjektiivinen päivähoito-oikeus, päiväkotien ryhmäkoko, vanhempainvapaat sekä koulukuraattorien ja psykologien saatavuus. Etusijalle tulee asettaa lapsen oikeudet ja perheiden hyvinvointi sekä huoli Suomen syntyvyydestä. Hyvin kohdennetut panostukset lapsipolitiikkaan ovat tehokas keino vähentää talouden kestävyysvajetta ("win-win")." (Kolumni: Panostus lapsiin olisi ratkaisu edessä hämmöttävään hyvinvointivaltion umpikujaan)

"... yhteiskunta voi tukea perheitä monin tavoin. Perhevapaat, lapsilisät ja hyvin toimivat lapsiperheiden palvelut ovat tärkeä tuki perheiden hyvinvoinnille." (Pääkirjoitus: Riittävän hyvä arki on toimiva elämänohje)

Yllä olevassa tekstissä huoli syntyvyydestä rinnastettiin lapsen oikeuksiin ja perheiden hyvinvointiin. Lisäpanostus tarkoittanee tekstissä taloudellisia panostuksia sekä lapsiköyhyiden vähentämiseen että

palveluiden parantamiseen. Nämä toimet ovatkin näkyneet myös kyselyissä vanhempien toiveina perhepolitiikalla. Näin ollen toimia voidaan pitää perheystävällisinä. Toisaalta alla olevassa tekstikatkelmissa kritisoidaan, tai pohditaan, poliittisessa keskustelussa esiin nostettuja taloudellisia tuen muotoja syntyvyyden edistämiseksi.

"Sen sijaan rahallinen korvaus, esimerkiksi lapsilisien korotus tai syntyneelle lapselle maksettava vauvaraha, ei suomalaisten mielestä motivoi lapsentekoon kovin hyvin. Myöskään ansiosidonnaisten perhevapaiden pidentämistä ei pidetä kovin tehokkaana keinona." (HS-gallup: Työelämä on avain syntyvyyden nousuun)

"Perhepoliittiset tekijät vaikuttavat enemmän toista ja kolmatta lasta harkitsevilla, Rotkirch kertoo. -- Paljon kiistelty on perhevapaa uudistusten vaikutus syntyvyyteen-- mikä merkitys hoitovapailta on syntyvyyteen." (Päivän lehti: Syntyvyys laski alemmas kuin koko mittaus-historian aikana)

Eräs kirjoittaja halusi myös tuoda esiin ajatuksen siitä, että perheiden saama tuki on jo nyt hyvällä tasolla. Hän koki, että keskustelu palveluiden heikosta tasosta johtuu lähinnä tiedottamisen puutteesta ja ehdotti, että neuvola voisi olla aktiivisempi tiedottajan roolissa.

"Viime aikoina on puhuttu syntyvyydestä sekä lapsiperhe-elämän ja työn yhteensovittamisesta. Haluan kertoa oman kokemukseni, miten olen myönteisesti yllätynyt siitä, millaisia etuja yhteiskuntamme tarjoaa lapsiperheille." (Lukijan mielipide: Lapsiperheiden edut olivat myönteinen yllätys)

Toisaalta vanhemmuudelle kaivattiin myös uudenlaisia tukimuotoja tai parannusta aikaisempiin palveluihin. Päättäjiä myös osaltaan syytettiin siitä, että palveluita on kehitetty huomioimatta perheiden näkökulmaa. Toivottuja palveluiden lisäyksiä oli lukuisia. Jotkut niistä keskittyivät suoraan syntyvyyteen, kuten synnytyspalveluiden kehittämiseen tai hedelmöityshoitoihin, toiset taas asumiseen ja infrastruktuuriin. Hyvin toimivien palveluiden nähtiin kannattelevan perheitä ja lisäävän vanhempien halua hankkia lisää lapsia. Toisaalta huonosti toimivien palveluiden nähtiin tekevän päinvastoin ja saavan vanhemmat joko jättämään lapset tekemättä tai jopa pelkäävän useamman lapsen hankintaa.

"Hyvä synnytyskokemus puolestaan kannattelee perhettä, voimaannuttaa vanhempia ja lisää fyysisistä ja henkistä terveyttä pitkälle tulevaisuuteen niin paljon, että sillä on myös kansanterveydellisiä

vaikutuksia. Hyvä kokemus lisää syntyvyyttä, kun perhe uskaltaa tulla uudelleenkin raskaaksi ja haluaa kokea kasvavan perheen ihmeen uudelleen." (Lukijan mielipide: Hyvä synnytyskokemus kannattelee perhettä ja voimaannuttaa vanhempia)

Kriittisiä puheenvuoroja löytyi laidasta laitaan ja niissä ehdotettiin erilaisia uudistuksia palveluihin. Tämä kuvaa ehkä laajemminkin sitä todellisuutta, jossa vanhemmuus rakentuu. Se on läpileikkaavaa perheiden ja vanhempien elämässä ja pitäisi huomioida laajemmin yhteiskuntaa kehitettäessä.

"Perheiden näkökulmasta on kohtuutonta kaataa vastuu keskenmenon kokeneen naisen tukemisesta yksin tämän puolisolle. Keskenmeno koskettaa molempia puolisoita. -- olisi tarvittaessa pääsy tuen piiriin." (Lukijan mielipide: Keskenmenon kokenut tarvitsee empatiaa)

"Tästä (tasapuolisesta asumis- ja liikenneverkostosta) on syytä huolestua, varsinkin kun syntyvyys on edelleen samaan aikaan laskussa. Yhteiskunta ei muutu lapsiystävälliseksi pelkästään perhevapaita säättämällä - on tehtävä vastuullisia päätöksiä muillakin arkielämän alueilla." (Lukijan mielipide: Perheasunnot ovat huonojen yhteyksien päässä)

Teksteissä ehdotettiin myös uusia yhteiskunnallisten palveluiden tuottamista, kuten valtiollisia deittipalveluja ja parisuhdekouluja. Ensimmäisen kirjoittajan toiveista yksi toteutuukin jo, sillä koulut ovat opetussuunnitelmien puitteissa opettaneetkin ihmissuhdetaitoja. Ehdotukset deittipalvelusta ovat mielenkiintoisia, sillä ne ulottuvat hyvin pitkälle ihmisen intiimin elämän osa-alueille. Millä tavalla yhteiskunta edistäisi parisuhteiden syntymistä? Olisiko sillä jokin ohjelma, joka etsisi kumppania lisääntymistä haluavalle? Minkälaisilla kriteereillä kumppania kenellekin etsittäisiin?

"Jos parisuhdetta ei synny, ei niitä lapsiakaan juuri synny. -- Yksi toimiva keino pariutumisen edistämiseksi ja parisuhteiden kestävyuden parantamiseksi voisi olla ihmissuhde- ja etenkin parisuhdetaitojen opettaminen kouluissa. -- Samaan tapaan avioliiton solmimista voisi edeltää parisuhdekoulu. Tätä palvelua voisivat yhteiskunnan tuella tarjota esimerkiksi seurakunnat ja kolmannen sektorin toimijat." (Lukijan mielipide: Syntyvyys nousuun parisuhdetaitoja parantamalla)

"Verorahoitteisia deittipalveluita auttamaan kumppanin löytämisessä ja helpompaa pääsyä hedelmöityshoitoihin, myös itsellisille naisille. Ratkaisuja pitää lähteä hakemaan normaalien yhteiskunnallisten keinojen ulkopuolelta, ihmisten arkielämästä." (Kolumni: "Mutta oletteko harkinneet lisää lapsia?")

Myös tuettavan vanhemmuuden diskurssissa nousi esiin työelämään liittyvät tekijät niiden yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Erityisesti asenteet työelämän ja vanhemmuuden yhteensovittamiseksi nousivat keskusteluun.

"Yhteiskunnan ja työelämän asenneilmapiirillä on tärkeä merkitys ihmisten elämänvalintoihin. Jos vaatimukset tuntuvat liian kovilta, epätäydellisyyden hyväksyminen ja armollisempi asenne itseä kohtaan voivat auttaa." (Päivän lehti: Lähes puolet pk-yrityksistä jakaisi perhevapaat tasaisemmin miesten ja naisten välillä)

"Vanhemmuus olisi helpompaa, jos oksennuksia siivotessa ei tarvitsisi miettiä, miten seuraavan päivän työt saa järjestettyä. Koko ajan paineisempi työelämä sopii huonosti yhteen lapsentahtisen arjen kanssa." (Kolumni: Perhearjen ankeus ei ole lasten syy)

"2010-luvun lopun työelämässä joidenkin yritysten arvot näyttävät varsin kovilta ja lapsivastaisilta. Työnantajia voi perustellusti haastaa kantamaan yhteiskuntavastuutaan tukemalla perheitä ja lasten saamista. Lyhytnäköinen oman yrityksen edun puntarointi näyttää muodostuvan yhdeksi alhaisen syntyvyyden syyksi." (Lukijan mielipide: Vanhemmuuden etuudet voivat kääntyä naisia vastaan)

Eräällä kirjoittajalla oli myös hyvin lämpimiä kokemuksia yhden vanhemman perheen arjen ja työelämän yhteensovittamisesta. Lapsi- ja perheystävällisyys näyttäytyi tämän tekstin valossa hyvinkin konkreettiseksi toiminnaksi, joka tuki vanhemman päivittäistä jaksamista, mutta myös kykyä hoitaa työnsä hyvin. Tärkeintä oli, että työnantaja mahdollisti arjen suunnittelun ja ennakoinnin.

"--hänen työpaikkansa on perheystävällinen, ja työnantaja paikkaa pienin keinoin toisen vanhemman poissaoloa. -- 'Pystyn vaikuttamaan työhön ja ennakoimaan asioita. Tiedostan, että olen etuoikeutetussa asemassa. Työnantaja on esimerkiksi maksanut äidilleni junaliput Joensuusta, kun hän tuli hoitamaan lastani, kun minut tarvittiin iltatöihin.'" (Päivän lehti: Annu Griñan teki mies-ystävänsä kanssa sopimuksen lapsen hankkimisesta ja asuu nyt tyttärensä kanssa kaksin: "Minulla on unelma-perhe")

Yhteiskunnan ja työelämän yhteisiä etuja kuvattiin alla olevassa katkelmassa. Tekstissä otettiin kantaa ensinnäkin siihen, että lapset ja perheellistyminen nähdään tällä hetkellä rasisiteiksi

työpaikoilla. Toisekseen tämä ajatus katsottiin työnantajien asenteista johtuvaksi ja siihen kaivattiin muutosta.

"Hän peräänkuuluttaa muutosta myös työnantajien asenteessa. 'Tarvitaan ymmärrystä siitä, että kansantaloudessa tarvitaan lapsia ja että on suuri panos, että synnyttää lapsia ja on pois työelämästä'." (Päivän lehti: Syntyvyys laski alemmas kuin koko mittaus-historian aikana)

Kaiken kaikkiaan yhteiskunnallinen huoli näyttäytyi tämän aineiston perusteella kaksijakoisena. Toisaalta huoli liittyi yhteiskuntaan kohdistuviin alenevan syntyvyyden uhkakuihin. Tästä näkökulmasta vanhemmuus liittyi lähinnä lisääntymiseen ja suotuisiin lisääntymisolosuhteisiin. Huoli liittyi kuitenkin myös vanhempiin, perheisiin ja lapsiin, jotka jäivät tuettavan vanhemmuuden diskurssissa lisääntymiseen liittyvien ja kansantaloudellisten näkökulmien jalkoihin. Vanhemmuus ja lapset nähtiin useimmissa kirjoituksissa positiivisessa valossa ja itsestään tärkeänä osana yhteiskuntaa. Toisaalta perheiden nähtiin olevan haavoittuvammassa asemassa ja tuen tarpeessa lähtien parisuhteen solmimisesta lastenhankintaan ja päätyen perhearjen järjestämiseen. Myös vanhempien psyykkeeseen haluttiin kohdistaa tukea ja useassa tekstissä myös tsempattiin vanhempia jaksamaan perhe-elämää.

6.5. Intensiivinen vanhemmuus

Intensiivisen vanhemmuuden diskurssissa vanhemmuus nähtiin kontrolloituna, haastavana, psyykkisesti ja sosiaalisesti uuvuttavana, lapsilähtöisenä, asiantuntijakeskeisenä ja kriteereiltään vaativana. Intensiivisen vanhemmuuden diskurssi oli vahva ja se näkyi useimmissa aineiston teemoissa. Aineiston tekstissä käytettiin myös intensiivisen vanhemmuuden käsitettä. Ensimmäisessä tekstikatkelmassa kuvataankin intensiivistä vanhemmuutta, joka on kirjoittajan mukaan muodostunut osaksi suomalaista, keskiluokkaista vanhemmuutta. Huomionarvoisaa on, että intensiivinen vanhemmuus tässä tutkimuksessa näyttäytyi ensisijaisesti intensiivisenä äitiytenä: useimmissa teksteissä oli äänenkäyttäjinä äitejä ja toisaalta asiantuntijapuheenvuorot käsittelivät lähes yksinomaan äitiyttä, myös silloin kun he puhuivat yleisesti vanhemmuudesta.

"Monet kysymykset siitä, kuinka vanhempi voi toimia eri tilanteissa 'oikein' kumpuavat muodikkaasta kasvatustajatuoksesta nimeltä intensiivinen vanhemmuus. Siinä korostetaan lapsilähtöisyyttä ja asiantuntijatietaa, johon ihmisellä voi olla sitä paremmat resurssit uppoutua, mitä enemmän hänellä

on koulutusta ja mitä vähemmän esimerkiksi voimia vieviä taloudellisia murheita." (Päivän lehti: Ihmeen nuori äiti)

Intensiiviseen vanhemmuuden diskurssissa vanhemmuudelle asetettiin monia keskiluokkaisia kriteereitä, joihin myös teksteissä viitattiin suoraan. Esimerkiksi arjen iloksi ostettu vadelma- valkosuklaajäätelö kuulostaa hyvinkin keskiluokkaiselta vanhemmuudelta; ainakaan köyhimmillä lapsiperheillä ei olisi tällaiseen arkeen varaa. Hyvän (keskiluokkaisen) vanhemmuuden nähdäänkin tarkoittavan, että lapsiin panostetaan taloudellisesti ja kulutushyödykkeet ovat osa tätä panostusta.

"On vakiintunut parisuhde ja kaksi lasta. Peruspalettiin kuuluvat työ, lastenhoitojärjestelyt ja kauppareissut helsinkiläislähiön jättimarketissa. Karjalanpiirakoita, mustaleimajuustoa ja vadelma- valkosuklaajäätelöä arjen iloksi." (Päivän lehti: Kun nuoruuden päämäärät on saavutettu, iskee helposti tyhjiys: "On naiivia kuvitella, että elämä tarjoaisi samoja mahdollisuuksia kuin parikymppisenä", sanoo onnellisuusfilosofi)

"Kaarakaisen mukaan myös mediassa kirjoitetaan vanhemmuudesta usein keskiluokkaisesta näkökulmasta. 'Yksi esimerkki on se, kuinka vanhemmuudesta puhutaan kuluttamisen kautta: lastenvaatteista ja lasten harrastuksista." (Päivän lehti: Ihmeen nuori äiti)

Myös muunlainen kuin taloudellinen, oikeastaan kaikenlainen, panostaminen nähtiin osana intensiivistä vanhemmuutta. Intensiiviseen vanhemmuuteen kritisoiinkin useissa kirjoituksissa liittyvän aivan liian korkeita tavoitteita. Tämän nähtiin johtavan siihen, että vanhemmat pyrkivät jatkuvasti parantamaan perheidensä elämää tarjoamalla entistä parempia materialistisia ja elämyksellisiä mahdollisuuksia lapsilleen. Myös vanhemmuuden muilla osa-alueilla nähtiin loputtomasti parantamisen varaa.

"--hyvän elämän tavoitetaso viritetään liian korkealle. Lapsille halutaan antaa kaikki mahdolliset harrastukset, upea koti, elämyksiä, lomamatkoja ja toki perheen pitää viilettää paikasta toiseen hyvällä autollakin kauniisiin vaatteisiin puettuina. Oikeastaan kaikilla vanhemmuuden osa-alueilla voi parantaa suoritusta: Syövätkö lapset riittävästi terveellistä ruokaa? Tuijottavatko he liikaa ruutuja? Onko kotona liian sotkuista? Onko käyty riittävästi ulkomailla? Harrastetaanko riittävästi liikuntaa, musiikkia ja kuvataiteita? Pärjätäänkö koulussa?"(HS Perhe: Uupumisesta tuli suomalaisperheissä normi, eikä siinä ole mitään järkeä, sanoo asiantuntija)

Mielenkiintoista oli, että useat alemman tekstikatkelman kasvatuskysymyksistä kuulostavat asiantuntijapalstalta omaksutuilta vinkeiltä ja kasvatusneuvoilta. Silti tekstissä on vanhempia syyllistävä sävy: vanhempien tulisi tajuta sivuuttaa asiantuntijoiden kommentit. Asiantuntijoille, medialle, viranhaltioille tai poliittisille päättäjille ei puolestaan suunnattu kritiikkiä samojen vaatimusten levittäjinä ja ylläpitäjinä – ainoastaan vanhempien nähtiin olevan syyllisiä ylisuorittamiseen, jolloin seuraukset ylisuorittamisesta jäivät myös vanhemmille itselleen.

Myös vanhempien uupumusta käsitelleissä teksteissä sekä syyllistettiin vanhempia uupumisesta. Samalla vanhempia muistutettiin, että heille uupumusta aiheuttava arjessa on kyse lasten ”ainutlaatuisesta lapsuudesta”. Tästä seuraa, että vanhempien tulisi tuntea syyllisyyttä paitsi itse aiheuttamastaan uupumisesta myös siitä, etteivät arvosta lastensa itse sotkemaansa lapsuutta.

Vanhemmuuden liiallisella suorittamisella nähtiin useissa teksteissä olevan vakavia seurauksia sekä vanhemman jaksamiselle, vanhempien parisuhteelle, perhe-elämälle että lapsille. Uupumista käsiteltiin monessa tekstissä ja harmiteltiin sen tunkeutumista jatkuvaksi osaksi perheiden arkea. Uupumuksen syntymistä ei myöskään käsitetty ja sen ilmestymistä vanhempien puheisiin sekä hämmästeltiin että kritisoihin.

"--mikä suomalaisessa perhepuheessa häiritsee. Ensimmäinen syy on se, että suomalaisessa yhteiskunnassa uupuminen alkaa olla jo normi. Se, että antaa joka päivä kaikkensa, on merkki siitä, että on riittävän hyvä työntekijä ja vanhempi. -- Uupumisesta on tullut eräänlainen vanhemmuuden mittari. Jos et anna kaikkeasi, olet luistanut velvollisuuksistasi. Se on hullua, sillä samaan aikaan uupuminen on myös aivan aitoa ja totta." (HS Perhe: Uupumisesta tuli suomalaisperheissä normi, eikä siinä ole mitään järkeä, sanoo asiantuntija)

"Lopulta vanhempien on vaikea tavoittaa itseäänkään, vaikka hekin saattaisivat kaivata laiskottelua. Onko suomalaisilla perheissä lupa ottaa rennosti ja laskea rimaa, vai kokevatko vanhemmat epäonnistuneensa, mikäli he vain makailevat lapsen kanssa kotona?" (HS Perhe: Uupumisesta tuli suomalaisperheissä normi, eikä siinä ole mitään järkeä, sanoo asiantuntija)

Edellisessä kappaleessa annetaan kärjistetyksi vanhemmille myös neuvoja lasten kasvattamiseen ja omaan vanhemmuuteensa: makaa enemmän sohvalla lasten kanssa ja laske rimaa, niin uupumuskin helpottaa. Uupuminen liitettiin sekä työelämässä että vanhemmuudessa suorittamiseen, jolloin

velvollisuuksien hoitaminen painottui sekä töissä että vapaalla. Tämä puolestaan vaikutti siihen, että vanhemmat kokivat tekstien mukaan todella elävänsä ainoastaan kodin seinien ulkopuolella.

"Kärjistyessään tilanne voi johtaa siihen, että vanhemmat kokevat, että oma, arvokas elämä tapahtuu perheen ulkopuolella. Kotona suoritetaan, kodin ulkopuolella nautitaan. -- Muista, että se, mikä on sinulle uuvuttavaa arkea, on lapsellesi ainutlaatuinen lapsuus." (HS Perhe: Uupumisesta tuli suomalaisperheissä normi, eikä siinä ole mitään järkeä, sanoo asiantuntija)

Erään kirjoittajan mukaan uupumista voisi välttää, jos vanhemmilla olisi enemmän omaa aikaa. Kuitenkin tässäkin pitäisi huomioida lasten etu eikä pilkkoa kaikkea vapaa-aikaa kahden vanhemman perheissä puolisoitten kesken: lapset tarvitsevat koko perheen yhteisoloa. Lapsista tulisi nautti ja viettää aikaa heidän kanssaan, vaikka vanhempi kaipaisikin omaa aikaa. Tällä saattaa nimittäin olla vaikutusta lapsen hyvinvointiin ja jopa hänen tulevaisuuden parisuhteeseensa.

"Hyvässä parisuhteessa molemmilla on myös omaa aikaa. Eletään niin, että molemmat ovat tyytyväisiä eikä kumpikaan sanele perheen pelisääntöjä. -- Yksi asia, minkä vanhemmat helposti unohtavat, on se, että lapset tarvitsevat kokemuksen koko perheen yhdessäolosta. Kahden vanhemman talouksissa kaikkea vapaa-aikaa ei kannata pilkkoa siten, että vetovastuussa on aina vain toinen vanhempi. --"Toivottavasti on luonnollista näyttää, että me viihdymme yhdessä ja että me pidämme yhdessä teistä huolta. Parisuhteen malli ja lapsen hyvinvointi rakentuvat niistä." (HS Perhe: Uupumisesta tuli suomalaisperheissä normi, eikä siinä ole mitään järkeä, sanoo asiantuntija)

Toisaalta osassa teksteistä sekä asetetaan ”huippuvanhemmuuden kriteereitä” että neuvotaan välttämään niitä. Esimerkiksi luomuruoka nähdään lapselle parhaaksi, mutta oman jaksamisen kustannuksella sitä ei neuvota laittamaan eikä myöskään kannustaa toisia näin tekemään.

"Pikkulapsiaika voi olla raskasta. -- Hänestä pikkulapsiarjessa tärkeintä on olla armollinen itselle ja toisille. Ruuhkavuosien aikana ei ole pakko soseuttaa luomuruokaa, vaan jokaisen kannattaa tehdä arjestaan sellainen, jossa pärjää." (Päivän lehti: Kun lapsi parkaisee elämänsä alkaneeksi, kukaan ei murehdi huoltosuhdetta tai syntyvyyden laskua, muistuttaa kättilö Marjo Lukkarinen)

"Tätä arjen armoa ruuhkavuosissa kaivataan lisää. Einesmakaroonilaatikko on riittävän hyvää. Koko perheen löhöily sohvalla on yhteistä aikaa. – Monen mielestä juuri hammaskeijuilu ja muu vastaava lisää paineita. Tässä tullaan priorisointiin ja omaan peliin keskittymiseen. Keskitytään

siihen, mikä on meidän perheellemme tärkeää." (Kolumni: Tunsin olevani surkea äiti, mutta hoitajan sanat päiväkodin pihalla pysäyttivät – ruuhkavuosissa tarvitaan arjen armoa

Sanan ”armo” käyttö alemmassa katkelmassa on myös mielenkiintoinen valinta: kuvaako se hyvään vanhemmuuteen pyrkimisen tuskallisuutta ja haastavuutta? Sen lisäksi, että kirjoittaja pyytää armoa vanhemmuuskeskusteluun hän pyrkii vetämään hyvän vanhemmuuden kriteerejä alaspäin. Toisaalta hän jo toisessa kohtaa kolumnia kääntää katseen vanhemman omaan toimintaan: kykyyn priorisoida ja organisoida arki siten, että lasten toiveet toteutuvat.

Hyvän vanhemmuuden kriteerit näyttivät kohdistuvan erityisesti äiteihin. Äideille asetettiin erilaisia kriteerejä, joihin heidän tulisi yltää tai ainakin yrittää yltää. Keski-ikäisyys ja keskiluokkaisuus toistui monissa teksteissä – tietty varallisuustaso mahdollistaa harrastusten, luomuruuan, arjen yllätykset ja lomamatkat.

"--erilaiset ihmettelyt (nuoren äidin iästä) kumpuavat nykyajan äideille asetetuista ristiriitaisista vaatimuksista. 'Thanneäitiys tämän päivän Suomessa on hyvin keski-ikäistä ja keskiluokkaista'." (Päivän lehti: Ihmeen nuori äiti)

Intensiivinen äitiys näytti sisältävän edellä mainittujen seikkojen lisäksi erityisesti äitiyteen liitettyyn hoivan ja emotionaalisen läsnäolon. Emotionaalisen läsnäolon ei kuitenkaan nähty aina olevan riippuvainen iästä tai taloudellisista mahdollisuuksista.

"Hyvä vanhemmuus tarkoittaa mielestäni mahdollisimman turvallisen kiintymyssuhteen turvaamista lapselle. Useimmiten se ei ole kiinni iästä tai taloudellisista resursseista, ja moni muukin haaste kuin nuoruus voi olla haitaksi tälle kehitykselle. -- Kuitenkin juuri nuoret usein kokevat saavansa tässä yhteiskunnassa vääränlaisen vanhemman leiman." (Päivän lehti: Ihmeen nuori äiti)

Useissa teksteissä äidit itse toivat esiin syyllisyyden tunteita tilanteissa, joissa emotionaalinen läsnäolo oli uhattuna. Sitä ei välttämättä kuvattu suoraan juuri syyllisyytenä, vaan toisten negatiivisten tunteiden kautta, kuten pettymyksenä itsen. Alla olevassa katkelmassa kirjoittaja kuitenkin puhuu suoraan syyllisyydestä, jota fyysinen ja emotionaalinen poissaolo lasten luota aiheuttaa.

"Oli yllättävän vaikeaa palata töihin, vaikka olin jo kaivannut sinne. Tunsin syyllisyyttä siitä huolimatta, että lapset olivat isän kanssa'. Erkkoa jäi kiinnostamaan, mistä työssäkävien äitien syyllisyys ja muut ristiriitaiset tunteet kumpuavat." (Päivän lehti: Anni Erkkko syyllistyi töissä äitinä kunnes näki naisia, jotka olivat yhdistäneet uran ja perhekaaoksen kivuttomasti – nyt hän ylistää ruuhkavuosia)

Äitiys näyttäytyi emotionaalisella tasolla omien tunteiden siirtämistä syrjään ja asettumista lapsen asemaan. Alla olevissa tekstikatkelmista ensimmäisessä nuori äiti kertoo myös itse saavansa paljon emotionaalisesti herkstä vanhemmuudesta. Hän myös korostaa useasti haastattelun aikana, ettei lasten asettaminen omien tarpeiden edelle ole suuri uhraus ja kokee sen selvästi myös velvollisuudekseen. Lasten ja äidin välinen suhde on emotionaalisesti läheinen, mitä äiti pitää hyvänä.

"Jos lapsi itkee ja häntä pystyy lohduttamaan, se tuo paljon lohtua itsellekin. Minulle ei ole vaikeaa asettaa lapsia etusijalle arjessa." (Päivän lehti: Ihmeen nuori äiti)

"Jos lapsia hankkii, heidän kanssaan on hyvä viettää mahdollisimman paljon aikaa." (Päivän lehti: Kun nuoruuden päämäärät on saavutettu, iskee helposti tyhjyys: "On naiivia kuvitella, että elämä tarjoaisi samoja mahdollisuuksia kuin parikymppisenä", sanoo onnellisuusfilosofi)

Myös alemman tekstikatkelman puhuja kuvaa hyvää vanhemmuutta erityisesti saatavilla olon ja kohtaamisen kautta. Hyvä vanhempi on sekä fyysisesti että henkisesti paikalla lapsen arjessa – jos kerran on hankkinut lapsia, tämä on vähintään mitä voi tehdä.

Uupumisen lisäksi intensiiviseen vanhemmuuteen kuului myös useita muita haasteita. Intensiivisen vanhemmuuden diskurssissa vanhemman rooliksi jäi haasteiden vastaanottaminen ja sietäminen. Lasten hankkimisen nähtiin rajaavan vanhempien toimintaa monella eri elämänsektorilla. Lapset tulevat kokonaisvaltaisesti osaksi vanhempiensa elämää ja muokkaavat sitä väistämättä. Vanhemmuuteen kuuluu unesta, omista tarpeista, parisuhteesta, elinympäristöstä, arjen hallinnasta sekä taloudellisista vapauksista luopuminen. Tämä kaikki kuuluu siihen, että lapsen tarpeet asetetaan omien tarpeiden edelle.

"Eteisessä kiukutteleva kaksivuotias. Kurahousujen hiekka suihkun lattialla. Automarket ja alennusjauheliha sekä vuosikausia kestävät yöt, joiden aikana kukaan ei nuku hyvin, eikä kukaan varmasti harrasta seksiä. Näin pikkulasten vanhemmat usein puhuvat arjestaan - tai vähintään tältä

se kuulostaa lapsettoman korvaan. Mielikuva perhe-elämästä on niin ankara, että sen on todettu jopa heikentävän nuorten perheenperustamishalua: Prisma-perheenä eläminen ei kiinnosta." (HS Perhe: Uupumisesta tuli suomalaisperheissä normi, eikä siinä ole mitään järkeä, sanoo asiantuntija)

"Siitä huolimatta perheen tuloista lasten menoihin kuluu usein kaikki liikenevä raha, ja vanhempien on tingittävä omista menoista. Niin kävi minullekin." (Lukijan mielipide: Eläkkeellä lapseton sinkku saa maksunsa korkoineen takaisin)

Teksteissä toisaalta myös kyseenalaistettiin vanhemmuuspuhe, jossa lapsiperhearkei nimettiin kurjaksi, tylsäksi ja haastavaksi. Esimerkiksi ensimmäisen tekstikatkelman kirjoittaja puhui samassa kolumnissa myös lasten ihanuudesta. Vanhemmat ja kirjoittajat kuitenkin myös tunnistivat vaativan vanhemmuuden diskurssin ja siitä oli usein omakohtaista kokemusta. Näin ollen he eivät katsoneet tämänkaltaisen puheen olevan tuulesta temmattua.

"Ja pian jo meuhkattiinkin ongelmista: Koskaan ei saa nukkua. Suurperheessä vatsatauti kestää kaksi viikkoa. Ruokaa kannetaan selkä vääränä ja Bamse-klubi-matkat maksavat tolkkottomasti." (Kolumni: "Mutta oletteko harkinneet lisää lapsia?")

"Kun on vaikka lapsi, joka aamu pitää kaivaa vaatteet esiin ja viedä heidät tarhaan. Sama kuvio toistuu. Joku voi kutsua tällaista elämänvaihetta prismaperhearjeksi, mutta filosofi itse on nimennyt sen palvelutarinaksi. Siinä palvellaan päämäärää, joka ei ole kaukana tulevaisuudessa vaan läsnä päivittäin." (Päivän lehti: Kun nuoruuden päämäärät on saavutettu, iskee helposti tyhjyys: "On naiivia kuvitella, että elämä tarjoaisi samoja mahdollisuuksia kuin parikymppisenä", sanoo onnellisuusfilosofi)

Edellisessä katkelmassa haastattelun kommentin antanut filosofi nimesi vanhemmuuden arjen palvelutarinaksi, jonka päämäärä ei ole tulevaisuudessa, vaan jokapäiväisessä elämässä. Kirjoittajan mukaan sopeutuminen palvelutarinaan sekä elämän mielekkyyden löytäminen siitä on keski-ikäisten elämän haaste. Lapsiperhearjesta tulisi löytää mahdollisuus kasvuun, menestykseen sekä seikkailuun. Näin ollen vanhemmuuden haasteeksi nousee myös vanhemman kyky nauttia kaikista lapsiperhe-elämään kuuluvista raskaista puolista. Tämä kääntää jälleen katseen arjen haasteista vanhemman psyykeen.

"Kotiasioissa hän suosittelee suunnittelua, että sovitaan tarkasti, kumpi tuo ja vie. Töissä taas huolellista kalenterointia. 'Ne luovat arjelle rungon ja tunteen, että asiat hoituvat'. -- oikealla asenteella ruuhkavuosista voi jopa nauttia." (Päivän lehti: Anni Erkko syylistyi töissä äitinä kunnes näki naisia, jotka olivat yhdistäneet uran ja perhekaaoksen kivuttomasti – nyt hän ylistää ruuhkavuosia)

Myös viimeisessä katkelmassa todetaan, että kunhan vanhempi vain keskittyy arjen hoitamiseen ja kehittyä sen huolellisessa organisoinnissa, ruuhkavuosista voi nauttia. Myös tässä tekstissä vanhemmuuden yhteiskunnallinen puoli häivytetään, jolloin itse vanhemman kyky suorittaa vanhemmuutta nousee keskiöön siinä, kuinka hän selviytyy sosiaalisista normeista sekä elämänhallinnasta. Tämä kuvaa myös laajemmin intensiivisen vanhemmuuden diskurssia: vanhemmuus on jotakin kasvatusta, perhepalveluja, yhteiskunnan rakenteita ja lapsen temperamenttia suurempi asia. Vanhemmuuden oikean suorittamisen, asiantuntijuuteen tukeutumisen, mutta samalla liiallisen suorittamisen kautta uupumisen välttämisen, kautta vanhemmat voivat yltyä hyvän, keskiluokkaisen vanhemmuuden kriteereihin.

"Olisi ehdottomasti vastuutonta olla mainitsematta huonosti nukuttuja öitä, oksennustauteja, uhmakohtauksia, mudasta niljaisia kuravaatteita ja alati riivaavaa riittämättömyyden tunnetta." (Kolumni: "Mutta oletteko harkinneet lisää lapsia?")

Intensiivisen vanhemmuuden diskurssin vääjäämätön päämäärä edellisen tekstikatkelman mukaan onkin "alati riivaava riittämättömyyden tunne".

6.6. Rikastuttava vanhemmuus

Rikastuttavan vanhemmuuden diskurssi ei ollut kovin vahva. Vaikka syntyvyys-keskustelussa oli tavoitteena syntyvyyden alenemisen pysäyttäminen ja mahdollisesti myös kääntäminen uuteen nousuun, teksteissä harvemmin puhuttiin vanhemmuuden hyvistä puolista. Kokonaisuudessaan tutkimusten tekstien sävy oli negatiivissävytteinen ja ne keskittyivät pitkälti vanhemmuuden haasteisiin. Ainoastaan yksi artikkeli kaikista 94 artikkelista oli pelkästään vanhemmuuden elämää rikastuttaviin puoliin keskittyvä.

Vanhemmuuden katsottiin rikastuttavan vanhemmuuden diskurssissa lisäävän vanhempien onnellisuutta ja elämän merkityksellisyyden kokemusta. Lasten koettiin osoittavan, mikä elämässä

on tärkeää. Suurimpana onnen lähteenä oli rakkaus omaa lasta kohtaan: rakkaus koettiin pakahduttavaksi ja se tuntui fyysisinä tuntemuksina kehossa. Lasten koettiin myös antavan syyn elää.

"Lapset ovat lisänneet lähes nelikymppisenä isäksi tulleen Kauppisen omaan onnellisuutta, ankkuroineet elämään ja antaneet sille suuntaa. Filosofian professori huomauttaa silti, ettei omien lasten saaminen ole välttämätöntä, jotta elämän voi kokea merkitykselliseksi." (Päivän lehti: Kun nuoruuden päämäärät on saavutettu, iskee helposti tyhjyys)

"-- päädyin suosittelemaan tuttavalleni vanhemmuutta. Ajoittaisesta rankkuudestaan huolimatta lasten kasvattaminen antaa paljon enemmän kuin ottaa. Lapset kun ovat oivia oppaita sen äärellä, mikä on oikeasti tärkeää. -- selittämätöntä onnen tunnetta, joka aika ajoin valtaa mielen, kun katsot omaa lastasi." (Kolumni: Perhearjen ankeus ei ole lasten syy)

"Kun jälkeinpäin keneltä tahansa vanhemmalta kysyy tärkeintä syytä elää, vastaus on aina oma lapsi." (Päivän lehti: Ihmeen nuori äiti)

Silti, jopa näissä teksteissä todettiin, ettei vanhemmuus ole ainoa väylä onnellisuuteen eikä näkemys vanhemmuudesta saanut suoraa suosittelua. Rikastuttavan vanhemmuuden diskurssi olikin nimenomaan rikastuttavan, ei elämän tarkoituksen, diskurssi. Lasten merkitys oli etenkin ankkuroida vanhempansa kiinni elämän jatkumoon ja osoittaa elämän rajallisuuden. Tämä näkemys lähestyy Erikssonin kehityspsykologista teoriaa, jossa vanhemmuus ja vanheneminen mainitaan ihmisen kehitystehtäviksi.

"Se, että oma poika oli syntynyt, auttoi hyväksymään elämän rajallisuuden. Ainoa asia, jolla voimme ylittää elämämme väistämättömän rajallisuuden on se, että jätämme jotain tuleville sukupolville." (Päivän lehti: Kun nuoruuden päämäärät on saavutettu, iskee helposti tyhjyys)

Lasten saaminen oli myös konkreettisesti auttanut vanhempia kehittymään esimerkiksi arjen hallinnassa. Tätä käytiin läpi negaation kautta alla olevassa tekstikatkelmassa, mutta lopputulos oli kokijan kannalta kuitenkin positiivinen. Lapsi oli tuonut ryhtiä vanhempansa elämään, mikä on hyvin lähellä myös edellisissä tekstikatkelmissa esiintynyttä ajatusta elämän rauhoittumisesta lastensaannin myötä.

"Lapsi pakottaa priorisoimaan ja organisoimaan. Tuntuu, että saan lapsen myötä enemmän aikaan, kuin monet lapsettomat tuttavani. – 'Lapsi myös tuo paljon uudenlaista sisältöä elämään', hän muistuttaa." (Päivän lehti: Lapsen hankinta on yhä harkitumpi päätös, etenkin esikoislapsia syntyy enää vähän yllätyksenä)

Vanhemmuus oli tuonut positiivisia asioita myös vanhempien väliseen suhteeseen. Vanhemmat kokivat tullessa läheisimmiksi ja keskustelevalle asioista, joista eivät muuten olisi keskustelleet. Useamman lapsen saaminen koettiin myös sisarusten kannalta positiiviseksi asiaksi. Kolmatta lasta äidit kutsuivat jopa nautiskelukappaleeksi, mikä viittaa syvään henkilökohtaiseen toiveen täyttymiseen.

"Hän katsoo myös, että yhteinen lapsi on vain syventänyt heidän parisuhdettaan. 'Olemme tulleet läheisimmiksi ihan eri tavalla'." (Päivän lehti: Lapsen hankinta on yhä harkitumpi päätös, etenkin esikoislapsia syntyy enää vähän yllätyksenä)

"Kahden lapsen äidit olivat sitä mieltä, että toinen menee siinä sivussa, kun lapsista on seuraa toisilleen. Kolmen lapsen äidit, joita oli puolet naisista, taas vakuuttelivat, että kuopukset ovat nautiskelukappaleita." (Kolumni: "Mutta oletteko harkinneet lisää lapsia?")

Syntyvyys -keskustelun ainut vanhemmuuden onnen hetkiä kuvaava artikkeli liittyi Helsingin Sanomien perheviikkoon, joka loppui vain muutamia päiviä ennen eduskuntavaaleja. Tähän artikkeliin oli koottu lukijoiden kuvaamia lapsiperheen onnen hetkiä. Vastajat elivät itse parhaillaan perhe-elämää ja heillä oli lapsia sylväuvoista teini-ikäisiin. Vanhempien kuvauksissa toistuivat arjen pienet hetket, lasten fyysinen läheisyys, elämän ihmettely yhdessä, lasten hymyistä ja ilosta nauttiminen sekä itsensä näkeminen lapsessaan. Seuraavat kommentit ovat kaikki artikkelista "Ne, hetket kun ajattelen, kuinka hyvät tyypit olenkaan saanut elämäni" – näin lukijat kertovat arkensa onnenhetkistä".

"Koen onnea usein vain katsoessani lapsiani, elämän pieniä ihmeitä, joista olen suunnattoman ylpeä. Olen onnellinen saadessani aamuisin kainalooni kaksi unista pörröpäätä. Katselen heitä hämärässä huoneessa ja etsin heidän kasvopiirteistään omia piirteitäni. Joskus he huomaavat että katselen heitä ja saan katseelleni vastaukseksi leveän hymyn tai suloisen kikatuksen."

Äiti, isä ja lapset 5 ja 2 v

”Pienet onnenhetket on tärkeimpiä. Kun kiireen keskellä 8-vuotias, omasta mielestään iso koululainen, vielä nappaa äitiä kiinni kädestä kun kävellään yhdessä, täyttää se sydämen hiljaisella, tyynnyttävällä onnella. Keskitynkin kiireen keskellä hetkeen. Siihen, miltä tuo pieni käsi tuntuu kädessäni. Puristan hellän lujasti takaisin ja nautin, elän kerrankin hetkessä. Tiedostaen sen, että tämäkään ei jatku ikuisesti. Liian pian on ”vähän noloa” kulkea äidin kanssa käsikädessä.”

Äiti, isä ja lapsi 8v

Vanhempien antamissa onnen merkityksissä korostuvat hyvin tavalliset ja kuitenkin vanhemmille merkitykselliset hetket oman lapsen kanssa. Näissä vastauksissa ei näkynyt muutoin aineistossa esiin nousseita huolia, liian korkeita kriteereitä vanhemmuudelle tai lapsiperhe-elämälle eikä arjen ylitsevyöryvää kiirettä. Vaikka artikkeli oli yksittäinen, sen tekee tutkimuksen ja diskurssin kannalta merkittäväksi se, että siinä aivan tavalliset, monimuotoiset perheet saivat itse määritellä vanhemmuutta ilman yhteiskunnan, työnantajien, poliitikkojen, asiantuntijoiden tai järjestöjen antamia merkityksiä.

”Koin juuri perheeni onnellisimman hetken. Muuttolaatikoiden keskellä teimme siskonpetin lattialle ja vaikka kaikki oli ympärillä kaaosta, olimme me siinä tiiviisti yhdessä aloittamassa uutta elämää yhden vanhemman perheenä.”

Äiti, lapset 10v ja 5-vuotiaat kaksoset

”Kahdeksanviikkoinen vauvamme huutaa usein pää punaisena. Kaikki huuto kuitenkin unohtuu sillä hetkellä, kun vauva väläyttää taivaallisen, hampaattoman hymynsä.”

Naispari ja 8-viikkoinen vauva

Yhdessäkään tekstissä ei kuvattu vanhemmuuden onnenhetkien liittyvän vanhemmuuden kriteerien saavuttamiseen, vanhemmuuden jakamiseen, lasten suorituksiin, lomamatkoihin tai vanhempien omaan aikaan. Teksteissä korostuivat läheisyys ja yhteisen ajan arvostus.

”Hormonihuuruiset iltahetket vauvaa syöttäessä ja nukuttaessa, miten paljon rakkautta niihin mahtuikaan! Siitäkin huolimatta että tiesi tulevan yön koostuvan unen pätkistä. Isompien kanssa hassuttelu ja etenkin eskari-ikäisen kehittyvä huumorintaju tuovat iloa jokaiseen päivään. Hienoa on kun kaikki kolme leikkivät yhdessä riitelemättä ja itse saa juoda kahvin rauhassa, ja huomata miten tärkeitä sisarukset ovat toisilleen.”

Äiti, isä ja lapset 7, 5 ja 2 v.

Voisiko näistä tekijöistä, läheisyyden ja yhteisen ajan vaalimisesta, koostua onnellisempi ja arvostetumpi vanhemmuus sekä perhepolitiikan ydin?

7. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia, minkälaista vanhemmuuspuhetta alhaiseen syntyvyyteen liittyvässä keskustelussa esiintyy. Mielenkiinnon kohteina oli paitsi vanhemmuuteen liitetyt teemat, myös se, millaisena suomalainen nykyvanhemmuus näyttäytyy.

Tutkimuksesta löytyi yhteensä kuusi vanhemmuuden diskurssia, jotka käsittelivät vanhemmuutta sekä yksilön että yhteiskunnan näkökulmasta. Vanhemmuus kytkeytyi vahvasti perheisiin ja käsitykseen lapsuudesta sekä lapsista. Kokonaisuudessaan vanhemmuus näyttäytyi monimuotoisena, mutta edelleen pitkälti äitiyteen kytkeytyvänä ilmiönä, johon kohdistui valtavasti henkilökohtaisia sekä yhteiskunnallisia odotuksia, arvoja, tavoitteita, pelkoja, tunteita, mahdollisuuksia ja uhkakuvia. Vanhemmuutta pyrittiin kontrolloimaan voimakkaasti eri tavoin, mutta sitä katsottiin olevan helpointa tukea positiivisen kannustamisen kautta sekä tarjoamalla yhteiskunnallisia palveluita ja taloudellisia tukia. Sen sijaan yhteiskunnan pyrkimykset puuttua ihmisten lisääntymiseen ja perheellistymiseen tuomittiin voimakkaasti.

7.1. Työelämä ja vanhemmuuden paineet lisäävät perheellistymisen harkintaa

Tämän tutkimuksen valossa suomalaiseen vanhemmuuteen kohdistuu laajalti paineita sekä työelämässä että kotona. Vanhempien ei odoteta ainoastaan osallistuvan vaan myös panostavan sekä työelämään ja uraansa että vanhemmuuteen. Usein perheiden toivoman lapsilähtöisen, joustavan ja taloudellisesti turvatuksen arjen koettiin olevan ristiriidassa työelämän reaalielämän, vaatimusten ja epävarmuuden kanssa. Useissa teksteissä viitattiinkin edellä mainittujen tekijöiden olevan syy olla hankkimatta lapsia. Tyypillistä oli, että työelämän epäreiluuden nähtiin kohdistuvan nimenomaan naisiin, oli heillä sitten lapsia tai ei. Työurakysymykset painoutuivatkin sukupuolittuneen (äiti)vanhemmuuden diskurssissa.

Useissa aineiston teksteissä nousi esiin vanhempien toive työelämän joustojen lisäämisestä sekä armollisuudesta: työelämä ei näyttänyt tukevan lapsentahtista arkea, jossa päiväkotimatalla ehtii ihastelemaan maasta löytyneitä muttereita tai auttavan joustavuudellaan oksennustautisten öiden selättämisessä. Samanlaisia havaintoja vanhempien kaipuusta nykyistä joustavampaan työelämään on tehty muun muassa Väestöliiton vuoden 2018 Perhebarometrissa. Perheiden mielestä tärkein perhepoliittinen toimi olisi joustava työaika pienten lasten vanhemmille. Vanhemmat halusivat

työskennellä enemmän osa-aikaisesti ja hoitaa myös lastaan kotona osapäiväisesti. Tärkeäksi koettiin myös mahdollisuus jaksottaa perhevapaita useamman vuoden ajanjaksolla. (Kontula 2018, 110.)

Perhevapaaudistus olikin näyttävästi esillä aineiston alhaiseen syntyvyyteen ja työelämään liittyvissä teksteissä. Yleensä sitä esitettiin ratkaisuna sekä naisten kohtaamaan raskaus- ja vanhempainvapaasyrjintään, tasa-arvoisen vanhemmuuden edistämiseen sekä naisten haluun hankkia lapsia. Erityisesti työnantajat katsoivat perhevapaaudistuksen tärkeäksi tasa-arvoisen vanhemmuuden ja äitien työmarkkina-aseman kannalta. Esimerkiksi Elinkeinoelämän Keskusliitto (EK) antoi vahvan tukensa tasa-arvoa edistävälle uudistukselle. Kuitenkin EK:n vaaliohjelmassa perhevapaaudistuksen tarkoituksena mainitaan Suomen työllisyysasteen nostaminen sekä perhevapaiden lyhentäminen. (EK vaaliohjelma 2019, 22, 9.)

Ehdotetulla, näennäisesti vanhempien tasa-arvoa ajavalla, perhevapaaudistuksella olikin hyvin vähän tekemistä perheiden toivomien joustojen kanssa. Sekä Kontulan (2017, 119) että Perälä-Littusen (2018, 214) tutkimuksissa esiin nousut perheiden kokemus poliittisten puolueiden ja työmarkkinajärjestöjen perhepoliittisten tavoitteiden irrallisuudesta verrattuna perheiden intresseihin näkyi myös tässä tutkimuksessa.

Aineiston perusteella työelämä oli merkittävä tekijä siinä, miten nuoret aikuiset kokivat mahdollisuutensa perheellistyä. Työelämään liittyvien riskien lisäksi vanhemmuudessa nähtiin kuitenkin myös muita mahdollisesti perheellistymisen myötä toteutuvia haasteita, jotka koskivat sekä vanhempaa itseään että hänen parisuhdettaan ja perhettään. Riskien punnitsemisen värittämä vanhemmuuskuva nimettiin harkitun vanhemmuuden diskurssiksi. Siinä oli nähtävissä kaksi aladiskurssia, joissa oli osin kyse samoista vanhemmuuden riskeistä, osin erilaisista. Ero näiden kahden diskurssin välillä liittyi erityisesti tapaan puhua vanhemmuuden harkitsemisesta. Rationaalisen vanhemmuuden diskurssi korosti harkintaa ymmärrettävänä ja järkevänä toimintana, kun taas riskienhallintavanhemmuus nähtiin osittain epärealistisiin pelkoihin perustuvana vanhemmuuden ja sitoutumisen välttelyä.

Berg (2012) huomauttaa, että syntyvyyden säännöstelyn myötä lasten hankinnasta on tullut yhä harkitumpaa ja näin ollen ensimmäistä kertaa vanhemmiksi tulevien ikä on noussut. Myös tämän tutkimuksen aineistossa tuotiin moneen otteeseen esiin asiantuntijoiden huoli siitä, että nuoret aikuiset viivyttävät lastenhankintaa. Kasvavan osuuden lapsettomuushoidoista nähtiin johtuvan siitä, että vanhemmuutta oli siirretty jatkuvasti eteenpäin, kunnes lisääntyminen onnistui ainoastaan

avusteisesti – jos onnistui. Erityisesti rationaaliseen vanhemmuuteen nähtiin kuuluvan vanhempien positiivinen ikääntyminen, mikä liitettiin korkeampaan koulutukseen ja vakaampaan taloudelliseen asemaan. Vastaavasti huolipuhe vanhempien ikääntymisestä liikkui riskienhallintavanhemmuuteen ja lapsien siirtämiseen yhä myöhemmälle iälle.

Riskienhallintavanhemmuuden diskurssissa tuotettiin myös puhetta siitä, että nuoret aikuiset pyrkivät saamaan kaiken valmiiksi ennen lasten hankkimista. Opintojen pitkittäminen, vanhemmaksi kelpaavan kumppanin löytäminen, työuran rakentaminen, asunnon hankkiminen sekä maailmantilanne mainittiin teksteissä syiksi pitkittää vanhemmaksi tuloa. Samaa asiaa lähestyttiin rationaalisen diskurssin teksteissä järkevänä harkintana, kuten vakiintuneen parisuhteen muodostamisena ja taloudellisen turvan saavuttamisena.

Eroa kahden diskurssin välillä oli myös siinä, että riskienhallintavanhemmuuteen liitettiin negatiivissävyytteisiä viittauksia vanhemmuutta harkitsevaan: hänen identiteettiään saatettiin kyseenalaistaa kehittymättömäksi, luonnettaan hedonistiseksi tai urapelkojaan turhaksi. Tekstien kirjoittajat myös asettivat itsensä vanhemmuutta harkitsevan yläpuolelle antamalla hänelle neuvoja, huolehtimalla vanhemmuuden pitkittymisen riskeistä, joita harkitsija ei ymmärrä, tai asettamalla hänet yhteiskunnan heikko-osaiseksi. Vastaavaa ei tapahtunut rationaalisen vanhemmuuden diskurssissa.

Ketokivi (2002, 116) on havainnut samankaltaisia riskienhallintaan liittyviä syitä viivyttää lastenhankintaan. Potentiaaliset riskit olivat kaksisuuntaisia: sekä nuoreen aikuiseen että hänen tuleviin lapsiinsa kohdistuvia. Henkilökohtaisella tasolla riskit liittyivät työuraan, henkilökohtaisen vapauden menettämiseen sekä elämäntavan ja minuuden kadottamiseen. Parisuhteen riski liittyi eroon, jota pyrittiin välttämään tutustumalla kunnolla potentiaaliseen kumppaniin yhteisten kokemusten sekä yhteiselon ja kriiseistä selviytymisen myötä.

Kuten Lahtinen (2016, 108) osuvasti kuvaa, harvat vanhemmuuteen liittyvät ilmiöt ovat ainoastaan nykyajan perhe-elämään kuuluvia. Yhteiskunnalla on aina ollut erilaisia intressejä perheiden suhteen. Kulloisetkin yhteiskunnan sosiaaliset normit, kulttuuri ja lainsäädäntö ovat vaikuttaneet perhepiirin rajoituksiin ja mahdollisuuksiin. Väänäsen (2013, 54) mukaan yhteiskunta sääteleeekin perhettä taloudellisten ja poliittisten instituutioiden kautta, jolloin sekä perhe että yhteiskunta vaikuttavat toisiinsa. Muokkaamalla muun muassa perheiden roolijakoa, elintasoja ja laajemmin elämäntapaa, se vaikuttaa myös perheen sisäiseen vuorovaikutukseen.

Yhteiskunnallisesti tuettavan vanhemmuuden diskurssissa tunnistettiin tämä perheiden ja yhteiskunnan välinen kahdensuuntainen suhde, joka sai teksteissä muodon yhteiskunnallisena huolipuheena. Ensimmäkin alhainen syntyvyys aiheutti huolta yhteiskunnallisten palveluiden ja eläkkeiden turvaamisen kannalta. Aineistossa ehdotettiin mitä erilaisimpia yhteiskunnallisia palveluita ja tukimuotoja, kuten valtiollista deittipalvelua, syntyvyyden tason nostamiseksi. Myös perinteisemmistä taloudellisen tuen muodoista käytiin keskustelua. Huoli liittyi kuitenkin myös vanhempiin, perheisiin ja lapsiin, jotka jäivät tuettavan vanhemmuuden diskurssissa lisääntymiseen liittyvien ja kansantaloudellisten näkökulmien jalkoihin. Vanhemmuus ja lapset nähtiin näissä kirjoituksissa useimmiten positiivisessa valossa ja itsestään tärkeänä osana yhteiskuntaa. Tukea haluttiin tarjota haavoittuvassa asemassa oleville perheille, mutta myös vanhemmille itselleen, esimerkiksi parisuhteen solmimiseen, lastenhankintaan ja perhearjen järjestämiseen. Yhteiskunnalla nähtiin olevan vastuu perheistä ja perheellistymisestä.

Yhteistä monille tutkimuksen diskurssille oli, että lastensaamiseen liitettiin suuri vastuu. Tämä vastuu sai nuoret aikuiset harkitsemaan tarkkaan, halusivatko he lapsia ja jos, niin milloin. Vanhemmuuden koettiin yltävän vanhemman jokaiselle elämänalueelle ja lapsen parhaan tulevan aina ennen vanhemman mielitekoja tai mieltymyksiä. Osassa teksteissä tätä oltiin ajateltu vastustaa ennen lasten hankkimista, mutta todellisuudessa esimerkiksi matkailu oli saanut jäädä lasten saamisen myötä. Myös Ketokivi (2002, 114-116) on todennut, että vanhemmuus koetaan voimakkaasti vastuun kautta. Hänen tutkimuksessaan tämä liitettiin erityisesti intensiiviseen äitiyteen. Myös tässä tutkimuksessa oli vahva intensiivisen vanhemmuuden diskurssi, jota käsitellään seuraavassa luvussa.

7.2. Intensiivisen äitivanhemmuuden taakka ja hiljaiset isät

Intensiivinen vanhemmuus on aikaisemmassa tutkimuksessa määritelty vahvasti lapsikeskeiseksi, asiantuntijavetoiseksi, tunnepitoiseksi ja työntäyteistä vanhemmuudeksi. Lapsen parhaan edistäminen nähdään vanhemmuuden ensisijaisena tehtävänä ja siihen ollaan valmiita panostamaan niin rahallisesti kuin ajallisesti. (Sihvonen 2008; Mustomäki & Sihto 2019, 157-173; Onnismaa 2012, 64). Myös tässä tutkimuksessa oli vahva intensiivisen vanhemmuuden diskurssi, joka näyttäytyi vanhempien puheissa pyrkimyksenä hyvään vanhemmuuteen uupumuksesta tai korkeista vaatimuksista huolimatta. Asiantuntijoiden, tutkijoiden, vapaaehtoisesti lapsettomien ja lastaharkitsevien puheissa intensiivinen vanhemmuus näyttöytyi usein syynä, miksi lastenhankinta ei

houkuta. Eräs asiantuntija myös käytti intensiivisen vanhemmuuden käsitettä, johon hän yhdisti sekä intensiivisen että keksiluokkaisen vanhemmuuden piirteitä.

Intensiivisen vanhemmuuden diskurssi oli vahva ja se näkyi useimmissa aineiston teemoissa. Huomionarvoisaa on, että intensiivinen vanhemmuus tässä tutkimuksessa näyttäytyi ensisijaisesti intensiivisenä äitiytensä: useimmissa teksteissä oli äänenkäyttäjänä äitejä ja toisaalta asiantuntijapuheenvuorot käsitelivät lähes yksinomaan äitiyttä, myös silloin kun he puhuivat yleisesti vanhemmuudesta. Vanhempien vastuu hyvästä lapsuudesta, lapsiin kohdistuva kulutus, ”arjen kestäminen”, väsymys, panostaminen sekä omaan uraan että lapsiin sekä omien tarpeiden tyydyttämättä jättäminen voitiin tässä tutkimuksessa nähdä liittyvän intensiivisen vanhemmuuden arkeen.

Useat intensiiviseen vanhemmuuden taustalla vaikuttavista piirteistä voidaan nähdä osana keskiluokkaista perhe-elämää, kuten vanhempien korkeampi koulutus ja hyväpalkkainen työpaikka, joiden kautta vanhempien on mahdollista perehtyä asiantuntijatietoon lapsen kasvusta ja kehityksestä, mutta erityisesti tarjota lapsilleen parhaimpina pitämänsä asiantuntijapalvelut, harrastukset, elinympäristön sekä vapaa-ajanvietteet. Perhe-elämästä käytävä keskustelu onkin hyvin arvolatautunutta, kuten Kaarakainen ja Lehto (2019, 8) huomauttavat. Vaikka kasvatuksesta puhutaan näennäisesti avoimesti ja asiantuntijalähtöisesti, on se todellisuudessa hyvin kapea-alaista ja sisältää piilotettuja arvoja ja moraalisia käsityksiä.

Tutkimuksessa epäselväksi jäi, uskoivatko vanhemmat yltävänsä hyvän vanhemmuuden vaativiin kriteereihin. Asiantuntijoilla ei vaikuttanut olevan tähän uskoa, vaikka he tuntuivat jakavan intensiivisen vanhemmuuden näkemyksen hyvästä vanhemmuudesta. Vanhempia neuvottiin esimerkiksi tarjoamaan lapsilleen ”riittävän hyvää” hoivaa ja huolenpitoa. Näin ollen tuotettiin samalla puhetta, jonka mukaan sohvalle makoilu tai einesmakaroonilaatikko eivät aivan yltäneet hyvään vanhemmuuteen, mutta jos vanhempi ei parempaan pystynyt, siihen kannatti tyytyä.

Myös Sihvonen (2016) sekä Mustomäki ja Sihvo (2019) havaitsivat intensiivisen vanhemmuuden kohdistavan ”epäonnistumisen syyn” vanhempaan yksilönä, mikä johtaa vanhemman psyykeen korostamista yhteiskunnallisen ilmiöiden sijaan. Vanhemmuuden negatiiviset tunteet kielletään, käsitellään, neuvotellaan ja korjataan siten, että vanhempi pääsee niistä ylitse. Tämä johtaa väistämättä siihen, että mahdollisuus kriittiseen keskusteluun vanhemmuudesta, äitiydestä ja lapsuudesta kapenee. Mustomäki ja Sihvo (2019, 155) huomauttavatkin, että kuihtunut keskustelu on häivyttänyt sosiaalisesti, taloudellisesti ja emotionaalisesti vaativan intensiivisyyden ideaalin kritiikin

ja vanhemmat pyrkivät noudattamaan sitä keinolla millä hyvänsä. Sama näkyi myös tämän tutkimuksen aineistossa: (intensiivisen) äitiyden emotionaalisia kriteerejä ja lapsen parhaaksi toimimista ei kritisoitu aineistossa kertaakaan. Kritiikki kohdistui yksinomaan vanhempaan tai ”vanhempien luomaan” vanhemmuuden kulttuuriin, jos kohdistui.

Intensiivinen vanhemmuus kytkettiin lähiesesti vanhempaan yksilönä. Vanhemmuuden onnistuminen tai epäonnistuminen nähtiin nimenomaan vanhemmasta johtuvana eikä esimerkiksi yhteiskunnan liian korkealle asetuista kriteereistä. Näin ajattelivat myös itse vanhemmuuden suorittamiseen uupuneet vanhemmat: elämän järjestelmällisellä organisoimisella on mahdollista jopa nauttia ruuhkavuosista. Äärimmäisenä esimerkkinä vanhemman yksilöön kohdistuvasta kritiikistä oli keskustelu vanhemmuuden ja työelämän yhteensovittamisesta sekä siihen kytköksissä olevasta uupumisesta. Uupuminen nähtiin vanhemman kyvyttömyytenä vastustaa sekä kotielämään että työelämään liittyviä paineita, jolloin uupumisen katsottiin johtuvan vanhemmasta itsestään.

Riskinhallintapolitiikan osana laajempaa länsimaista politiikan kehitystä on havaittu johtavan sekä yhteiskunnallisella että vanhemmuuden tasolla entistä kontrolloidumpaan vanhemmuuden ja kasvatuksen käsitykseen (Mustomäki & Sihto 2019, 157-160; Ketokivi 2002, 118-119). Tämä näkyi tässä tutkimuksessa paitsi intensiivisen vanhemmuuden myös harkitun vanhemmuuden diskursseissa. Sihvosen (2018) mukaan nykyvanhemmuus onkin muovautunut työlääksi ja intensiiviseksi suoritukseksi, jossa vanhemmat pyrkivät kontrolloimaan sekä kaikkea mitä vanhemmuudessaan tekevät että toisaalta kaikkea, mitä jättävät tekemättä. Vanhemmuutta leimaa näin ollen deterministisyys – vanhemmuus määrittää lopullisesti ja voimakkaasti lapsen kehitystä ja tulevaisuutta.

Myös Mustomäki ja Sihto (2019, 157-173) kuvaavat artikkelissaan intensiivistä vanhemmuutta äitiyden ja lapsilähtöisyyden kautta. Tutkijat näkevät intensiivisen vanhemmuuden koskettavan erityisesti äitejä, jotka kantavat lapsista isää suuremman hoivavastuun. Epätasaisesti jakautuva hoitovastuu, työelämän epävarmuus sekä työn ja lastenhoidon yhteensovittaminen huolettaa myös nuoria, lapsettomia naisia (Ketokivi 2002, 116). Tässä tutkimuksessa äidit, mutta myös asiantuntijat, toimittajat, poliitikot ja järjestöjen edustajat kuvasivat vanhemmuuden tehtävien kasautuvan nimenomaan äideille. Tasa-arvoisen vanhemmuuden diskurssi, joka näkyi tässä tutkimuksessa läpileikkaavasti koko aineistossa, koettiin ensisijaisesti yhteiskunnalliseksi arvoksi ja tavoitteeksi kuin olemassa olevaksi vanhemmuuden muodoksi.

Vastajulkaistussa neljänkymmenen maan vertailussa (Roskam ym. 2021) havaittiin, että äidit ovat uupuneimpia maissa, joissa on korkea tasa-arvon taso. Yhtenä selityksenä tälle ehdotettiin äitien roolin ensisijaisuutta vanhempana sekä isien vähäistä osallistumista perhe-elämään. Näin ollen äideillä on paitsi työelämässä myös kotona valtavasti paineita. Tutkimuksessa havaittiin, että maissa, joissa äidit olivat ainoastaan kotiäitejä, uupumusta ilmeni selvästi vähemmän ja äidit myös kokivat suurempaa arvostusta kuin maissa, joissa äidit osallistuivat laajasti työelämään.

Myös lapsuuskäsityksen vaikutusta vanhemmuuden paineisiin voidaan pohtia. Lapset nähdään nykyisessä lapsuuden diskurssissa aktiivisina toimijoina ja ympäristönsä (sosiaalisina) rakentajina – tämän takia heille on myös tärkeää tarjota erilaisia oppimismahdollisuuksia ja virkkeitä. (Eerola-Pennanen 2013, 22; Hujala, Puroila, Parrila-Haapakoski & Nivala 1998, 15; Onnismaa 2012, 250). Samaan aikaan lasten oikeutta varhaiskasvatukseen ja ammattilaisten hoiva- ja kasvatustyöhön on painotettu laajalti Suomessa samoin kuin muissa Pohjoismaissa. Nykyajan lapsuutta leimaakin osallistuminen erilaisiin instituutioihin sekä lapsuutta tutkivien tieteenalojen, ja tätä myötä tieteellisen tiedon määrän, kasvu. (Onnismaa 2012, 57) Tämä välittää väistämättä kuvaa, että kotikasvatus ja vanhempien tarjoama hoiva eivät riitä tasapainoiseen lapsuuteen, vaan tarvitaan suuri joukko ammattilaisia kasvattamaan, opettamaan ja kannustamaan lasta oikein. Valuvatko samalla varhaiskasvatuksen asiakirjojen tavoitteet myös vanhempien arkeen ja kotikasvatukseen ja kiihdyttävät intensiivisen vanhemmuuden diskurssin leviämistä yhteiskunnassa?

Toinen merkittävä nykypäivän lapsuuskeskustelun teema on lasten oikeus osallisuuteen. Samalla on myös painotettu 2000-luvun vaihteesta alkaen käsitystä komponentista lapsesta, joka on reipas, taitava, aktiivinen ja itsenäinen. Onnismaa (2012, 47; 250) on kuvannut lapsikäisyyden muutosta työvoimapolitiittiseksi mahdollistajaksi: molempien vanhempien siirtyessä työelämään aikaisempi ikävöivän ja herkän lapsen käsitys ei soveltunut enää julkiseen puheeseen. Hän kuitenkin huomauttaa Kampmannia (2004) mukaillen, että komponentin lapsen käsitys vaikuttaisi olevan pikemminkin ihanne tai ideaali, kuin mitattuun tutkimukseen lapsen pärjäävyydestä perustuva tieto. Mielenkiintoisen jatkotutkimuksen paikka olisikin, miten vanhemmuuden diskurssit ovat kehittyneet verrattuna lapsuuskäsityksen muutoksiin.

Äitien työssäkäynti oli vahvasti esillä myös tässä tutkimuksessa, kuten edellisessä luvussa todettiin. Myös intensiivinen vanhemmuus näyttäytyi ensisijaisesti äitiytenä, kuten myös muu tutkimuksen vanhemmuus puhe: äideille jäi niin kasvatus ja hoivavastuu kuin myös vanhemmuuden negatiiviset tunteet, kuten suru ja uupumus. Isät ja isyys olivat hyvin vähän esillä tutkimuksen aineistossa:

ainoastaan kolme tekstiä yli yhdeksästäkymmenestä oli isien tai isäksi haluavien kirjoittamia. Tämän lisäksi yhdessä päivän lehden artikkelissa oli haastateltu isää äidin lisäksi liittyen vanhemmuuteen.

Isien rooli vanhempana näyttäytyi aineistossa vahvasti toissijaisena. Isiä haluttiin kyllä kannustaa vanhemmuuden tasapuoliseen jakamiseen, mutta sen toteutumiseen ei uskottu. Ainostaan yhdessä testissä isä otti aktiivisen roolin perheessään ja parisuhteessaan, esimerkiksi sopimalla yhteisistä kasvatussäännöistä ja vanhemmuuden linjoista. Usein isistä puhuttiin pakoilevina, mikä nähtiin vastinparina vaativalle äitiydelle: lapset nähtiin äitien hoidettavina sekä arjessa että elämän kriisitilanteissa, kuten erossa. Osa naisista jopa pelkäsi lasten hankintaa, sillä ajatteli joutuvansa eron myötä yksinhuoltajaksi. Huoli näyttäisi olevan myös aiheellinen, sillä ainoastaan kolme prosenttia perheistä on isän ja lasten muodostamia (Tilastokeskus 2019).

Tässä tutkimuksessa ei noussut esille hyvän isyyden kriteerejä, toisin kuin hyvä äitiyden. Kaikki isyyden osallistuminen nähtiin positiivisena, mutta sille ei asetettu tavoitteita kuin korkeintaan vanhempainvapaan tasaisemmalle jakamiselle. Valkosen (2006, 65-67) mukaan suomalaiset ovat listanneet hyvään isyyteen liittyvän ajan antamisen lapselle, rakkauden, kurin ja kontrollin, opettamisen ja neuvosinen, esimerkkinä toimimisen, elättämisen, auktoriteettina olemisen, kärsivällisyyden sekä vastuun. Tämän tutkimuksen aineistossa nämä eivät näkyneet. Ehkä tämä johtui syntyvyyteen liittyneen keskustelun voimakkaasta kiinnittymisestä äitiin ja naisiin tutkimuksen ajankohtana. Isyyden ympärillä oli jopa hämmentävä hiljaisuus.

7.3. Vanhemmuutta kaikissa sateenkaaren väreissä

Vanhemmuuden monimuotoisuus näytti tämän tutkimuksen valossa olevan merkittävä osa suomalaista vanhemmuuskeskustelua. Erilaiset vanhemmat, kuten sateenkaarivanhemmat, sosiaaliset vanhemmat, sijaisvanhemmat, itselliset äidit, maahanmuuttajataustaiset vanhemmat ja vapaaehtoisesti ei-vanhemmuuteen päätyneet ihmiset sekä heitä edustavat järjestöt ottivat voimakkaasti kantaa vanhemmuuden ja perheiden yksipuoliseen kuvaan. Kritiikki kohdistuikin ydinperhemalliin sekä sen aiheuttamiin syrjinnän kokemuksiin muunlaisten perheiden elämässä.

Suurin kritiikki kohdistui siihen, miten yhteiskunnassa nähdään oikeus vanhemmuuteen sekä vanhemmille tai vanhemmiksi haluaville suunnattuihin palveluihin. Keskustelun keskiössä oli lahjasoluhoidojen kustantaminen muille kuin heteroperheille. Tämä koettiin sekä epärealistiseksi,

ihmisoikeuksia rajoittavaksi että yhteiskunnallisesti typeräksi: jos kerran syntyvyydestä ollaan kovin huolissaan, miksei kaikille lastahaluaville anneta mahdollisuutta vanhemmuuteen?

Toisaalta teksteissä korostettiin voimakkaasti sekä monimuotoisen vanhemmuuden että muiden individualistisen vanhemmuuden diskursseissa, että yhteiskunnalla ei ole oikeutta puuttua niin henkilökohtaisiin asioihin, kuin ihmisten lisääntymiseen. Ainoastaan positiivinen perheiden tukeminen palvelujen ja taloudellisten tukien kautta nähtiin hyväksytyksi. Vastakohtana toiveille kuitenkin koettiin, että yhteiskunta pyrkii kontrolloimaan ja arvottamaan perheitä erilaisten moraalisten näkemysten ja valintojen kautta. Ydinperhemalli kummitteli monen monimuotoisen, mutta jopa hyvin yleisen perhemuodon yllä. Poliitikkojen ja viranhaltijoiden vaikeneminen näiden kysymysten parissa tuntui tukevan perheiden käsitystä – perheiden monimuotoisuudesta kannettiin huolta lähinnä kansalaisten ja järjestöjen puheenvuoroissa.

Tutkimuksen aineistossa korostettiin vanhemmuuden ja perheenperustamisen olevan hyvin henkilökohtainen valinta, johon yhteiskunnalla voisi olla mahdollisuus vaikuttaa positiivisilla tukitoimilla, jos siihen löytyisi halua. Kansalaisten, valtiovallan ja työelämän intressit nähtiin kuitenkin ristiriitaisina – (äiti)vanhemmilla ja lapsilla koettiin olevan yhteiskunnalle vain välinearvo. Lisäksi näkemykset tarvittavasta positiivisesta tuesta vaihtelivat. Yhdeksi merkittäväksi tekijäksi kuitenkin muodostui työelämän joustamattomuus ja vanhemmille kasautuvat paineet lasten ja perheiden hyvästä elämästä.

Toisaalta lastenhankinnan lykkäämisen tai vapaaehtoisen lapsettomuuden saatettiin katsoa johtuvaksi yksilöpsykologisista syistä, ei niinkään nuorten aikuisten hedonismista tai yhteiskunnallisen tuen puutteesta. Jos nykyajan nuorista aikuisista ei oltu iloittu lapsina tai suhde omiin vanhempiin oli ollut huono, vanhemmuuden ei välttämättä ajateltu näyttäytyvän sopivalta vaihtoehdolta toteuttaa omaa elämää.

Ydinperhemallia on sivuttu tässä luvussa moneen otteeseen. Se näkyi läpi tutkimuksen perheiden taustalla vaikuttavana ideaalina, jonka ”perinteisimpään” malliin harva uskoi, mutta jonka yhteiskunnallisen läsnäolon jokainen tunsi. Ydinperheeseen liitettiin hyvinkin tarkkoja kriteereitä oikeanlaisesta, normaalista perheestä. Vanhempien ikä, varallisuus, lapsien määrä, vanhempien määrä, vanhempien sukupuoli, lasten sukupuoli sekä perheen vaatteet, asuminen, harrastukset ja muu omaisuus soviteltiin tarkkaan hyvän perheen muottiin. Kirjoituksissa tätä ydinperhettä kritisoitiin

voimakkaasti samalla kun se nähtiin yhteiskunnan silmissä tavoiteltavana ensisijaisena perhemuotona.

Tässä tutkimuksessa ei varsinaisesti näkynyt kirjoittajien osalta historiallista kaipuuta ydinperhevanhemmuuteen kuin ainoastaan sosiaalisen vanhemmuuden diskurssissa. Tähän palataan seuraavassa luvussa. Ydinperhemalli nähtiin kuitenkin enemmän ”olevaksi” ja ”yhteiskunnallisesti pysyvämmäksi” kuin monimuotoinen vanhemmuus. Sekä Lahtinen (2016, 109-110) että Aalto, Ilmakunnas ja Korpiola (2016, 4) painottavat kuitenkin perheiden historiallista monimuotoisuutta. He näkevätkin, että ydinperhemalli on muodostettu nimenomaan poliittisten tavoitteiden edistämisen ja kansalaisten asenteisiin vaikuttamisen takia. Aalto, Ilmakunnas ja Korpiola (2016, 4) jakavatkin tämän tutkimuksen havainnon, jonka mukaan ydinperhevanhemmuus on sekoitus rakenteita, arvoja ja käyttäytymistä, joka on lähtöisin ensisijaisesti poliittisista päämääristä.

Mielenkiintoista oli myös se, että intensiivisen vanhemmuuden, keskiluokkaisen vanhemmuuden ja ydinperhevanhemmuuden välillä oli nähtävissä selkeitä siltoja. Onko yhteiskunnallinen keskustelu johtamassa entistä kontrolloidumpaan kuvaan oikeanlaisesta, hyvästä vanhemmuudesta? Jos näin on, mikä on tämän kehityskulun tavoitteena ja ketä se hyödyttää?

Kuten Lahtinen (2016, 108) ja Väänänen (2013, 54-55) toteavat, yhteiskunta vaikuttaa perheeseen, sen mahdollisuuksiin ja rajoituksiin. Perheen merkitys yhteiskunnalle, ja samalla syy sen herättämään mielenkiintoon, tiivistyy perheen välittävään rooliin lapsen kehitys- ja sosialisatioprosessissa. Yhteiskunta pyrkii vaikuttamaan laajasti perheisiin ja niiden kautta tuleviin kansalaisiinsa. Myös tässä tutkimuksessa nousi esiin monia vanhemmuutta kuvaavia, rajaavia ja mahdollistavia diskursseja – sosiaalisesti ja kulttuurisesti rakennettuja tapoja toimia vanhempina.

Viimeisten vuosikymmenten aikana länsimaissa on kuitenkin vahvistunut individualismia painottava kulttuuri, joka antaa perheiden toteuttaa omanlaista perhe-elämää, mutta vähentää asiantuntijoiden ja poliittisten päättäjien kykyä hallita perheitä ja vanhemmuutta. Tämän on nähty johtavan entistä suurempiin ponnistuksiin kontrolloida perheitä. (Sihvonen 2009; Daly 2003a; Jallinoja 2006) Vanhemmuusdiskursseissa näkyikin selvästi kahden maailman kohtaaminen: vanhemmat peräänkuuluttivat monimuotoisuutta, joustavuutta, yksilöllisyyttä, vapaaehtoisuutta ja vapautta, kun taas yhteiskunnan nähtiin asettavan rajoitteita, pakotteita ja paineita sekä pyrkivän ylläpitämään toivomaansa ja arvostamaansa ydinperhemallia.

7.4. Lahjasoluvanhemmuuden kipeä keskustelu vasta aluillaan

Tutkimuksen yksi mielenkiintoisimmista tuloksista liittyy lahjasukusoluilla alkuun saatuun vanhemmuuteen. Keskustelu ei ollut mittava, mutta se oli intensiivinen ja siihen sisältyi voimakkaita tunnereaktioita puoleen ja toiseen. Keskustelussa näkyi kaksi diskurssia geneettisen ja sosiaalisen vanhemmuuden diskurssit. Lisäksi tutkimuksessa nousi esiin heikko biososiaalisten lasten diskurssi, joka ei kuitenkaan liittynyt suoraan tähän tutkimukseen ja jätettiin siksi tutkimuksen ulkopuolelle.

Geneettisen vanhemmuuden diskurssissa vanhemmuus nähtiin liittyvän biologiseen lisääntymiseen. Geneettistä sidettä ei nähty olevan mahdollista poistaa biologisen vanhemman ja biologisen lapsen väliltä. Geneettinen vanhemmuus tunnistettiin ja tunnustettiin myös termiä vastustavissa puheissa, mutta se pyrittiin häivyttämään taka-alalle vanhemmuuskeskustelusta. Osa geneettistä vanhemmuutta kommentoineista kirjoittajista, etupäässä lapsettomien etujärjestö sekä lapsettomuushoitoja antava lääkäri, kritisoivat jopa geneettisen vanhemman termiä. Kirjoittajien mukaan sukusolujen lahjoittaja on ainoastaan biologinen lahjoittaja eikä millään tasolla vanhempi.

Sosiaalinen vanhemmuus puolestaan nähtiin ensisijaisena vanhemmuuden muotona myös suurimmassa osassa niitä tekstejä, joissa tuettiin geneettisen vanhemmuuden merkitystä ja toteutumista lapsen kasvuolosuhteista huolimatta. Sosiaaliseen vanhemmuuteen liitettiin paljon hyvän vanhemmuuden kriteerejä ja painotettiin sosiaalisten vanhempien syvää toivetta omaan lapseen sekä heidän antamaansa hoivaa ja huolenpitoa. Tätä ei kyseenalaistettu yhdessäkään tekstissä. Tämän aineiston perusteella vanhemmuus nähdään ennen kaikkea sosiaalisena prosessina, jossa vanhemmuus ei määriy geneettisen siteen vaan vanhemman tarjoaman hoivan, rakkauden ja sitoutumisen kautta.

Sosiaalisen vanhemman oikeus lapsen vanhemmuuteen ainoana vanhempana sekä negatiivisten tunteiden välttäminen tilanteessa, jossa lapsi haluaa määritellä sukusolujen luovuttajan geneettiseksi vanhemmaksi, nähtiin sosiaalisen vanhemmuuden puolustajien mielestä tärkeämmäksi kuin lahjasoluilla syntyneen lapsen oikeus geneettiseen alkuperään. Lapsen ja perheiden oikeutta määritellä itse vanhemmuutensa painotettiin, mutta tämä tapahtui vastareaktionä tilanteessa, jossa aikuistunut lahjasolu lapsi halusi löytää geneettisen vanhempansa, jota hän kutsui biologiseksi isäkseen.

Sekä Berg, Gillies (2005, 72-72) että Lahtinen (2016, 108-109) ovat kuvanneet perhekäsityksen muutosta länsimaissa. Lapsettomuushoitajien vanhemmuuden diskurssit kävivät mielenkiintoisesti kädenvääntöä oikeanlaisen perheen käsityksestä. Samaan aikaan, kun sosiaalisen vanhemmuuden diskurssissa painotettiin individuaalista perhekäsitystä, se myös vahvisti konservatiivista ydinperhemallia, jossa on kaksi eri sukupuolta olevaa ”biologista” vanhempaa. Geneettisen vanhemmuuden diskurssissa koettiin puolestaan tärkeänä lapsen oikeus sukuun ja geneettiseen siteeseen, mikä voidaan katsoa familistisen perhekäsityksen mukaiseksi. Toisaalta geneettinen vanhemmuus nähtiin osassa tekstejä myös ”kolmantena vanhemmuuden muotona”, joka on hyvinkin radikaali ajatus pidemmälle vietyä ja sopii individuaaliseen perhekäsitykseen.

Vaikka yhteiskunnallisessa keskustelussa kannatetaan laajalti lapsilähtöisyyden periaatetta, sosiaalisen vanhemmuuden diskurssissa tämä ei näkynyt. Ristiriita puheen ja ”toiminnan” välillä oli suuri: lahjasoluhoidoilla syntyneen lapsen oikeus geneettiseen taustaan tunnustettiin, mutta vanhempien oikeus ydinperheeseen nostettiin tämän oikeuden yläpuolelle. Onko tässä keskustelussa nähtävissä samanlaisia sävyjä kuin aikoinaan keskustelussa adoptiolasten oikeudesta alkuperäänsä? Mielenkiintoista on myös, mihin suuntaan keskustelu lähtee etenemään: vahvistaako se ydinperhemallia vai lähteekö se laajentamaan käsitystä vanhemmuudesta?

7.5. Lopuksi

Kuva vanhemmuudesta näyttäytyi tässä tutkimuksessa hyvin samankaltaisena kuin aikaisemmissa tutkimuksissa. Vanhemmuutta leimaa asiantuntijalähtöisyys, intensiivisyys sekä perheen ja työelämän yhteensovittamisen paineet. Hyvästä vanhemmuudesta ja vanhemmuuden kriteereistä puhuttaessa puhutaan todellisuudessa nimenomaan äitiydestä. Vaikka yhteiskunnallisella tasolla kannatetaan tasavertaista vanhemmuutta ja vanhemmuuden jakamista puolisoitten kesken, käytännön kasvatus- ja hoivavastuu jää naisille. Hyvässä vanhemmuudessa myös painotetaan äiteihin ja naiseuteen kuuluvia piirteitä, kuten emotionaalista läsnäoloa ja lapsen hyvän asettamista omien tarpeiden edelle.

Mielenkiintoista oli, että vanhemmuuden haasteet nähtiin lähes yksinomaan vanhempien ongelmina, joita he voisivat ratkoa itseään kasvattamalla. Oli kyse sitten arjen aikatauluista, uupumisesta, oman ajan puutteesta, puolisoitten välisestä suhteesta tai taloudellisesta puutteesta, ratkaisun nähtiin löytyvän vanhemman yksilöpsykologiasta. Yksilöpsykologiset ratkaisut ulotettiin osittain myös lapsettomuutta harkitseviin tai lapsensaantia viivyttelviin. Vanhemmuuden haasteiden pelko nähtiin

aikuisuuden välttelemisenä tai hedonismien valitsemisena lastensaannin sijaan. Näin ollen itsensä kasvattaminen voitiin nähdä myös ratkaisuna lastenhankintaan: säätelemällä omia halujaan ja pelkojaan ihminen voi vaikuttaa uskallukseensa hankkia lapsi.

Poliittiset toimijat olivat jopa yllättävän hiljaa syntyvyyskeskustelussa. Ainoastaan kahdessa puheenjohtajan haastattelussa tarjottiin (perheystävällisiä) keinoja parantaa perheiden asemaa ja syntyvyyttä. Tämä hiljaisuus saattaa johtua historialliseksi lohkaisuksi nousseesta pääministeri Antti Rinteen kehotuksista naisille ryhtyä ”synnytystalkoisiin”. Valtaisan palauteryöpyyn aiheuttanut, mutta tämän tutkimuksen ulkopuolelle jäänyt, kommentti sai ehkä muut poliitikot varpailleen ja varomaan visusti sanojaan.

Keskusteluun vanhemmuudesta osallistuivat pääasiassa tavalliset kansalaiset sekä erilaiset asiantuntijat ja tutkijat. Tämä herättää kysymyksen siitä, mikä rooli tutkijoilla ja tieteellisellä tutkimuksella on vanhemmuuden haasteiksi koettujen ilmiöiden, kuten intensiivisen vanhemmuuden, luomisessa. Mikä on tieteellisen yhteisön vastuu vanhemmuuden ongelmiksi koettujen ilmiöiden ylläpitämisessä ja uusinnassa? Tässä palataan teoriassa esiin nousseeseen ajatukseen siitä, että intensiivinen vanhemmuus on osin synnitetty liiallisella asiantuntijatiedolla, joka ohjaa erityisesti korkeasti koulutettuja äitejä. Samalla asiantuntijat pyrkivät kontrolloimaan sekä äitiyttä että heidän tapaansa kasvattaa ja hoivata lapsiaan. (Sihvonen 2016, 73-74; Mustomäki & Sihvo 2019; Berg 2009, 173-174)

Kiperimmät kysymykset, jotka tutkimusaineisto nostaa esille, liittyvätkin nimenomaan riittävän hyvään vanhemmuuteen. Kenellä on ensinnäkin oikeus vanhemmuuteen ja kuka voi yltyä hyväksytyyn, hyvään vanhemmuuteen? Jos vanhemmuus nähdään edelleen heteronormatiivisena ydinperhevanhemmuutena, jonka ulkoiset puitteet ovat keski-ikäiset ja keskiluokkaiset, monet perheet ja vanhemmat jäävät tämän määrittelyn ulkopuolelle. Myös vanhemmuuden aikaikkunan on kapea erityisesti naisilla: tasan 30-ikävuotta. Toisaalta kysymys liittyy siihen, ketkä katsotaan olevan avun ja tuen tarpeessa – mikä on tuettavaa vanhemmuutta? Jos vanhemman taloudelliset tai sosiaaliset edellytykset eivät riitä keskiluokkaiseen vanhemmuuteen, onko hän silloin epäonnistunut vanhempi? Kenellä on oikeus määritellä hyvä tai riittävän hyvä vanhemmuus?

Tämän tutkimusaineiston puhujat olivat osa Helsingin Sanomien lukijakuntaa. Helsingin Sanomissa käydään vilkasta keskustelua yhteiskunnallisista asioista ja otetaan kantaa päivän politiikkaan. Jonkun toisen päivälehden tai mediajulkaisun teksteistä olisi voinut löytyä muunlaisia

vanhemmuuden diskursseja. Helsingin Sanomien lukijakunta muodostuu nimenomaan keskiluokkaisista henkilöistä, mikä voi vaikuttaa korostuneesti vanhemmuuden puheenvuoroissa. Jatkotutkimuksen kannalta olisikin mielenkiintoista tutkia, miten eri väestöryhmien käsitykset vanhemmuudesta tai hyvästä vanhemmuudesta eroavat.

Rikastuttavan vanhemmuuden diskurssi oli tässä tutkimuksessa heikko, mutta piti sisällään arvokasta tietoa vanhemmuuden tunteista, sosiaalisesta puolesta sekä voimavaroista. Näitä tietoja hyödyntämällä voitaisiin paitsi kuulla lapsia ja heidän vanhempiaan, myös kehittää perheystävällisempää ja monilapsisempaa yhteiskuntaa. Vaikka lapsia syntyi koronavuonna odotettua enemmän, ei syntyvyyden pitkän aikavälin muutosta ole näkyvissä. Sen sijaan, että perhepoliittisessa keskustelussa painotetaan keppiä, voitaisiin miettiä perheitä kannustavia porkkanoita. Jos vanhemmat toivovat ensi sijassa enemmän aikaa perheensä ja lastensa kanssa, onko silloin järkevää tai oikeudenmukaista lyhentää perhevapaita ja ohjata lapset mahdollisimman nopeasti joustamattomaksi koetun varhaiskasvatuksen piiriin?

Mielenkiintoista oli myös havaita, että kuvat nykyajan lapsesta ja vanhemmuudesta ovat keskenään hyvin ristiriitaiset. Kun lapsikuvassa painotetaan lasten oikeutta osallisuuteen, aktiivista toimijuutta, kykenevyyttä, itsenäisyyttä ja reippautta (Eerola-Pennanen 2013, 22; Puroila, Parrila-Haapakoski & Nivala 1998, 15; Onnismaa 2012, 250), vanhemmuuspuheessa on esillä vanhemman deterministinen vaikutus lapseen (Kaarakainen & Lehto 2019, 7-8; Sihvonen 2016, 75; Ketokivi 2002, 118). Samalla, kun lapsen nähdään kasvavan vanhemmuudesta käsin, kodin ulkopuolella hänestä painotetaan kuvaa aktiivisena ympäristönsä muokkaajana ja individualistisena itsenään. Miten nämä kaksi näkemystä voidaan yhteiskunnallisesti painottaa samaan aikaan?

Toisaalta tutkimuksissa on havaittu, että kuva lapsesta on pikemminkin ideaali tai ihanne kuin mitattuun tutkimukseen perustuva (Onnismaa 2012, 47). Samaan tapaan kuin lapsen parhaalla tai tasa-arvoisella vanhemmuudella perustellaan perhevapaiden jakamista, vaikka kyse on tosiasiallisesti työvoimapolitiittisesta toimenpiteestä (Kontula 2018, 120-121), lapsikäsitteen muutosta on voitu hyödyntää työvoimapolitiittisena mahdollistajana, kun ikävöivän ja herkän lapsen käsitys ei ole enää soveltunut julkiseen keskusteluun (Onnismaa 2012, 250). Onko hyvän vanhemmuuden käsite lopulta ainoastaan keino säädellä perheitä ja ohjata niitä toimimaan yhteiskunnallisesta näkökulmasta toivotulla tavalla?

Samaan aikaan, kun lapsia syntyy yhä vähemmän ja perhekoko pienenee, harvemmat lapset muuttuvat entistä tärkeimmiksi myös yhteiskunnalle. Tutkimuksen aineistossa näkyikin useaan otteeseen huoli vanhemmuudesta nimenomaan yhteiskunnan kannalta – miten nuoret saataisiin hankkimaan enemmän lapsia, jotta yhteiskunnan palvelut ja eläkkeet voitaisiin turvata. Paradoksaalisesti yhteiskunnallinen mielenkiinto on yltenyt perheitä kohtaan samaan aikaan, kun perheet ovat muuttuneet entistä individualistisimmiksi. Johtuuko suuri mielenkiinto vanhemmuutta kohtaan nimenomaan heikentyneeseen kykyyn ohjailta perheitä muiden sosiaalisten normien kautta?

On myös todettava, että lasten ääni ei päässyt tämän tutkimuksen aineistossa kuuluviin ja vain muutamassa tekstissä peräänkuulutettiin lapsilähtöisyyttä. Kuten Valkonen (2006, 99-100) aiheellisesti kysyy, kuinka paljon vanhemmuutta ohjaa asiantuntijatieto ja kuinka paljon sitä ohjaavat vanhempien ja yhteiskunnan arvot? Mikä on lapsen rooli hyvän vanhemmuuden määrittelyssä ja voitaisiinko lapsia kuuntelemalla laskea sekä vanhempien että lasten paineita onnistua lapsuudessa? Tämän tutkimuksen aineisto ennustaa yhä kiihtyvää yhteiskunnallista mielenkiintoa lapsuutta ja lapsia kohtaan. Vähät lapset halutaan saada nopeasti osaksi yhteiskunnallisia kasvatus- ja koulutusinstituutioita. Tästä voi kertoa esimerkiksi kokeilu kaksivuotisesta esikoulusta – ammattilaisten toteuttama kasvatus koetaan niin merkittäväksi lapsen tulevaisuuden kannalta, että hänet halutaan mahdollisimman nuorena formaalin koulutuksen piiriin. Erityisesti tätä on perusteltu sosiaalisesti heikommassa asemassa olevien tai tukea tarvitsevien lasten parhaalla. Kuten Gillies (2005, 71) toteaa, asiantuntijapuheella voidaan myös esittää näennäisesti perheen ja vanhempien etua ajavia toimenpiteitä, vaikka todellisuudessa luodaan väyliä kontrolloida ja arvottaa perheitä.

Muusta aineistosta hieman irrallisena jatkotutkimuksen kannalta erittäin mielenkiintoisena ja ajankohtaisena kysymyksenä voidaan pitää geneettistä vanhemmuutta. Lahjasukusoluhoidot ovat lisääntyneet räjähdysmäisesti sekä kehittyvän teknologian että yhä myöhemmäksi lykkääntyvän lastenhankinnan takia. Joka viidennellä parilla on ongelmia saada lapsia ilman lääketieteellistä apua. Käsitukset geneettisestä, sosiaalisesta ja biososiaalisesta vanhemmuudesta erosivat merkittävästi jo näin suppeassa aineistossa. Keskusteluissa ei toisaalta olleet edes mukana esimerkiksi erilaiset sateenkaariperheet, joissa on yhdessä sovittuja useamman vanhemman perhemuotoja. Yhteiskunnallisesti on jo sovittu sukusolujen luovuttajan lakisääteisestä asemasta geneettisen lapsen elämässä. Ihmisten tunteet, toiveet sekä odotukset eivät kuitenkaan näytä kulkevan yhtä matkaa lainsäädännön kanssa.

Miltä tämä kaikki näyttää nuorten aikuisten silmin? Yhteiskunnalliset paineet ja sosiaaliset normit saattavat tuntua tukahduttavalta tilanteessa, jossa itse harkitsee vanhemmuutta. Vaikka tässä tutkimuksessa ei etsitty syitä lasten hankinnalle tai hankkimatta jättämiselle, voidaan todeta, että tutkimuksessa esiin nousseet vanhemmuusdiskurssit heijastelevat sitä monimutkaista ja osin ristiriitaista toiveiden, pelkojen, mahdollisuuksien, pettymysten ja odotusten viidakkoa, joka koskee vanhemmuutta. Yhteiskunnallisella tasolla vaikuttaisi siltä, että vanhemmat ja yhteiskunta kulkevat osin eri suuntiin perhepolitiikan kehittämisessä. Tämä ei välttämättä rohkaise lastenhankintaan.

Sen sijaan, että vanhempien huolia ja toiveita sivuutetaan, tulisikin ehkä pysähtyä kuuntelemaan niitä. Kuten Kontula (2018) toteaa, tietoa perheiden toiveista kyllä on, mutta onko halua toteuttaa näitä? Tämä luku lopetetaan erään kirjoittajan ajatuksiin lapsista, vanhemmuudesta ja perheistä:

”Arjen raskautta ei pitäisi pistää lasten piikkiin. Mitä enemmän olen asiaa miettinyt, sitä selvemmin olen tajunnut, ettei monikaan perhe-elämän ankeuksista itse asiassa liity varsinaisesti lapsiin. Niin tarvitsevia, haastavia ja rasittavia kuin lapset ajoittain ovatkin, suurin pinnan-kiristely johtuu monesti jostakin muusta.

Vanhemmuus olisi helpompaa, jos oksennuksia siivotessa ei tarvitsisi miettiä, miten seuraavan päivän työt saa järjestettyä. Koko ajan paineisempi työ-elämä sopii huonosti yhteen lapsentahtisen arjen kanssa. Päiväkotimatkaa madellessa tehdyillä mutterilöydöillä ei vuokria tai asuntolainoja maksella.”

LÄHTEET

Aalto, I., Ilmakunnas, J. & Korpiola, M. 2016. Perheiden monimuotoisuuden pitkä historia. *Kasvatus & Aika* 10(1) 2016, 3–7

Autto, J. 2015. Kansalaisten ja kuntien vapauttaja vai rajoittaja? Valtionasemoinnit Helsingin sanomienpäivähoitokeskusteluissa. *Janus* vol. 23 (1) 2015, 26–45

Berg, K. 2009. Kulttuuriset odotukset äitiyden rakentajina. *Janus* vol. 17 (2) 2009, 170–175

Daly, M. 2013. Parenting support: Another gender-related policy illusion in Europe? *Women's Studies International Forum*, 41, 223-230.

De Benedictis, S. 2012. 'Feral' Parents: Austerity parenting under neoliberalism. *Studies in the Maternal*, 4(2), 2012

Eilola, J. & Valtonen, H. (2014). Perheen sääntely modernisoituvassa Suomessa. Teoksessa Karonen, P. & Rähkä, A. (toim.). *Kansallisten instituutioiden muotoutuminen: Suomalainen historiakuva Oma Maa -kirjasarjassa 1900-1960* (pp. 83-114). *Historiallisia tutkimuksia*, 267. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Eerola-Pennanen, P. 2013. Yksilönä vaan ei yksin. Lapset minuuden muodostajina päiväkodissa. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research* 464.

Fairclough, Norman. 1992. Discourse and text: linguistic and intertextual analysis within discourse analysis. *Discourse & society*, 1992-01-01, Vol.3 (2), p.193-217

Gillies, V. 2005. Meeting parents' needs? Discourses of 'support' and 'inclusion' in family policy. *Critical social policy* 25 (1), 70-90.

Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (2009). *Tutki ja kirjoita* (22. painos). Helsinki: Tammi.

Hujala, E., Puroila, A.-M., Parrila-Haapakoski, S. & Nivala, V. 1998. *Päivähoidosta varhaiskasvatukseen*. Jyväskylä: Gummerus.

Häggman, Kai (1994) Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. Helsinki: Suomen historiallinen seura, Historiallisia tutkimuksia 179.

Härkönen, U. 2008. Teorian ja tutkimuskohteen vuorovaikutus – Bronfenbrennerin ekologinen systeemiteoria ihmisen kehittymisestä. Teoksessa Niikko, A., Pellikka, I. & Savolainen, E. (toim.). Oppimista, opetusta, monitieteisyyttä. Kirjoituksia Kuninkaankartanonmäeltä. Joensuun yliopisto.

Jallinoja, R. 2006. Perheen vastaisku: familistista käännettä jäljittämässä. Helsinki: Gaudeamus.

Kaarakainen, S. & Lehto, M. 2018. Lähisuhdeväkivaltaa ja muita kertomuksia – Äitien älylaitteiden käyttö mediajulkisuudessa. WiderScreen 3/2018: Inhokki – The Dislikey.

Kallinen, Timo & Kinnunen, Taina. Etnografia. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/>>. [Viitattu 09.04.2022.]

Kallio, K. 2009. Totuus lapsuudesta vai lapsuustotuuksia? Metodologisia lähtökohtia lapsuuden nykyisyyden historian tutkimukseen. *Kasvatus & Aika* 3 (3) 2009, 115-131.

Kangas, E., Lämsä, A. & Jyrkinen, M. 2019. Is fatherhood allowed? Media discourses of fatherhood in organizational life. *Gender, work, and organization*, 2019-10, Vol.26 (10), p.1433-1450

Karjalainen, A., Ukkonen-Mikkola, T., Luodonpää-Manni, M. & Pietilä, I. 2021. Lasten ja vanhusten toimijuus: diskurssianalyysi neljän puolueen eduskuntavaaliohjelmista. *Janus* vol. 29 (1) 2021, 4–20.

Karppinen, K., Jääsaari, J. & Kivikuru, U. 2010. Media ja valta kansalaisten silmin. *Forskningsinstitutet. Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet*

Karppinen-Kummunmäki, H. & Kaartinen, M. 2016. Pilatut lapset ja kurjat kasvattajat. Perhesuhteiden säröjä 1700-luvun Englannissa. *Kasvatus & Aika* 10(5) 2016, 8–22.

Kelhä, M. 2009. Vääränikäisiä äitejä? : Ikä ja äitiyden yhteiskunnalliset ehdot. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.

Ketokivi, K. (2002). Vapauden lumo ja vastuun taakka. Perheen perustaminen pidentyneen nuoruuden kulttuurissa. Sosiologian pro gradu – tutkielma. Helsingin yliopisto

Kontula, O. 2018. Perhebarometri 2018. 2020-luvun perhepolitiikkaa. Väestöntutkimuslaitos, Katsauksia E52/2018.

Kunelius, R., Noppari, E. & Reunanen, E. 2009. Media vallan verkoissa. Tampereen yliopisto Tiedotusopin laitos. Julkaisuja/ sarja A 112.

Lahtinen, A. 2016. Perhe, mikä perhe? Avauksia perhesuhteiden pitkään historiaan. Kasvatus & Aika 10(1) 2016, 72–86

Lehto, M. & Kaarakainen, S. Epäonnistunut sodanjulistus ja pullantuoksuiset äidit. Hyvä äitiys Äitien Sota -tv-sarjassa. Kasvatus & Aika 10(1) 2016, 87–99

Miettinen, A. 2015. Miksi syntyvyys laskee? Suomalaisten lastensaantiin liittyviä toiveita ja odotuksia. Väestöliitto. Perhebarometri 2015

Moring, A. 2007. Kolmen kerroksen vanhempia? Hetero- ja parisuhdenormatiivisuuksia Suomen ja Ruotsin hedelmöityshoitolaissa. SQS – Suomen Queer-Tutkimuksen Seuran Lehti, 2(1), 15–34.

Mustomäki, A., & Sihto, T. (2019). Äitiyden katuminen intensiivisen äitiyden kulttuurissa. Sosiologia, 56 (2), 157-173.

Niemi, M. 2012. Lapsen ominaisuudet, perheen resurssit ja vanhempi-lapsisuhde lapsen kehityksen ennustajana. Pitkittäistutkimus varhaislapsuudesta kouluikään. Tampereen yliopisto.

Onnismaa, E-L. 2010. Lapsi, lapsuus ja perhe varhaiskasvatusasiakirjoissa 1967–1999. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.

Perälä-Littunen, S. (2018). Childcare and work : exploring the views of Finnish mothers and fathers. *Community, Work and Family*, 21(2), 209-225.

Perälä, M., Salonen, A., Halme, N. & Nykänen, S. 2011. Miten lasten ja perheiden palvelut vastaavat tarpeita? Vanhempien näkökulma. *Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Raportti 36/2011.*

Pynnönen, A. 2013. Diskurssianalyysi. Tapa tutkia, tulkita ja olla kriittinen. Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulun Working Paper N:o 379.

Pirttilä, I. 2006. Diskurssianalyysin mahdollisuudet tutkittaessa organisaatioiden kehittämistä ja sosiaalista pääomaa. *Hallinnontutkimus 4/2006.*

Rahikainen, M. 2009. Philippe Ariès ja lapsuuden historia. *Tieteessä tapahtuu 3/2005.*

Remes, L. 2006. Diskurssianalyysin perusteet. Teoksessa J. Metsämuuronen (toim.) *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*. Jyväskylä: Gummerus

Reunanen, E. & Kunelius, R. 2021. Medioitunut valta ja politiikan paluu. *Kyselytutkimus suomalaispäättäjien suhteesta mediaan 2009 ja 2019*. Tampere: Tampere University Press.

Roskam, I., Aguiar, J., Akgun, E., Arikan, G., Artavia, M., Avalosse, H., Aunola, K., Bader, M., Bahati, C., Barham, E. J., Besson, E., Beyers, W., Boujut, E., Brianda, M. E., Brytek-Matera, A., Carbonneau, N., César, F., Chen, B.-B., Dorard, G., . . . Mikolajczak, M. (2021). Parental burnout around the Globe: A 42-country study. *Affective Science*, 2(1), 58–79.

Rotkirch, A., Tammissalo, K., Miettinen, A. & Berg, V. *Perhebarometri 2017. Miksi vanhemmuutta lykätään? Nuorten aikuisten näkemyksiä lastensaannista*. Väestöliitto.

Rönkä, A., Malinen, K., Metsäpelto, R., Laakso, M., Sevón, E. & Verhoef-van Dorp, M. 2017. Parental working time patterns and children's socioemotional wellbeing: Comparing working parents in Finland, the United Kingdom, and the Netherlands. *Children and youth services review*, 2017-05, Vol.76, p.133-141

Salmi, M. & Närvi, J. (toim.). 2017. Perhevapaat, talouskriisi ja sukupuolten tasa-arvo. Raportti 4/2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Sihvonen, E. 2016. Huoli kadonneesta vanhemmuudesta 2000-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa: lasten kasvatusta ja vastuullinen vanhemmuus. *Kasvatus & Aika* 10(5) 2016, 72-86.

Tervola, J. 2019. Pohjoismaainen Perhepolitiikka toimii myös kotoutumispolitiikkana. *Janus* vol. 27 (1) 2019, 88–93

Tonttila, T. 2006. Vammaisen lapsen äidin vanhemmuuden kokemus sekä lähiympäristön ja kasvatuskumppanuuden merkitys. *Käyttäytymistieteellinen tiedekunta. Soveltavan kasvatustieteen laitos. Tutkimuksia 272*. Helsingin yliopistopaino. Väitöskirja.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi.

Valkonen, L. 2006. Millainen on hyvä äiti tai isä? Viides- ja kuudesluokkalaisten lasten vanhemmuuskäsitykset. *Jyväskylä Studies in education, psychology and social sciences research* 286.

Viertola, U. 2008. Perhe on kuuma peruna. *Yhteiskuntapolitiikka* 73 (2008):4.

Virtanen, J. 2009. Lapsuudentutkimus haastaa muutoksiin varhaiskasvatuksen käytännöt. *Kasvatus & Aika* 3 (3) 2009, 167-185

Vornanen, R. (2006). Perhe – turvattomuutta vai turvaa? Teoksessa Hokkanen, L. & Sauvola, M. (toim.) *Puhumattomat paikat, puheenvuoroja perheestä*. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 22.

Väänänen, R. 2013. Perheen rakenteen, dynamiikan ja arvojen merkitys lapsen psyykkiselle hyvinvoinnille. Itä-Suomen yliopisto.

Internet-lähteet:

Berg, M. 2012. Suomalainen perhe. Perheen modernisaatio murroksessa? Tilastokeskuspäivät 25.1.2012. https://www.stat.fi/ajk/tapahtumia/2012-01-25_tkpaiva_berg.pdf (luettu 27.12.2021)

Tilastokeskuksen internetsivut https://www.stat.fi/til/perh/2018/perh_2018_2019-05-22_tie_001_fi.html (luettu 10.11.2020.)

Sanoma Pro:n tiedote tavoitettavuudesta. <https://sanoma.com/fi/tiedote/sanomalehdet-tavoittavat-paivittain-32-miljoonaa-suomalaista-%E2%88%92-is-ja-hs-houkuttelivat-lisaa-nuoria-lukijoita/> (luettu 28.9.2019.)

Muut lähteet:

Ihminen on tärkein Suomen menestystekijä. Elinkeinoelämän Keskusliitto. Vaaliohjelma 2019

Lapsi- ja perhepolitiikka Suomessa. Sosiaali- ja terveysministeriö. Esitteitä 9 (2013)

Perhe kannattaa. Väestöliiton perhepoliittinen ohjelma. 2007

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. RAPORTTI 36/2011